

Soubor díla F. X. Šaldy

6

**Dřevoryty
staré i nové**

*Československý
spisovatel*

Dřevoryty staré i nové

V šestém svazku Souboru díla F. X. Saldy vydáváme druhou knihu jeho povídek Dřevoryty staré i nové s dodatkem dvou prosaických prací dosud knižně nevydaných. Charakterisuje tyto povídky především odklon od analytické prózy, která se v Saldově Životě ironickým omezila na vytvoření abstraktního literárního typu a rozbor jeho psychiky. Dřevoryty v podstatě představují druhou fázi ve vývoji Saldových krátkých próz. Většina povídek směřuje k próze vyprávěcí a středem pozornosti je typická situace nebo typická událost, v nichž je jako v nějakém monumentálním symbolu zkoncentrován smysl celého dlouho rozvíjeného děje a vyjádřena „nějaká skutečnost a jistota“ životní; výsledkem je mnohem střízlivější psychologická kresba.

Proti prvnímu souboru povídek se Dřevoryty dostávají z oblasti duševního světa dekadentně estetického. Řada problémů není již konstruována à thèse, nýbrž je vzata rovnou ze života. Je tu také celá skupina povídek z Šaldova dětství, které mají přímo žánrovou určitost kresby; jinde zase řada postav nabývá ostrého psychologického obrysu a výrazného sociálního profilu; a v některých povídkách je skromnými tahy živě načrtnuto prostředí děje.

Tento svazek dokresluje obraz Šaldovy osobnosti. Ukazuje také, jak Šaldova umělecká próza je spjata s jeho poesíí, ale především s jeho projevy kritickými.

FXS

ab277:1 rdb:nduo?

F. X. Šalda

Dřevoryty staré i nové

Povídky

Československý spisovatel

Obsah

9	Poznámka úvodní
11	Pán se vrátil
21	Pokušení Pascalovo
27	Křestný dukátek
43	První přijímání
57	Tchýní
62	Šustrprincezl
68	Pokažený den
75	První a druhá
81	Stařec sebevrah
85	Postilión smrti
94	Zamiloval se do domu
104	Psaníčko
110	„Vajbrvirčoft“
116	Panenčin první rok
132	Dílo člověkovo
146	Slunečné hříbě
153	Gesto doby
160	Matka po duchu
168	Požáry

Dodatek

181	Tupitel duší
190	O člověku s příliš jemným sluchem
197	Poznámky vydavatelovy

Svazek připravil a poznámkami opatřil Josef Čermák.

© Československý spisovatel 1960

Tohleto je výběr z mé drobné beletrie tak asi za posledních dvacet let. První z těchto prací, „Pán se vrátil“, byla napsána r. 1915; poslední nedávno.

Ve světové kritice pravidelně tak asi v intervalu desíti let vracívá se vlna mínění, které z odporu k analytické mánii posledního data volá po obnově umění fabulačního. Jsme prý syti činnosti logicisticky pitvavé, říká, která rozměňuje na prášek naše city i hnutí volní a konstruuje řadou výbuchů obrazivých dějové skoky a odskoky se zvůli, která prý je jen lžizákonnost, něco prý odvozeného a nepřesvědčujícího. Toužíme prý znova po čisté obraznosti předmětně dějové, která plyne nepřetržitě a nerušeně v melodii hudební spanilosti, v kantiléně hudebního prstenu přesvědčivého, protože si podmaňuje stejně tvé smysly jako tvého ducha.

Tohleto volání má své dobré jádro. Mělo také, nezapírám toho, jakousi účast ve vzniku této knížky; ale mýlil by se, kdo by se domníval, že to byl jediný a hlavní důvod jejího vzniku. Její původ je mnohem životnější.

Většinu povídek z Dřevorytů básnila *vzpomínka*. Jsou tam postavy a děje, scény i posuny, které jsem zahlédl alespoň v náznaku nebo v nápovědi v dětství a které mě mučily ještě v dospělém věku a nedaly mi pokoje, pokud nebyly vysloveny slovem básnickým; něco, co mnou tenkrát otřásl, poněvadž jakoby trhlinou v černé mase zjevil se mému užáslému pohledu život jako veliká démonická síla plná protikladů a svárů vnitř-

10 nich. Ten strašlivý úžas prvního pohledění tváří v tvář hrůzné
mocnosti životní, to je to, co mě pronásledovalo, to je to, co jsem
chtěl zaklít do typické linie, do typické situace. Proto jsem psal
tyto povídky, v nichž jsem chtěl směstnat na nejmenší plochu
co nejvíc životné dějovosti v bleskovém osvětlení. Právě tak
vede si v podstatě kreslíř dřevorytu, který chce být víc než
pouhý obratný technikář; dřevoryt ve vyšším smyslu je víc než
technika: jest zvláštní zhuštěné a souhrnné vidění světa.

1. září 1935

F. X. Š.

Pán se vrátil

11

První ne spatřila, ale uhádla jej Katka, když vyšla za stude-
ného rozmrazeného večera říjnového do zamženého sadu za
svým obvyklým úkolem: přesvědčit se, jsou-li zavřena zadní
vrátka zahradní, kterými vyháněli a vháněli skot; spásal posud
úhory i luka dávno z otav posečená.

Utušila jej tedy na štěpnici záhumenné pod starou jabloní,
rozsochatou a vydoupanlou, kluky nesčíslněkrát kamenova-
nou, lišejníkem porostlou, zpodpíranou ještě několika dřevci,
ačkoliv nebylo na ní již ovoce a její klikaté větve neprohýbaly
se již pod jeho tíhou: byla nedávno sčesána a půda pod ní udu-
pána jako na mlatě. Listoví a drobné větévky, pozurážené v zá-
pase o její plody, stlaly se pod ní a zvolna zetlivaly.

Snad by ho byla přehlédla, ale pes, který ji provázel, zaštěkal
a vrhl se útočně do nejtemnějšího koutu zahradního. Katka se
zprvu nelekla, byla při své drobné, skoro filigránské postavě
nebojácná, hotový chlap co do srdnatosti, říkali o ní muži na
dvorci i v dědině. Ale pes zavyl před ním táhle jako před pří-
šerou nebo mátohou, a pak zmlknuv naráz, plazil se k němu
po břichu; to se v jeho temném mozku zvířecím zvolna a bolestně,
oh, nesmírně bolestně rozednívalo jakési poznání nebo jakási
vzpomínka, dávno uspaná nebo zasypaná jinými dojmy, na jeho
pána a velitele tak dlouho, dlouho vzdáleného a propalovala se
nyní jako oheň nebo provalovala se snad jako zjitřená rána na
povrch, a pes zaskučel z této muky; až teď se zachvěla a ulekla.

Ale v tu chvíli pochopila již, že jest to *on*, pán dvorce, dlouho

nepřiznaně jí očekávaný, po jehož příchodu v mukách toužila a jehož návštěvy se zároveň děsila; a že vešel před chvilkou brankou, které — bůhvíproč — dnes večer schválně nezavřela; a zdálo se jí, že zaslechla její skřípot, hned jak vkročila na sad, a že dozněl teprve před vteřinou.

Mlha vřela kolem něho a mrak páry, nevěděla odkud, občas jej zahalil; ale byl to *on*, byl zde, nebylo pochyby o tom, a s ním něco, nač čekává člověk dlouho a s čím se setkává jen jednou za život. Zbledla a sáhla si k srdci pudovým pohybem, kterého nedokreslila; tak ji zabořilo.

Ano, jest to *on*, tak dovede stanout jen *on*, lehce, a přece důrazně, jakoby větrem sem zanesený, a přece v půdě zakotvený; vzdušný i naléhavý zároveň, jediný na světě. Ano, tak stanul kdysi, několik let tomu, na cestě k ovčínu, své bílé krásné ruce založil a hleděl velkým pokojným zrakem, v němž plula vlhká jiskra, za ní, mladou dívčinou, předběhnoucí jej se svým stádem; tehdy, před lety, ještě zcela mladý, jinoch skoro, svobodný ještě tehdy, dědic starého rodu i statku, zaučující se hospodařit v něm za vedení šedobradého strýce z matčiny strany i starého šafáře Ješka, újce jejího. Každé chvíle, zdálo se jí tehdy, musí ji oslovit, a přála si toho šileně i bála se toho šileně. Ale *on* mlčel; a jen její bytost, schoulená v sebe, prchající před ním i před sebou, cítila, jak ji žehnou jeho temné pokojné oči o dvou teplých vlhkých jiskrách. Ano, to jsou jeho krásné bílé ruce, vzdušné, a přece rozhodné a pevné, které se dotkly kdysi jejích zmatených a ustydlých, když jí pomáhal před blížící se bouřkou sbírat na bělidle polouschlé prádlo a ona byla by málem omdlela.

Chtěla klesnout před ním na kolena jako před zjevením, když tu rukojeť jeho kordu se zablýskla matně v poloslepém měsíci a bandelir zachrastil svým mosazným kováním, jak se smekla po něm otěž: kůň stál za ním ve tmě, lehce znepokojený, a *on* jej krotil, poplácáváje jej po svalnaté jadrné šíji.

Zadržel ji pak gestem své malé bílé, vladařské ruky a řekl šeptem:

„Jdi domů, Katko, a zavolej mi sem Hátu. Je doma Hátá?“

Zařala zuby a přisvědčila ne bez úsilí hlavou, která jako by jí náhle strnula na šíji; óh, jakou námahou bylo jí přikývnout!

„Dobrá, jdi tedy k Hátě, vyvolej si ji z jizby a jí samotné, slyšíš, jí samotné pověz na zápraží, že jsem se vrátil, aby vyšla sem do zahrady ke mně. Řekni jí, že jsem přišel kradmo, na zapřenou; ať nekřičí, až mne spatří; ať mluví šeptem a víc znamenými než slovy. Kdyby mne zde někdo uviděl nebo uslyšel, byl bych ztracen.“

Odpotácela se na nohou, které se jí zdály v tu chvíli nesvé, od kohosi cizího vypůjčené nebo darované; a cestou zazdalo se jí několikrát, že se musí zamotat do své sukně, náhle nějak příliš obšírné a dlouhé, a upadnout zde na studenou, rozmrazenou zemi a nepovstati s ní již.

„Bože,“ prošlo jí teprve nyní vteřinovým bleskem hlavou, „jak jest vychudlý! Lícni kosti zešpičatěly mu a vyčněly a oči doutnají z hlubšího, mnohem hlubšího stínu než jindy, tak hluboko zapadly pod obočí. A také pleť jeho zežloutla od hoře a žluče a kolem očí skládá se mu cosi jako první nádech nebo předzvěst vějíře suchých ostrých vrásek.“

Ale po vteřině se vrátila k tomu, co bylo pro ni nejdůležitější, a prodlela u toho dlouhým mučivým, rozdiravým prodlením:

„Tedy ta strastná chvíle přišla! Hrůza té chvíle jest zde, stojí nade mnou a soudí mne! Je zde! Vrátil se k Hátě a pro Hátu, ó, oh, z lásky k ní, z touhy po ní. Pro ni vydal se v nebezpečí, pro tu studenou žabí nevěstu s lněným ulízaným vlasem, vylezlých vodnatých očí. Pro ni... svíčku lojovou! Pro ni... mrtvolu nedomřelou! Pro ni dal v sázku hlavu, *on* psanec, jehož jméno i erb přibity byly na šibenici a na jehož tělo, živé nebo mrtvé, vypsána byla cena! Ó, ó, oh, že ses musila dožít téhle chvíle!“

Přecházela dvůr, který se jí jindy zdával krásný ve své bezzáhybné plošnosti jako kožená zástěra boží a jenž ji dnes vydělil jako temná kapsa ďáblova, propadliště hrůzy a muky.

Bořila se do prvních zmrazků a každým krokem jako by se odcizovala sama sobě. Nemohla náhle pochopit, jak to, že zůstala zde na dvorci tak dlouho v blbě tuposti, až se dožila téhle rány palicí do hlavy, tohoto pokoření, této potupy! Jak to, že neodešla první chvíli, kdy zvěděla o jeho zasnubech s ní; nebo v den jeho svatby s tou lojovou svíčkou; nebo první den po ní! Jak to, že zůstala zde na dvorci půl roku ještě po svatbě, až do dne, kdy on, odsouzenec, psanec, prchal do ciziny od své studené žabí ženy, aby zachoval hrdlo? Proč pila den co den a noc co noc z houby žluči a octa; proč dávala si ji podávat a k ústům chýlit na svém kříži každou nocí, tou nocí, kdy, zdávalo se jí, slyší z jejich ložnice stony a vzdechy lásky, stěny pronikající? Proč jen, proč? Proto snad, aby směla políbit a služebnou slzou pokropit jeho bílou vladařskou ruku ve chvíli, kdy odjížděl do vyhnanství a loučil se v nádvoří s dvorskou čeledí? Nebo aby směla dát se potřísnit o něco dále na bílé silnici kalnou pěnou odkapávající z udidla hryzeného jeho vášnivým nepokojným sivákem, který jej nesl tehdy do ciziny a dnes vracel jej domovu? Nebo aby zírala kradmo samojediná za ním z rozmezí jeho statku, déle a do větší dálky než jeho žena, pokud nezmizel zcela z obzoru, nesplynul s šedým mrakem na nízkém nebi... ano pokud se jí nezatmělo ve zraku od jeho přílišného napínání?

A proč pobývala pak *při ní* na dvorci, v těsné její blízkosti, osobní služkou *její*? Aby mu ji střežila? Aby v ní pátrala a vydala mu pak počet z ní a skutků i citů jejích? Aby počítala její vzdechy po něm nebo aby rysím okem a drápem vyčala zpod jejího bílého nízkého čela první tuchu nevěry, první sen zrady? Aby je, jezevčice nevědomých tajných přání, vyštvala ze tmy a vlekla na soud dne a světla?

Ale: prosil se jí o to? Prosil se jí o tyto hlídačské psí služby? Ustanovil ji k nim nebo čekal jich alespoň od ní nebo nadál se jich aspoň a dohadoval se jich aspoň od ní? A odmění je, byť jen jediným uznalým pohledem, ne-li pohlazením rukou? Ó, ó, ó, jak strašně se popsula její láska! Jak se připodobnila ona, dlouho tak bezmezně hrdá a pyšná, psu, který chce raději i bit

být, i kopán být, i trýzněn být, jen ne přehlížen, jen ne nevěmán, jen ne neznán!

Přecházela dlouhý pustý dvůr a s každým krokem, který vyjímala z polozmrzlého bořícího se blátivého přimrazku, odcizovala se sama sobě. Hle, tento dvůr, druhdy tolik jí milovaný jako rozestřená, štědrá, bezzákladná zástěra boží, hle, jak se jí teď proměňuje v temný lstivý kapsář dáblův, v pytel satanův, který v užší a užší laloky vhání svou kořist; jenž nevydává, co jednou polapil! Hle, kterak zabřídá v něm jako ve svých temných, bezedných myšlenkách, jak kráčí vrávoravě přes něj, jakoby s porušeným smyslem orientačním, nenacházejíc jasného směru své rozkolísané bytosti! A hle, jak každým krokem rozdvojuje se, poltí se tato bytost! Jak cosi v ní roste a vyrůstá a přerůstá ji starou, scvrkající se, odpadávající jako proděravělá larva! A jak ji soudí, jak ji odsuzuje: tato nová onu starou, odumírající, ne: odumřelou již skoro, popravenou již skoro onou novou, silnou, hrdou, přísnou, velikou a nelitostnou!

Dovrávorala se zdi domovní, dohmatala se zápraží, roztančila hlučně své studené pružné klouby po vyschlé desce dubových křídel domovních; zvuk jejich vyzněl tak zlověstně, že ustal ihned smích a hovor v jizbě, jakoby zmražený, a že se sama zachvěla pověrečně pod ním jako pod znamením ve snu, kterým minulost předpověděla prorocky přítomnost a jímž si mátoha zasnoubila skutečnost.

První ke dveřím přiskočila Háta, ne proto, že byla nejstařečnejší ze všech v jizbě shromážděných, nýbrž naopak: proto, že z nich byla nejslabší a nejzbabělejší; každé nebezpečí přitahovalo ji k sobě neodolatelně jako propast člověka závratí stíženého, jako prolitá krev stín — slabošskou smyslností, lámající ji a poutající ji cele, něčím, čemu nemohla odolat.

Povystrčila hlavu a pruh světla vypadl za ní z jizby a uleh na rudé cihlové dlaždice tesknou kalnou louží.

„Tos ty, Katko!“ zaškytla vlhce paní. „Jak jsem se tě lekla! Proč strašíš? Ty zababčilá, zarytá, zakuklená stále! Ne dost na tom, že nás děšíš v bílý den; začínej v noci ještě!“

Služka neodpověděla ani slova; vystoupila jen ze stínu do pruhu světelného, aby paní viděla, jak klade ukazovák jedné ruky na rty a druhou rukou jak se snaží ulovit její rameno. Po-dařilo se jí to.

„Hú, mráz jde z tebe! Ve vlasech máš led! Co je s tebou, co se stalo, Ježíši Kriste, mluv!“ zaječela z ní jakoby procítající předpověď hysterie. Větrící a zvichřená stála tu jako vzpínající se kůň, zatím co se mužské i ženské hlavy čeledínské kupily již u dveří, vzrušené, vyjevené, divočící, sající do sebe bouřkové ovzduší, chytající a rozdmýchávající již mlunnou jiskru, jak se vybíjela z bytostí obou žen.

Ale v tutéž chvíli vzchopila se Katka a sevřela tvrdě zápěstí Hátino jakoby železným obojkem; a křepce vykročivši, vlekla za sebou paní, zmitající sebou, hlučící tím divočeji, čím klidněji a mlčelivěji vedla si služka.

Hátina slabá smyslná duše tušila již zcela určitě blízkost rozrušujícího divadla a prožívala je předem ve svých napjatých žiznivých nervech: každým svým výkřikem, zdálo se jí, že si je rozlehtává. Nebylo již v její moci ustati; opíjela se již hmotně zvukovým projevem svého ječivého hlasu: bylo jí, jako by jeho dech týčil v mrazivou hrůzu nazlátlé chmýří pod vlasovým ple-tencem na její šíji, a za celé nebe nemohla by a nechtěla by se připravit o tento děsivě rozkošný pocit.

A zase přecházela Katka dvůr, který tolik milovala, ale nyní nebyl jí ani zástěrou boží, ani kapsářem ďáblovým; byl jí jen částí cesty k čakanu, již nutno projít odsouzení, a Katka prošla jí se zařatými zuby tvrdým urputným krokem, jímž se rozchodila v ní před několika minutami *ta druhá*: veliká a nelitostná, mstná a trestající.

Takto dovedla Hátu až na zahradu, až před muže s koněm; a po prvé v životě nezamhouřila zraku a neucpala si sluchu, když se „lojová svíčka“ vrhla s hlaholným výkřikem na hrud Janovu a když Jan ji vášnivě celoval, duše tím zároveň z opa-trnosti její sten a ryk. Vteřinu se jí zdálo, že toho nedokáže, a již již mhouřila brvy a nesla ruce k uším; ale překonala se. A po

prvé s očima široce rozevřenými, ustrnulými, zkamenělá, bez projevu životného, zírala na tento děj i na všechny děje následující; a pozorně naslouchala i tomu, jak se rozhlučivaly na zahradě zvolna hlasy sluhů vítajících svého pána, jak se prostupovaly, zrychlovaly, teplely a jihly... i tomu, jak se v nedalekém, přísně katolickém statku klejarovském roztěkal jakýsi stín po zahradě, čehož si nepovšimli vzrušení obyvatelé dvora jetřichovského. Všecko, všecko do nejjemnějších podrobností vnímaly její klidné kamenné zraky, náhle tvrdé, velké, střízlivé, spravedlivé a pozorné jako nástroj vědecký.

A když zavírajíc průvod pána a paní i čeledi, ona, nevšímaná, pro niž náhle nikdo neměl ani pohledu, ani slova, kráčela za ostatními, byla to pozorovatelka v ní, a ne sokyně, která vysykla polohlasný odsudek za Hátou: „Bídná! Mrzká! Nízká! Z bláta, a ne z ohně zrobená! Čadivá svíčko lojová! Opravdová královna nebo kněžna a paní rodem jest zcela jinaká: dovede se překonat i v rozrušení; ničím nedá se překvapit a zaskočit; má silné srdce, a to snese a pojme náraz a zdolá a stráví jej, nic si ústy neulevujíc. Do rtů zuby dovede zatít, jazyk spíše si rozhryže, než by vydala nevčasného zvuku. Opravdová paní nekřičí a nestená, vydává-li tím v nebezpečí milence nebo muže; ona jest jeho prozřetelností a láska její myslí myšlenky břeškné jako blesk, jimiž předbíhá o sto honů každý mozek a rozum. Rámusí a hlučí jen ženina a souložnice, kuběna a helmprecht-nice, a z nich máš, Hátó, svého slabého ducha, svou nesta-tečnou duši!“

Šla za všemi poslední, a když mījela roubenou studni v levém rohu nádvořním, dotkla se jí pohledem i myšlenkou: „Padnu tobě ke dnu, vejde-li k ní dnes na noc. Nestřpím, aby se pářil s děvkou zbabělé mysli.“

Ale nevešel.

Nebylo možno nijakým úsilím vyzout jej z vysokých rejtarských bot, jichž nesňal šest dní a nocí, spávaje a odpočívaje v nich, a starý Ješek musil posléze s nesmírnou obezřetností zvolna je rozřezati a rozstříhati, aby vyprostil z nich zduřelé

nohy pánovy; a k smrti unavený host upadl již za tohoto děje v kamenný spánek, z něhož procitl až odpoledne druhého dne skoro již za soumraku, když se mu pod okny rozkvičely rozjásané dudy a rozječel se klarinet v touze, aby překřičel všecko a všecky ze svého předlouhého hrdla.

Pravá selská, bez plechů, přišla jej poctit.

„Jaký vítr vás sem zavál, hudci a pištcí?“ táží se lidé ze vsi, táže se i čeleď, ale úsměv ve zraku i na rtech praví, že dobře vědí, co je sem zavedlo, a že se táží jen na oklamanou nezasvěcenců.

„A tak, náhodou, křesťané milí. Šli jsme mimo na posvícení do Soupova a nemohli jsme nezastavit se; z radosti, že jest dnes tak krásný den.“ Ale oči se jim smějí a praví: „Z radosti, že se pán vrátil.“

Oráči se vracejí z polí předčasně, dříve než pravidlem. Překlopené radlice svítí svým ohlazeným kovem, biče radostně popraskávají, a co prásk, to jakoby výstřel veselí dlouho dušeného, nyní konečně vybuchlého. A pacholci, jindy zamračení a nemluvní, jindy každý u svého potahu, rotí se k sobě, cosi rukama vykládají a usmívají se. „Proč tak vesele dnes, oráči?“ táží se sousedé. „A tak, strýčkové, dílo jsme dokonali, dříve než jsme sami myslili; tak šlo dnes všecko od rukou, snad proto, že jsou dnes večer první dračky.“ Ale oči domrkávají se pochopení a opravují: „Proto, že se pán vrátil a pobeseduje dnes večer s námi.“

Večer spadl rychle jako deštný mrak.

A slyš, již se rozhlaholila jizba žerty, čeleď zesedala se kolem trnožných stolů, z jídel se kouřilo; louče, zatknuté do železných rukojetí, přelévaly všecko plápolavým stínem, z něhož jako z čmoudu plamen tryská krásná bílá promučená hlava pánova v čele stolu a hlava panina po jeho pravici. Pán povstává a modlí se a po něm všichni ostatní; od konce tabule rozeznává Katka zřetelně jeho krásné bílé ruce, vzdušné i pevné zároveň, nyní sepjaté, které se dotkly kdysi, oh, dávno tomu, jejich ustydých a zmatených, když jí pomáhal před blížící se bouřkou sbírat na

bělidle polouschlé prádlo; rozeznává je, i starou dědovskou modlitbu, plnou smírné moudrosti, nyní proklínanou a pronásledovanou, slyší, ale nevnímá z ní ani slova. Zvláštní mráz rozlévá se jí po šíji a v něm tuhne v kamennou sochu všecko, co bylo v ní posud měkké, teplé a živé. Její veliké oči přenášejí se přes všecky přítomné, hledají cosi mimo tento prostor, jakýsi bod v budoucnu, a ulpívají na něm s tvrdou nelidskou rozhodností a urputností. A ten bod se blíží: ano, blíží se, narůstá, dorůstá jediné skutečnosti a pravdy: zmizí ty zde, vrtivé, pohyblivé, v mraky nyní sražené, rozptýlí se a rozprsknou se do všech stran, a zbude jen on — celá pravda a celá skutečnost.

Vytrhla se ze svého tupého snění, rozhlédla se kolem sebe a vidí, že tato skutečnost, její skutečnost stojí již těsně před ní: hned zde bude. Lidé odsunují již židle, povstávají od stolu, tisknou si ruce, loučí se, odcházejí na lože. Dohořívající louče omítají všecko dýmným, čmoudným stínem, ale z něho jako rozkvetlá třeseň z tmavé studené noci svítí křepká královská hrud pánova, zjízvená v hrdinských bojích. Hle, nyní povstal i on, roztrhl stín kolem sebe, nahnul všecko světlo na sebe: jak v něm zahořel, jak v něm plápolá! Jak váže a poutá nyní zrak Katčin! Hle, nyní podává ruku šafářovi, jejímu strýci Ješkovi, a pak rámě paní, aby ji odvedl do ložnice.

Ale Háta nepřijímá ihned jeho lokte; jakási myšlenka rozkřesala se přece v její měkké houbovité tváři a chce zahořet a zasvítit.

Pohled její lpěl již delší chvíli na vytřeštěném zraku Katčině tam dole, na konci tabule, jako na něm stanul často již za večere, a pokaždé jako by narazil měkkým křídlem na nejostřejší skalní výčnělek, samu nepřístupnou hrdost a neúchylný vzdor. Zachtělo se jí nyní vši silou odhodlání, jehož byla schopna, pokoriti tuto pýchu.

Přikývla k sobě Katli velitelským kynem od dolního konce stolního.

A kupodivu, poslouchá Katka: těžce, jako ve snách, kráčí k své paní.

„Zde, vezmi svíci,“ praví Háta, „rozži a kráčeji před námi. Posvítiš nám chodbou do ložnice.“

Ale tato potupa nedotkla se již nitra Katčina; jako slina po soše svezla se po jejím zkamenělém povrchu.

Bleskurychle přelomí podávanou svíci ve dvě, vrhne její trosky před nohy paniny, a procedivši rty pohrdlivě staženými „Sama si svěť, psice slintavá, do svého pelechu“, obrací se zvolna a královsky volně vychází užaslou čeledí, která se jí neodvažuje dotknout, do tmavé mrazivé noci a míří rovnou do levého kouta nádvořího, k roubení studně, k svému poslednímu bodu, do něhož se cele zapředla hned na počátku dnešního soumraku.

Ale nedospěla ho. Několik kroků před studní zabyřčely se z mlhy tři halapartny. Vznesla hlavu v úleku a uzřela zároveň, jak několik jezdců v kyrysech vjíždí vraty právě otevřenými do dvora. Pochopila naráz, že dvůr jest již obsazen vojskem císařským, vyslaným zmocnit se psance.

„Psice slintavá! Prozradila jsi ho svým štěkotem. Zbabělá! Vetlachala jsi ho v ruce jeho nepřátel!“

A mžikem rozhodnuta, vydrala se z rukou žoldáků po ní se sápadících a vrhla se do kravína. Ve vteřině našla na známém místě v kamenném přístěnku křesadlo a troud; a v několika vteřinách vrhla plamen do nakupené slámy.

„Snad ve zmatku požárném unikne jim hospodář,“ byla poslední její jasná myšlenka, dříve než oblak dýmný, valící se již z chléva, obestřel její smysly mráкотou smrtelnou.

Neunikl jim však; zmocnili se ho dříve, než stáje vzplanuly.

Neunikla ovšem ani ona, poněvadž uniknouti nechtěla; ba ani zuhelnělé mrtvoly její nenalezli pod troskami kravína, tak do základů vyhořel.

„A bylo tak dobře,“ usoudila dvorská čeleď a po ní dědina a po ní celý kraj; „aspoň svaté země nehanobí.“

„Spravedlivý trest zrádkyni.“

Asi o půlnoci ze dne 17. na 18. srpna zachvátily tak prudké křeče Pascala, až byl dlouho bez sebe; takže by se bylo málem stalo, že by byl zemřel nezaopatřen svátostmi umírajících, po nichž projevil častokrát touhu tak mučivou. Ale láska jeho sestry, paní Périerové, bděla. Den předtím, jata tušením, připravila svíčky a všecko, čeho bylo potřebí k přijímání. Takže nyní stačilo, když křeče povolily a Pascal nabyl znova vědomí, poslati pro faráře.

Vstoupil do pokoje, volaje na nemocného: „Ejhle, náš spasitel, přináším vám toho, po kom jste tolik toužil.“ Polovztýčen na loži ujišťoval Pascal kněze, že věří všem článkům víry, na něž se ho tázal; a přijal pak viaticum a poslední pomazání, rozplývaje se v slzách něhy. Když mu kněz žehnal ciboriem, řekl: „Bůh neopouštěj mne nikdy,“ což byla poslední jeho slova, neboť brzy potom zachvátily jej křeče, které ho neopustily až do jeho skonu.

Bylo zcela krátce před jednou po půlnoci devatenáctého srpna, když Pascal, vytřeštiv zrak, spatřil vedle sebe lože a na něm nemocného v hadrech, zmítaného horečkou, ústa pootvřená, jakoby po dechu lapající. Nikterak se neudivil. Což nebylo nejvřelejším přáním jeho posledních dní, aby našli ve farnosti některého nemocného chudáka a položili ho vedle něho a ošetřovali ho stejně a opatřili ho stejně jako Pascala vším potřebným, aby nebylo rozdílu mezi oběma nemocnými? Smrt nás všechny vyrovnává: ale Pascal, který předbíhal i čestného

člověka ve všem ostatním, toužil také býti vyrovnánu o nějaký den dříve. Neudivil se tedy nic, když viděl vedle sebe nemocného, který chroptěl v horečce a jehož tváře hořely.

„Trpíš mnoho, Pascale?“ A jeho oči obrátily se na něho jako dva nože, aby se zaryly do jeho zraků.

„Trpím z milosti boží.“

„Nemyslíš, že by bylo lépe býti zdravu bez jeho milosti?“

Slabě zaúpělo cosi z lože Pascalova a jeho hlava slabě se pohnula, jako by neměla větší síly k odmítnutí těchto rouhavých slov.

„Hleď,“ a cizinec zdvihl v ruce fiólu, která zahrála duhovým třpytem v paprsku měsíce; dopadal na ni snad z velikých dálav — Pascalovi se aspoň zdálo, jako by zmrzl bod, v němž se dotkl skla.

„Stačí vrátit zdraví nám oběma. Slyšíš Paříž? Až sem se nesešum jejích rozkoší, až sem na nás šplíchá vlna její horké krve. Vezmi ten lék a uzdravíš se. A ona je tvoje. Ponoříš se do ní jako ryba do vody, jako pták do vzduchu. Miloval jsi přece kdysi život v ní. Víš, že nedráždí tvých smyslů; ne jako požívač, jako pozorovatel a mudrc znovu jí projdeš s větším užtkem, neboť jsi o tolik uzrál! Zkoumej se chvíli! Je větší a trvalejší rozkoš nad studium člověka? Tvůj mistr Montaigne celý život strávil schýlen nad něho jako oráč nad polem, které rozdírá svým pluhem. Není a nebude bohatšího údělu daného člověku do skonání věků.“

„Vari! Nepokoušej mne, nezneužívej mé slabosti. Se zdravím vrátil bys mi celou bídu pekla, z něhož jsem utekl, nezachrániv ani pláště. Pozorovat člověka, což je šalebnějšího nad to? To raději sítím vodu nabírat. Nebo můžeš snad pozorovat něčím jiným než obrazností? Obraznost pozoruje obraznost, oblak chce proniknout vodu, na níž pluje a na níž se odráží. Znáš marnější hry na světě? Té mrchy obraznosti! Děvky všech děvek, která sije omyl a klam tím víc, čím bližší bývá někdy pravdě než skutečnost sama. Kdyby aspoň lhala důsledně, kdyby aspoň v její lži byla metoda! Ale ne, ona podléhá měsíci a blázní po-

každé jinak: podle čtvrtí. Proč jsi řekl ta slova vypočtená, aby pobouřila mou obraznost a zastřela mne mně samému? Jak se mám vyznat nyní v sobě? Zakalil jsi vody mého nitra. Jak ti to odpustit?“

„Jaký jsem to blbec,“ zasmál se žebrák a třeskl se do holé lebky, jako by plácačkou mouchu zabíjel. „Že jsem tě mohl tak neznat! Tebe, křesťana, posílat na fórum! Fórum je přece instituce pohanská, a ty, mnišská duše, ty miluješ celu nad všecko! Pravda-li? Moci se tak uzavřít do pokoje, nevycházet z něho! Komůrku srdce, vid? Jen tam je bezpečí; mimo ni mate se ti všecko, kolísá se všecko, sám vír a sama propast. Ale povím ti o jistotě, jistější ještě než tahle holá jistota čtyř zdí. Postav si místo nich ženu a děti. Oddělí tě od světa ještě bezpečněji než ona, zahradí ti svět, odstrčí jej od tebe na tisíc... co pravím, na deset tisíc sáhů. Vezmi si ženu, vím, že jsi měl kdysi ten úmysl; měj s ní děti; a žij mezi nimi, s nimi, v nich!“

Nic nedává tak pocit jistoty jako život ve vlastní rodině. Je to prodloužení tebe samého. Místo jedním pěti kořeny vrůstáš do země! Nic nevyvrací tak tvé pochyby jako objetí ženy a nic neplaší od tebe tak zoufalství jako dech dítěte celovaného.“

Zasténal Pascal a dlouho trvalo, než se vzchopil k odpovědi.

„Což neznáš slova Kristova, že musí dovést opustit otce i matku i ženu křesťan? Obětovat Bohu všechny tužby přirozené, i sebeoprávněnější. Kdo pečuje o dítě, jak může se starat o Boha? Tak dlouho jsem pracoval, než jsem vykořenil starého Adama ze sebe! A ty siješ ho znovu do mne?“

„Máš pravdu! Jsi pustý a popleněný jako les, v němž vykáceli všechny stromy. Jako největší chudás blížíš se svému Bohu: jsi nahý a třeseš se zimou, ubohý!“

Stud projel Pascalem. Hle, i tento žebrák smí ho litovat! Ale zastyděl se hned za tento stud, neboť pochopil, že je rubem pýchy. A smí býti křesťan pyšný? Nebojoval s pýchou celý svůj život: se všemi formami jejími?

A nemocný žebrák, jako by byl uhádl slabinu Pascalovu: „Což jsi již opravdu tak odmužštěn? Sketo křesťanská! Babo křesťan-

ská! Což jsi ztratil křídla badatele, která tě nosila do vesmíru? A jeho pýchu, která tě vzpírala víc než ona? Což nemáš již hrdoosti prozkoumat zákony vesmíru, vetřít se do složení hmoty, odposlouchat rytmus tance hvězdného a zapsat melodii sfér nebeských? Což nechceš poznat, jak počet napodobí prostor, jak příroda stále znova začíná sebe a tvoří nekonečnost nekonečnou nápodobou svého hladu? Což nechceš vládnout prostorem tím, že je pojmeš v několik značek, jež směstnáš všecky na několik archů papíru? A potřebuješ-li nutně Boha, i zde jej můžeš vtípně umístit. Což ho nepotřeboval Descartes, aby dal šňupku vesmíru a uvedl ho v pohyb?“

„A pak ho vhodil do starého železa,“ zaúpěl Pascal. „Jaká zbytečnost je tvá věda bez Boha! Co mně řekne němý vesmír? Až sem slyším suchý chřestot jeho přesýpaného písku, písku, písku, stále písku! Och, jak rozdirá sluch! Jak řeže v duši! Jak rychle mění se v něm v žíznivou poušť, poušť a jen poušť! Vyschlou vysátou poušť! Není to strašná kratochvíle, tohle množení mrtvého vědění? Nemnožíš tím nejsmrtelnější nudu? Nejpošetilejší zbytečnost? Ani o věcech mne nepoučí věda, natož o Bohu! Jen o relacích věcí. Ale je něco marnějšího než vypočítávat poměry mezi miliony nebo lépe biliony a triliony zrn písečných?“

„A ty myslíš, že je možné poznání Boha?“

A ohromný smích rozbouřil vpadlou hrud žebračkovu, vyléval se z ní vlnami, které jako by rozburácely vzduch v pokoji a vylévaly se z něho ven oknem a zachvacovaly ulici, náměstí, řeku, stromy, krajinu, zemi, hvězdy. Jako by se celý vesmír rozchechtal ďábelským výsměchem schoulené bičované duši Pascalově.

Slabýma podklesávajícímá rukama snaží se Pascal ucpati si uši. Marně. I tak proniká mu do duše hlas žebračkův a jeho smích a s ním smích celého světa: rve ji, mučí ji nevýslovně.

„Což může mít Bůh vlastnosti kromě té, že nemá žádné vlastnosti? Což ho můžeš opsat, vymežit? Což ho neztrácíš ve chvíli, když se mu chceš takto přiblížit? Víš přece jako fysik, co je to ne-

konečnost hmotná. A ty bys chtěl opsat nekonečnost Ducha? Jen jedno můžeš vědět o Bohu: že o něm nic nevíš a nic nezvíš, pokud dýšeš a myslíš.“

„A přece ho poznávám v srdci svém,“ vztýčil se Pascal na loži a oči jeho žehly. „Vím, komu jsem uvěřil v den Klementa papeže a mučedníka. Rozum nemůže poznat z něho nic, srdce všecko! Poznávám ho srdcem! Objímám ho srdcem! Prostřednictvím Ježíše Krista ho poznávám, nejsem a nebudu nikdy od něho odloučen. Bůh žije ve mně a plní mne jistotou a radostí. Veliký oheň lásky zažehl tehdy v srdci mém: ten oheň nemůže být uhašen nikdy.“

Ale sotva to dořekl, jakési zoufalství, jako by mu šedého popela nasypal do mysli, padlo na jeho srdce. Poslední silou vzepjal ramena, jako by chtěl zachytit někoho drahého, kdo mu unikal. A naráz viděl srdce své mrtvé, suché a zkroucené jako rezivý list, zavátý daleko na podzim od rodného stromu, dřevé jako rozbitý džbán, z něhož vytekla voda. „Ne! Nikdy již se nerozvíje růže jerišská, je navěky mrtva. Nikdy již neožije ten rozložený zhnisaný sval.“

Nesnesl podívané na tu bidu. I vzkřikl hlasem zoufalým, prorážejícím nebesa, po svém Bohu, který ho opustil.

Zalit slzami, neviděl ani, že oči domnělého žebračka žehly jako dva uhlíky, že obrysy jeho těla se rozrůstaly a rozplývaly se jako podzimní mlha, že prorazil hlavou strop, že vplynul do dusné letní noci, která ležela nad zemí jako těžký příkrov.

Ale náhle pocítil Pascal, jak hrozná jakási průtrž zaplavuje bouřlivou vodou stěp jeho srdce, před vteřinou prázdný. Hrůza i radost, muka i štěstí obklíčily ho a draly se v jeho nitro jako storuká povodeň. Co rozdělil a vylučoval život, všecky protiklady duše, bída i velkost, hoře i jásoť, zoufalství i výsostnost, vtrhlo do jeho srdce a směstnalo se v něm. Hle, prošlo mu mozkiem, ten vyšší řád lásky, tak vysoko postavený nad logikou a rozumem, hle, ten mne teď pojal do svého ohnivého objetí.

A uspěl ještě pochopiti, že Bůh dopustil, aby jej ďábel pokoušel.

„Jako Ježíše Krista,“ prolétlo mu na vteřinu myslí a vzdulo mu na chvíli srdce pýchou. Ale druhá vteřina, a on ji hned pokosil nadlidským rozmávnutím celé své bytosti.

„Ale on přežil své pokušení o tři léta,“ promluvila Milost, která v něm právě podřela pýchu, „kdežto ty umíráš hned po něm.“

A byla to smrt, do níž sestoupil Ježíš Kristus, aby se v ní spojil se svým učedníkem.

Křestný dukátek

Kteréhosi lednového odpoledne r. 188* vysypali se z temného průjezdu jednoho starého nevládného domu v Kozí ulici v Židech drobní hoši. Byla jich dobrá kopa. Byli to sekundáni jednoho českého gymnasia, které mělo v té ulici po soukromých bytech rozseto několik svých přeplněných paralelek. Zahlučeli vesele, jakmile se octli mimo dozor svého profesora: ze studentů pracně drezovaných vyloupli se rázem rozpustili lehkomyšlní hoši, kterými vpravdě byli. Se smíchem se roztrhali do skupin, které pak zvolna tály v křivých ulicích; nejdelší a nejpevnější byl řetěz, který se táhl směrem k Staroměstskému náměstí.

Hluboké modré zimní nebe již potemnělo. V ulicích houstla zvolna tma, světla hořela již v krámcích a tamhle spěchal městský lampář se svou tyčí a se svým světýlkem — „vystrč, zastrč,“ pokřikli po něm dva kluci — rozžehat plynových svítilen.

Jeden ze studentů, slabý, malý, úzkoprsý blondýnek, obličej pokropený pihami, krátkozraké modré obrýlené oči teskně jaksí již vybledlé, loudal se za ostatními, dočkáváje někoho. A ten druhý skutečně záhy se přihnal, rozjařeně se pomrskáváje po stehnech pěkným jezdeckým bičíkem.

„Hleďte, Machoni, tím jsem včera proháněl Arabellu po Stromece; klus i kalup, celý, poloviční, tříčtvrteční, jak se mně zlíbilo. Chodila jako panna. Škoda, že nemám s sebou ostruhy... stříbro, říkám vám... nu, uvidíte je, až k nám přijdete. Jezdili tam také moji dva známí důstojníci. Chválili mne, jak

pevně prý sedím v sedle. Pak jsme se sešli v zahradní restauraci; pili jsme tam společně a ještě s jednou baronkou kávu. Dali mně cigarety... nechtěl jsem, ale musil jsem si vzít, nechtěl-li jsem je urazit," a vyndal skutečně postříbřené etui, které rozevřel.

Byl to vyčouhlý hoch s podivně malýma a bílýma rukama, který chodil zpřima, neklackuje se, aristokraticky štíhlý, brunet neštovicemi zjízvený, s tmným černým okem, prosvětleným nepokojným, někdy až trochu horečným plaménkem. Cosi hrdého, panovačného bylo v celé jeho bytosti, zvláště v rozhodné, poněkud zasmušilé tváři a v řeči podivně trhané a jakoby na drobně sekané; hovořil jako někdo, kdo si vymáhá od druhého ne již lásku — tou byl dávno bezpečen a nestál ostatně o ni —, nýbrž obdiv. Měl zvláštní způsob potrhávání rameny, které bagatelisovaly a odsuzovaly bez odvolání.

„To jste musil být krásný," řekl oslovený, vzhlížeje k němu dlouhým mileneckým pohledem a zardívaje se slabounkým nachem, „rád bych vás jednou viděl. Musíte mi to dovolit... ne... nehněvejte se, nebudu se vám vtírat, nebudu se k vám hlásit. Schovám se někde v křoví, abych vás viděl, až pojedete kolem.“

„Víte, že jsem vám to zakázal. Mohlo by mně to škodit u mých šlechtických druhů, kdyby vyšlo najevo, že jsem vlastně posud jen student," namítl s nevrlou opravdovostí druhý.

„Nu, tedy ne, odpusťte, ne. Vypustím to z myslí. Víte, že vás poslouchám ve všem, a že jste neměl ještě příčiny zlobit se na mne doopravdy," ustoupil ihned s plachou provinilostí první.

Byli to dva nerozluční druzi, jejichž přátelství bylo něco nevšedního a výjimečného a podle toho předmětem půl zvědavosti, půl posměchu celé třídy.

Všichni ostatní hoši si tykali, jen ti dva zde — Landa a Machoň — si vykali, jako by si tím již uvědomovali, že se nesešli za ničím všedním a běžným, nýbrž za jakýmsi důležitým tajemstvím, jež si žádalo obřadnosti. Zavedl to Landa, když se hned na začátku školního roku srazil v úzké temné chodbě, vedoucí do jejich třídy, s krátkozrakým nováčkem, který přišel do

sekundy pražského gymnasia z venkova a nedovedl včas uskočit před ocelově pružným, rozehnaným panským synkem.

„Což nevidíte, člověče," vysykl s nervosní prchlivostí, jako by slin dolů ustříkl na světlou loužičku tupých brýlí, pod ním vzhůru civících, „mám nové šaty a vy ruce zamazané od křídý.“

„Prosím," řekl plaše nováček, „opráším vás," a dral se hned neobratnou rozčilenou rukou do kapsy u kalhot pro šátek.

Trvalo to jen několik vteřin, ale v nich se rozhodlo již pro celý život, kdo bude z těch dvou komu vládnout a kdo komu sloužit.

Hoši došli na Staroměstské náměstí, vplynuli do jeho sevřeného hutného prostoru, vústili do ulice Železné. Po celou tu dobu řeřavěla v Machoňovi touha také něčím statečným a smělym upozornit na svou drobnou oddanou osůbku, ale vázala jej bázeň, že by přišel nevhod; konečně se vzmužil.

„Já také," řekl slabým hlasem, který jako by byl ochoten nechat se hned zaplašit nebo přehlušit hlasem přítelovým, „včera celou noc nespál. Lovil jsem na Vltavě. Víte, až posud jsem chytával jen ve dne na prut. Ale včera v noci po prvé na loďce čeřenem se dvěma Podskaláky. Byli jsme až pod Vyšehradem. Měsíc svítil a nemohu vám ani povědět, jak to bylo krásné.“

„Což vy," zasykl druhý spěšně a potrhл štítivě rameny, „vy nejste nic než pensista. Chytat ryby, to je mi dobré tak pro pensisty. Mně by se protivilo takové dlouhé líné připlácnutí ke břehu nebo k loďce. Ale takhle na koni, který pod vámi jen hraje nohami jako baletka, s vytaseným palašem, v celé dlouhé koloně, švihnuté jako podle šňůry, ... hnát se na nepřítele, to je jiné gustičko," zajiskřil očima a zaluskal prsty.

„Ale svou udici vám přece ukáží," dodal drobný po chvíli mlčení, v níž jako by se mu rozložila v ústech hořká chuť pokoření, „vezmu ji s sebou, hned jak se sejdeme u vás, víte, až bude vaše bytná z domu. Je krásná, pravá anglická, s trojitým broušeným ocelovým háčkem.“

„Ach, to je toho, mým ostruhám se přece nevyrovná. Ostatně přines jste mi ty dva zlaté, jak jste slíbil?“

„Nne...“ zakoktal blondýnek a zarděl se celý až ke kořínkům přehustých vlasů, polehlých jako břeh rzivě plavé pšenice na čele spíše širokém než vysokém; „nemohl jsem, věřte mi, měl jsem nejlepší vůli, ale má matka nemá nyní groše. Má dostat již měsíc od babičky z Chuděnic čtvrtletní výpomoc, padesát zlatých. Až dojdou, dá se něco dělat. Dřív sotva...“

„Tak proč jste mně to sliboval,“ vybuchl zlověstně druhý s tváří zbrunátnělou, jež se nikdy nerděla studem, vždycky hněvem jen potemněla; „mohl jsem se poohlédnout jinde. To jste čestný muž? To vás učím rytířství? Což já, o mne nejde... mně je to všecko pro kočku. Znáám sta lidí, kteří půjčí, a jak rádi půjčí jedinému synu velkostatkáře z Počernic. Jsme čistá firma. Ale o vás jde. S vámi nejlépe si nezačínat. S vámi člověk jen hanby dojde. Jste kluk a zůstanete klukem.“

A pak zapomenuv na nedávné chlubičství, dodal hlasem dosti krotkým: „Ale já potřebuji nutně do dvou dní splátku na tenhle nádherný bič. Bratru stojí za deset zlatých.“

„Odpusťte mi to,“ řekl stísněně blondýnek, klopě oči k zemi. „Bál jsem se dnes do školy, že jsem vám nemohl posloužit.“

A aby usmířil rozhněvaného, gestem poněkud rozpačitým a psovsky plazivým vztáhl ruku po bičiku, jako by jeho prostřednictvím se chtěl udobřit s jeho pánem. Smědý povolil trochu prsty a bičík se octl v ruce Machoňově; hoch zdvihl jej proti setmělému nebi, a tváře se znalecky, pokusil se o jeho odbornou chválu: „Ba, stojí za víc. U strýce lesníka viděl jsem horší a stál víc.“

Ale druh vytrhl mu jej kvapně z ruky a vyhrkl studenými, zlými, na drobno sekanými větičkami: „Tak tedy sbohem. Nepovleku se již s vámi výš... do té vaší proklaté smrduté uličky, kde dávají lišky dobrou noc a blázní břískají přes zeď do sousedství. A vůbec si to příště dvakrát rozmyslím, mařit s vámi vzácný čas. Spálil jsem se jednou, podruhé si dám pozor.“

Byli již v dolní Štěpánské. Landa bydlil v slušném, poněkud tmavém pokojíku podnájemem u evangelického knihkupce v Školské ulici — byl protestant, a sice z „rodu paličatých“, jak se

říkalo v jeho rodném městečku v Orlických horách; Machoň v chudém jednopatrovém domku u Apolináře, vysoko mezi zahradami a nemocničními i jinými vědeckými ústavami, se svou matkou, znervosnělou a ustaranou vdovou po úředníčku poštovním.

Nepodav příteli ruky, odbíhal Landa rychle k průchodnímu domu, který spojoval Štěpánskou se Školskou. Machoň stál s podřátýma nohama, zíraje zoufale za ztraceným štěstím, nejinak než milenka, s níž se pohněval a od níž uniká milenec. Trvalo chvíli, než vzkřikl úzkostně: „Lando, prosím vás, Lando, počkejte chvíli,“ a když se Landa neotočil, aby dal najevo, že jest úplně hotov s ubožákem, rozběhl se teprve za ním. Dohonil ho až na dvoře průchodního domu a pronesl zajíkávě: „Ne... nemuňte mne, neničte mne. Zítra budete mít, co chcete.“ A když druh shlédl na něho nedůvěřivě z výšin své zamračené potmělé krásy, zmocněné ještě ironickým pošklebkem, dodal rychle: „Mé čestné slovo. Víím, co znamená.“

Kdyby byl v tu chvíli žádal od něho smědý, mračný a mrazný krasavec hlavu jeho matky, snad i tu by mu byl slíbil, tak mučivě neodolatelná byla jeho slabému srdci celá temná, hrůzně krásná bytost Landova. Cítil se v tu chvíli vedle něho menším než kamének u jeho nohou.

Teprve nyní roztál mračný, ale ne nadlouho. Zachmuřil se zakrátko znova a pronesl nevrle: „Jděte nyní domů; a dbejte, abyste splnil své slovo. Nemohu vás potřebovat. Jdu také domů, budu číst Pismo. Vííte, jsou tam věci, které mne znepokojují. Jako na příklad o Josuovi, který kázal slunci, a ono nezapadalo a stálo na nebi, aby mohl zhonit a pobít všechny své nepřátele... Ale to není ještě pro vás. Ostatně, vy jste katolík a nesmíte ani o tom přemýšlet,“ zasmál se, tentokrát proti svému zvyku hlasitě.

„Zase mne potupil,“ prolétlo myslí menšího a roztřáslo lítostně jeho rty. „Všecko je mu jen záminkou, aby mne trýznil. Ne... není to dobrý pán,“ letělo mu dále ztročenou myslí, která se zdvihla prvním zákvaskem vzpoury. A slzy se mu draly do očí.

Směděmu to neušlo, i zahartusil: „K řasu s vámi! Což jste slečinka? To dělají jen cimfrlinky. Kat to spral! Stále na krajíčku! Stále nabráno!“ A buchнув jej do zad, což znamenalo jakési obodření nebo povzbuzení do životních krušností, postrčil jej s novou kletbou kupředu: „A teď, u všech řasů, ať již pelášíte! A v noci spěte! Žádné lovy... to si vyprošuji. Ty přenechte mně. Jenže já budu brzy honit vysokou na koni... parforsně... ne ty vaše grundle ve Vltavě.“

A uplivнув se a nahrbiv jaksi ježatě ramena, jako by litoval, že se snížil k tolika důvěrnostem a k takovému mazlení, zostřil krok a v několika vteřinách propadl se domovními vraty do Školské.

Loudavě plížil se Machoň ulicemi hořejšího Nového Města do svého domova; slib, který dal příteli, že mu zítra donese dva stříbrňáky, začínal jej tížit jako kamení. Zachvěl se, když sáhl na železnou rukověť v prvním patře před dřevěným katrem, když zaskřípěl rezavý drát a rozklínal se starý zvonec, vlekoucí se přes dlouhou, úzkou chodbu; a jako z horečky ulekaně a tupě vzhlédl k žluté voskové tváři zeschlé matky, která mu přišla otevřít.

„Kde se tak dlouho touláš?“ byla první její slova... podivně mrzutá a unavená, která zmrazila všechn jeho žár. „To jsou mně nějaké podivné mravy, jež si osvojuješ. Nekazí tě nějaký kamarád?“

Hoch políbil matce ruku, a vyhýbaje se odpovědi, hnal se do kuchyně, kde na plotně čekal na něho hrneček vychladlé kávy a krajíček okoralého chleba.

Sotva pojedl, vrhl se ihned na knihy; založiv hlavu do dlaní a přitiskнув palce k uším, aby neslyšel nic z toho mučivého domova, ani suchý kašel matčin, ani tikot starých švarcvaldek, jal se studovat ztřeštější lekce. Ale myšlenky utekly od knih, než by deset napočítal, a otloukaly se pak již celé hodiny ztřeštěně o tu hrůzu hrůz, jež hořela a páčila v jeho mysli jako ohromná zanicená rána: kde vzít ty dva zlaté, jež musil mít zítra stůj co stůj pro Landu?

Sucho mu rostlo v ústech; chvílemi cítil v hrdle srdce, tak se rozbušilo. Bylo mu, že se zalkne, nevyrve-li hlavu z toho lepkaového pytle, jež mu přes ni přehodila nějaká nesmírná tvrdá ruka v železné rukavici, neúprosnější než smrt.

Vzmuž se! Mysli chvíli jasně! Nepomůže-li ti rozum, jsi ztracen! opakoval si snad již po sté, ale marně: všecko v hlavě kroužilo a vířilo, všecko padalo do propasti, na nic nebylo možno spolehnout, o nic se opřít; všecko hned povolovalo. To není možné; a ono také ne; a to třetí a to čtvrté ještě méně...

Konečně ho napadlo. Jak, abys řekl matce, že musíš zítra zaplatit školné? Nebylo daleko do konce semestru; a na počátku nového musil skutečně složit pětku, neboť byl osvobozen jen od polovice toho poplatku. Ale rázem padla ta myšlenka; věděl zcela určitě, že není v domě peníze tak velkého.

Bylo jedenáct. Matka, která seděla s ním u stolu a pletla, sbalila svou práci, vpíchla drát do klubka, a odtrhнувši mu dlaně od uší, řekla suše: „Tak již dost! Za chvíli dohoří lampa! Přivstaň si ráno; vypůjčím se ti trochu petrolínu od sousedky, můžeš se doučit, co posud neumíš.“ A zhasla světlo.

Svlékal se v záři měsíčné, která se mu také položila na postel děsíc, neuklidňujíc.

Mijely hodiny a Gába neusínal. Co dělat, Kriste Ježíši, co dělat? Porad! Pomoz! Pomoz i ty, svatá Panno! Pod ochranu tvou se utikáme, boží rodičko...! Já musím mít ty dva zlaté, děj se co děj! I kdybych je měl ukrást! Ano: i ukrást. Nezbude nic jiného. Věděl jsem to hned od začátku. A zahryzl se do rtů tak, až se okrvavil. Ježíši Kriste, já to věděl, hned od začátku jsem to věděl: ukrást je musím. Proto na mne sedla ta hrůza; protože jsem to hned od začátku věděl. Ukrást je musím, ale ne matce z peněženky, to by hned poznala, ale tamhle v šifoněru... tam u dveří... přes tu měsíčnou louži... v první polici pod prádlem mezi památkami na otce, pod jeho snubním prstenem a malachitovým pečetidlem, tam leží dukátek, žlutější než čerstvě vylhlé kuřátko, dar mého křestního kmotra... ten musím ukrást a rozměnit a dát pak ty dvě zlatky Richardovi. To ne-

pozná matka hned; to pozná snad až za dva, tři, možná za čtyři dny, možná až za týden; ale to je věčnost času, do té doby se mohu zabít, mohu umřít...

Vztyčil se na loži a naslouchal, spí-li matka; slyší její pravidelné oddychování, chvílemi přerývané jakýmsi zavrněním a jednou, dvakrát i hlubokým vzdechem. Už už odsunuje lehce pokrývku, už už se dotýká bosýma nohama podlahy, a přece: ne... nemůže, nemůže. Zase uléhá, ruce zakleslé za hlavou; zase plyne čas, hodiny odbíjejí půlky i celé. Jsou tři, jsou čtyři zrána. Naproti přes pavlač někdo vstává do ranního dila; dělník, jehož továrna jest daleko odtud; proskočil již plamínek v petrolejce, zableskotal modravým přísvitem líhový kahan, na němž si vaří kávu... Buď anebo. Buď teď, nebo nikdy. Za čtvrt, za půl hodiny procitne matka, bude se strojit do kostela. Hlavou prolétl bleskotavě obraz zhrdavě temné krásy jinošské a hoch se vymrštil z postele, až prkno na podlaze zapraskalo.

Lekl se, neprobudila-li se matka. Ne; jen napolo ze sna se vytrhla, cosi zamručela, znova se zachrula do peřiny. Louže měsíčná již vyschla, díky bohu; jen jakýsi tenký prut leží z ní ještě na zemi a klade se před almaru... jakoby na obranu. Gába vykročil; studený pot stojí mu na čele. Zavírá oči, zatíná zuby, ale jde kupředu; překročuje světelný prut, jako by byl ze žhavého železa. A stojí již těsně před skříní, šmátrá dlaní po ní, hledá klíček... Hú, jak zaskřípěl v rezivém zámku! Až mu to míchou projelo... Stanul, jako by jej cosi přimrazilo k podlaze. Nebrání se takto ta skřín jeho zločinu? Jeho lsti a podvodu? Nevolá o pomoc?

Matka se vybouřila ze sna. Ó ano, zcela jistě: tentokráte není pochyby. Ulehne zase, nebo vstane? Gábovi jest, jako by usedla na loži a naslouchala do tmy, štěstí ještě, že ho snad nevidí; stojí na špičkách, taje dech, v nejhustší tmě celého pokoje. Ale ne: stará paní zvrací se zase naznak, spánek ji znova přemáhá. Ale trvá věčnost, než Gába uvěří; a ta věčnost visí mezi nebem a zemí a zdá se mu, že to, na čem visí, musí se s ním každou vteřinu přetřhnout a on se musí zřítit do tmy. Poslední silou strásá ze

sebe to uhranutí tmou, které jako by ho chtělo dábelskou ironií pohltit právě před cílem, a roztápaně vrhá se zkrivenými prsty do nejvyšší příhrady pod prádlo čerstvě vyžehlené. Už nahnátl krabici... Byl tam! Když ho vyndal, zasvítíl jeho plíšek studeně v měsíčním svitu. Až se lekl toho vyčítavého prozrazujícího lesku; sevřel jej v dlaní, jako by chtěl zardousit něčí výkřik v hrdle. A plíží se po špičkách k svému loži a ukládá jej do své drobné rozedrané peněženky, do kapsy u kalhot přehozených přes židli v nohách postele.

Padá do peřin a popadá dech, který jako by mu již již chtěl uniknout. Teď teprve si uvědomuje, že je zpocen jako myš a že jektá zuby. Táhne si houni přes bradu a snaží se nevidět, neslyšet, nemyslit. A přece cítí, jak matka vstává; bledá záře voskového sloupku dere se mu unavenými víčky očními; šustot oblékaných šatů jede mu po zádech a studí... Teď, teď vrzl klíč v katru, teď odchází z domu... A teď, rázem usíná těžkým snem, z něhož ho nemůže probudit stará paní o půl sedmé, když se vrátila z jitřní, pokud jím několikrát vši silou nezatrepe.

Řítí se do školy jako kámen s vršku se kutálející. Zastaví se na Příkopech, před směnárnou, již právě otvírají. Starý vypasený krátkonohý žid zkoumá lupou jeho dukátek, pak jím zazvoní několikrát o desku, naposledy řekne: *fünf Gulden*. Gába kývne jako ve snách hlavou, shrábne neobratně pět stříbrňáků, prchá do školy, kam dorazí právě po „Pater noster“, když se domodlila celá třída. „Ave Maria“ přestojí již v hříšnické póze u dveří... A první pohled jeho hledá ne třídního, nýbrž Říšu; a kupodivu, když ho nalézá, když zahlédne jeho nedbale omrzelé, a právě proto sebevědomé držení těla, jeho hlavu podobnou jakési divukrásné hrdé přílbě, očazené v nějakém záhadném ohni..., padá na něho veliký klid. Musilo tomu tak být, praví tento klid; a Gába přijímá s pokorou to, o čem náhle neví zcela bezpečně, je-li to ortel nebo vyznamenání.

Nemohl dočkat ani jedenácté, až půjde s Říšou domů; nedočkavě se přitočil k němu již v respiriu: „Přinesl jsem vám ne dva, nýbrž pět zlatých.“ Řekl to s jakousi netrpělivou odvahou,

jako by se nemohl dočkat za ni hned odměny. Říša sjel ho svým posměšným pohledem od hlavy k patě, a vstrčiv s nevyličitelnou nedbalostí nabídnuté peníze ani ne do peněženky, nýbrž jen do kapsy, zasmál se: „Co jste tak rozčilený?“ „Dalo mně to mnoho práce.“ „Ten pakatýlek? Ale dovolte, vy jste nad pomyslení směšný. Jakpak kdyby šlo o stovku? Pětka! a on s ní nadělá jako s tisícovkou. To já prohraji dvě za večer, padá-li mně špatná karta. S vámi tak dělat revoluci! Ta by dopadla. Umřel byste strachy, kdybyste měl člověku koupit pušku nebo prach a koule.“

Gába překračoval v rozpacích, jako by ho někdo postavil na žhavé uhlí. To bylo přece příliš kruté! Ten cynismus, s nímž přijalo jeho božstvo výtěžek tolikerých muk smrtelných! Se-stoupil do pekel hrůz, kterých nepoznal posud, aby mu vynesl odtamtud, čeho žádal; a on? Směje se, žertuje, uráží ho! Slzy i prokletí draly se zároveň Gábovi na rty. Ale jediný pohled na klidnou, překlidnou tvář jeho božstva stačil, aby spolkl obojí. Zasmál se v rozpacích a chtěl ho ještě poprosit, aby na něho počkal po jedenácté, když Říša prosykl pološepem zuby — přicházel právě profesor —: „Nečekejte na mne po škole; stáváme se nápadnými; nechci se s vámi stále kompromitovat.“

Vraceje se sám loudavě k domovu, polykal Gába slzy pokorenění, kterých posud nepoznal. Měly chuť, která otravovala i omamovala zároveň, a Gába se octl před svým domovem na větrném náměstíčku nevěda jak, jako v obestření smyslů.

Teprve nyní, kdy vcházel do domu, padla na něj hrůza z dnešní noci a z dnešního jitra. Ví to již matka? Zajímavě pozdravil, když se mu za dřevěným mřežovým katru zjevila její žlutá, pergamenově neproniknutelná tvář. Vstoupil do pokoje, který vypadal jako jindy, a přece — byl zcela jiný. Ale na stole stály jako jindy dva přibory a láhev vody; a uklidnily jej zcela patrně. A matka přinášela jako jindy šouravým krokem polévkovou mísu z tmavé kuchyňky, mumlajíc polední modlitbu. Tedy nic! Posud nic!

V bolestném vzrušení plynuly nejbližší dni. Cítil denně ale-

spoň stokrát touhu vrhnout se matce k nohám a v pláči vyznat se jí ze všeho. Vyznat jí, že ukradl ve čtvrtek ráno dukát, aby opatřil půjčku svému příteli; vyznat jí, že již dříve prodal tajně některé knihy otcovy i své vlastní, aby si mohl koupit rybářské náčiní, jehož neužíval a nemohl ani užívat a jehož potřeboval jen, aby udržoval a podpíral svou heroickou lež, — neboť oba, i on i Landa, opájeli se lžemi jako jiní alkoholem nebo opiem, snažíce se imponovat jeden druhému velikými odvážnostmi, nezvyklými činy dospělých. Ale oba cítili nutnost nelhat jen tak do vzduchu, opatřit si alespoň jakýsi hmotný podklad pro své fantastičnosti: skromný Machoň prut rybářský a anglickou udici, dravý Landa jezdecký bičik a ostruhy. Vymýšlely se jim nyní jinak krásně a směle nejpodivnější příhody, když se mohli přitom zadívat na hmotné nástroje takových dobrodružství; a budili druh v druhu větší víru, když mohli své sny doložit něčím hmotným a přesvědčivým...

Stokrát denně chtěl se tedy vyznati Gába své matce, ale pohled na její uzavřenou chladnou nesdílnou bytost zmrazil jej pokaždé a zarazil první slovo již již se mu na jazyk deroucí. Nel! Přijď co přijď, ale *této* ženě obejmout kolena a zaplakati na nich nedovedu!

A tak přišlo, co nemohlo minout. V neděli ráno vyndavala paní Machoňová ze skříně poslední košili svého syna; pod ní ležela stará krabička ze slámy pletená, v níž bylo několik jejích chudých šperků a něco památek na jejího muže, i onen křestný dukát jejího synka. Ze zvyku pokaždé, kdykoli ji padla do očí, otvírala tuto schránku, aby ji za chvíli s teskným vzdechem uzavřela, a otvírala ji zvláště pokaždé, kdykoli vyčerpala sloupek čistého prádla, pod nímž ji ukrývala.

Bylo kalné zimní jitro a Gába, jemuž bylo popřáno v neděli déle si poležet — mši školní mívali až o desáté —, cítil lehké mrazení od chvíle, kdy procítl: bylo to s prvním úsvitem. Úzkost, tak dlouho hromaděná, nedala mu dospát. Věděl s určitostí zcela nepochybnou, že dnes všecko praskne; a zůstává v posteli, sledoval skoro se zvědavostí — jako by

šlo o někoho jiného — každý pohyb matčin. Chvillemi nemohl ani pochopit svůj klid a udivoval se jím jako nečekaným divadlem.

Matka rozstřela jeho bílou nedělní košili, do níž se mu bylo převléknout, po své posteli již ustlané a vrátila se k almaře. Ted! Ted! křičelo v něm všechno. Zatajil dech a zamhouřil zrak. Náhle vybuchl z rozevřených dveří té staré rodinné skříně veliký, pološilený výkřik: „Ježíši Kriste, kde je dukát?“ A hned vyběhla stará paní doprostřed pokoje a zařvala s jistotou bez předchozí otázky: „Tys ho ukradl, ničemo!“ A nečekajíc vyvrácení nebo vysvětlení, vrhla se k posteli Gábově a jala se bít do něho svými suchými pěstmi. Rozbila mu brejle, do krve mu poškrabala obličej, bušíc slepě před sebe, bez rozumu a rozvahy, sténajíc stále až do ochraptění: „Tys ho ukradl, ničemo! Ničemo, zloději, vrahu! Můj vrahu!“

Hoch vykřikl několikrát bolestí, ale jinak mlčel. Když se unavila, klesla na židli a sepjala ruce k nebesům: Bože, čeho ses mně to nechal dožít! Machoni, jakého syna jsi mi tu zanechal! Proč mne, Kriste Ježíši, tak trestáš?

A nabyvši trochu sil, vrhla se znovu na chlapce, řičíc: „Kams ho dal? Kams ho dal? Řekneš, kams ho dal, nebo tě ubiju!“

Jala se ho škrtit, ale když ustala, nevydobyła z něho nic než jediné slůvko: „Nevím!“

„Jakže, ty nevíš? Ty nevíš, nestvůro? Ale vždyť jsi ho přece někam musil odnést? Dát někomu nebo rozměnit a peníze utratit?“

„Nedal jsem ho nikomu.“

„Ale ukrad jsi ho? Vid?“

Hoch kývl hlavou.

„A co jsi s ním udělal?“

„Nic.“

„Jakpak nic? Nebo ho máš někde schovaný?“

Ne, neměl ho nikde schovaný.

A to bylo všechno, co z něho vypáčila matka, ať jej poličkovala, rvala za vlasy, rdousila, kopala sebevíc. I jí vysvitlo nakonec,

že by se hoch nechal spíše ubít, než by prozradil něco podstatného o ukradeném dukátu.

Je za tím někdo druhý, napadlo ji, když se hoch umyl ze svých ran, jak tak přikryl nejhorší z nich náplastí a odešel do kostela. To není jen tak. To nemá ze sebe. Dostal se pod něčí vliv. Jednal z cizího ponuknutí, v cizích službách.

A jala se hned pátrat po tom *někom*, který jí ukradl syna, který ho „zkazil“. Podnikla ihned prohlídku všech věcí synových. Otevřela násilím zásuvku v jeho stolku, přeházela v ní všechno. A užasla nemálo, když odtud vylovila rybářský prut rozdělený na pět částí, které se vsouvaly jedna do druhé, a anglickou udici. K čemu to má? Vždyť ho nikdy nedovolovala k řece, ani času dosti neměl, aby mohl rybařit; ne, ne, to bylo zcela určitě vyloučeno; ostatně, když pohlédla pozorně na obě věci, viděla, že jsou zcela nové, že jich nebylo dosud používáno. Za to tedy že utratil ten křestný dukát? Posvátnou památku rodinnou? Vrtěla svou starou hlavou s chudým prošedlým vláskem, načesaným v staromódní kokšlíky. Pátrala pak dál v zásuvce, až vyštípla ze štěrbině několik listků pečlivě uhlazených a složených tak, aby zaujaly co nejméně místa; Gába je zcela patrně ukrýval a počítal s možností, že bude po nich pátráno.

A zde čtla takové věci: „Nezapomeňte na ty z fl. Já na ně kašlu, ale to víte, ukládám vám to jako zkoušku.“ Nebo: „Jedu zítra odpoledne na koni do Stromovky. Vezměte s sebou do školy své šedé jelenice. Budu je potřebovat.“

„Do školy,“ vydechla. Už to tedy má. Je to tedy spolužák! Ale proč mu vyká? Vždyť si spolužáci tykávají! Byla tím zcela zmatena, bezděky sáhla si na hlavu, které se ukládala taková přílišná zkouška. A co znamená to zde: „Ukládám vám to jako zkoušku“?

Rozhodla se zamlčet před synem, až se vrátí z nedělní školní mše, že mu prohlédla stolek, aby snad nezmátl nějak vyšetřování, a svěřit se s celým případem gymnasijskému katechetovi: byla horlivá katolička. Došla k němu hned v pondělí do bytu. „Ovšemže, paní, musí se to vyšetřit,“ pravil zpívavě obstarožný

krasavec tučné tváře, mžouraje krátkozrakýma očima za silnými zlatými brýlemi a pohrávaje si závěsky svého zlatého řetízku. „Jde tu o to, aby nevzal váš syn zkázu na duši. Budou to nějaké podvrtné spodní proudy. Bohu buď žalováno, není česká literatura již, co bývala za našich mladých let: panenskou štěpníci bohulibosti. Tuhle jsem četl o tom ve Vlasti článek spolubratra Tomáše Škrdle. Hrůza! Učiněná Sodoma. Zavolám si hned zítra vašeho syna, vezmu ho důkladně na paškál. Dobře jste se, paní, poradila, že jste mně to řekla. Předešla jste možná velkému nebezpečí a velké škodě. Je-li na našem ústavě prašivá ovce, musí ven — dříve než nám nakazí ostatní.“

Druhý den odpoledne měl katecheta v sekundě od tři do čtyř náboženství; po hodině počkal si u domovních vrat na Machoně. Vylovil ho z hloučku spolužáků, dobírajících si ho pro rány a odřeniny v tváři.

„Amice, na slovíčko,“ řekl s nejlíbeznějším úsměvem, při němž tuhla oslovenému krev v žilách; a odvedl ho do svého bytu, vzdáleného od školy jen několik minut. A zahájil hned vyšetřování a pátrání. Vypτάval se hocha zprava zleva, po dobrém po zlém, hroze tresty i slibuje odpuštění, ale nedostal z něho nic. Machoň tvrdil, že ty listky nebyly poslány jemu, nýbrž někomu cizímu, že nezná vůbec toho, kdo by mu mohl psáti, co zde stálo.

„Tak tedy odevzdáme ty listky zítra panu třídnímu, on si bude již vědět s nimi rady.“ V Gabrielovi hrklo. Věděl, že třídní zná výborně rukopis všech svých žáků, poněvadž opravoval jejich několikerá pensa, že pozná i rukopis Landův, i kdyby nebylo na jednom listku zrádného podpisu: Richard.

Dal se tedy na prosíka: vyznal se a zapřisahal katechetu, aby se slitoval, aby byl milosrdný, aby odpustil oběma viníkům; a jmenoval sebe i Richarda Landu. Za oba sliboval pokání a polepšení.

Ale katecheta byl neúprosný.

„Ne, ne, tisíckrát ne. Neodpustím vám,“ bouřil nyní. „Setrval jsi tak dlouho ve zlu, pokud jsi jen mohl. Zapíral jsi stále

a přiznal ses, až když nebylo zbylí, až jsi viděl, že se dozvím viníka od pana třídního. Ostatně, jakže se jmenuje?“

„Richard Landa.“

„Neznám. Z které je?“

„Ze sekundy, od nás, ale je to evangelík.“

„Evangelík,“ spráskl ruce páter. „Nu, to je pěkné. Tvůj nejdůvěrnější přítel je tedy protestant? Nu, to se již nedivím, že jsi tak tvrdohlavý, tak v hříchu zapeklitý. Amice, s tebou to smrdí. Kamarádit se s evangelíkem, toho bych se byl nikdy do tebe nenadál. Jdi nyní domů. Zítra si s ním i s tebou promluví pan třídní důkladněji.“

A promluvil. Zavřel se s oběma hochy po škole do třídy a zeptal se nejprve Landy: „Nač jste potřeboval těch dvou zlatých?“

„Nepotřeboval jsem jich vůbec.“

„Proč jste mu tedy o ně říkal?“

„Abych zkoušel sílu jeho vůle.“

Profesor se usmál kosým úsměvem.

„Kdo by to do vás řekl, že jste takový psycholog! Že máte takové vědecké zájmy! Nu, a což ta Stromovka? Jezdil jste tam skutečně na koni?“

„Ne, zkoušel jsem jen jeho soudnost nebo lehkověrnost.“

„On vám byl tedy něco jako zkušební králík?“

„Skoro,“ řekl Richard a doprovodil to svým tichým křivým smíchem.

„Co tomu říkáte, Machoni?“

„Má pravdu,“ odpověděl Gabriel provinile, třebaš mu úsměšek přítelův vehnal červeň do lící. „Vinen jsem jen já. Chtěl mě vychovávat na silného statečného muže, často mně to říkal.“

„Měl ovšem trochu podivnou metodu. Odsedí si ji dvouhodinovým karcerem, právě jako vy svou povolnost k němu. A ovšem: oba dostanete po zákonné z mravů. Jeden blbec, druhý drzoun, že mu není rovného. Všiváci,“ dodal profesor po chvíli, odplivnuv si.

„To se týká jen jeho, ne mne,“ namítl povýšeně Landa.

Profesor zrudl. Tolik duchapřítomnosti a důslednost tak vy-

trvalá ho na chvíli zmátla. Ale ihned se vzpamatoval a vykřikl hněvivě:

„Obou!“

Landa odpovědí potřhl jen hranatě rameny, kterými si navykl setřásat resolutně a bez odmluvy všechno, co pokládal za ubožáctví a hloupost.

A venku na chodbě dopověděl pak hlasitě svému ubohému příteli celou svou myšlenku.

„Dnes jsem s vámi dohovořil. Jste pro mne všivák. Neznám vás od dneška!“

„Prosím vás, nemohu za nic, neprozradil jsem vás, ty prokleté lístky jsou všim vinny.“

„Dost, řekl jsem už.“

A po chvíli dodal s polotichým jízlivým smíchem:

„S vámi tak dělat revoluci! On neví, že revolucionář *pálí* všecko, co by ho mohlo usvědčit, všechny papíry, cizí i vlastní. Ale vy... vy byste si zapisoval do notýsku, kde a kdy jste koupil prach a kde kulky a kde revolver a kde dýku; a pak, kdy a kde jste měl schůzku a s kým. Jste žvanivá baba, ne muž. Eh, hnusno mluvit!“

A uplivnuv se odcházel rychlým krokem s tvrdými nakrčenými rameny od ubohého Gáby jako od největší neřesti světa.

Čítal již v té době životopisy revolucionářů, Lassalla, Marxe, Bakunina, měl české i německé knihy o Havlíčkovi a Garibaldi, o podzemním Rusku a pařížské Komuně z roku 1871; a měřil všechny hochy světa jedinou otázkou: Jaký by to byl revolucionář? Stačil by nebo by nestačil?

První přijímání

Ze vzpomínek zapomenutého

Byl jsem slabý, churavý, pobledlý chlapec plavých, kučera-
vých vlasů, asi devítiletý, když se přihodilo, co chci vypravovat.

Neměl jsem skoro druhů: poněvadž jsem v dětství často churavěl, úzkostlivost rodičů věznila mne doma. Neměl jsem her, zábav, kol, tanců, zpěvů a bitek na volném vzduchu, přátelství a potyček hochů stejného věku, všeho toho zdravého opojného víru a šumu, které vnášejí ty věci v život dětí mého věku. Nehrál jsem si nikdy na vojáky ani na loupežníky; nepřepadal jsem, ani jsem nebránil pevností a hradeb; nejásal jsem divokým smíchem nebo rykem do větru, který by mně ošlehal do uzardění líce. Má procházka bývala skoro jen cesta do školy a ze školy: tam mne vodívala stará mlčelivá služka, odtamtud buď ona nebo stejně starý, vrásčitý sluha z otcovy kanceláře. Ledaže výjimkou vzal mne s sebou na vycházku po úředních hodinách někdy v létě nebo na jaře otec, také zamlklý, snovající ve své hlavě plány tak cizí mé dětské bytosti, o něž se nemohl se mnou podělit...

Nevím, jak se to stalo, ale asi proto, že jsem z domova byl zvyklý tichému sedavému životu, nebo proto, že jsem vypadal příkladně ctnostně se svými pobledlými tvářemi a plavými kučerami, nebo konečně proto, že můj otec byl dosti vysoký úředník v tom žalostném malém koutě, kde jsem tehdy žil: stalo se krátce, že jsem byl premiantem v třídě a snad primusem, ačkoliv mé vědomosti nebyly veliké a ačkoliv jsem se vůbec nerad učil, jsa jako všichni snivci v jádře lenoch a tvor trpný. Přitom měl

jsem dosti sebekritiky, abych znal pravý stav věci a abych očekával, že dříve či později vyjde najevo a zbaví mne svatozáře, které jsem sice neuloupil, ale jež přece, věděl jsem to dobře, mně po právu nenáležela.

Vyvinulo se z toho v celé mé bytosti jakési mučivé nervové předráždění: octl jsem se v křivém položení a ctižádost nutila mne udržovat je všem navzdory. Pracoval jsem doma vytrvale a houževnatě, ale bez pravé chuti a bez pravého ohně, poněvadž mne vědomosti pozitivní nudily a poznávání nečinilo šťastným. Ze všech předmětů, jimž nás učili ve škole, blažilo mne jediné náboženství. Ne snad proto, že jsem žil nějakým náboženským životem: neměl jsem ani látky k němu ve svém jednotvárném uzavřeném chudém živoření, bez životných zkušeností a skutečností, jak jsem byl. Nýbrž že mně dávalo tu harmonii a ten pokoj, jichž jsem více než kdo druhý potřeboval právě při svém nepokojném rozdráždění, při svém přepětí, do něhož jsem byl vehnán svým neblahým položením; že bylo měkkým polštářem, na němž jsem mohl na chvílku zdřimnout a si odpočinout ve svých strastech. Mučivý byl život ve skutečnosti: samý úskok, samá zrada, samý úklad a boj, samá nejistota; nikdo toho nepoznal lépe než já a tak záhy. Všude číhal na mne nepřítel; byl jím učitel se svými požadavky, byli jím i spolužáci, kteří mně nepřáli, kteří mne nemilovali. Protože jsem samotařil, odcizil jsem se jim; a děti bývají příliš ochotné vidět nepřítele v každém, kdo se od nich odlišuje, kdo nežije s nimi a jejich způsoby. A tak řevnili na mne a čekali s nedočkavostí špatně tajenou na můj pád, který, zdálo se mi, musí přijít dříve či později a bude velkým pokořením a hanbou...

Ale hodiny náboženské! To bylo opium, které přenášelo lehkým křídlem přes všechn život skutečný. To byl rozkošný, líbezný sen, který zastíral, aspoň na chvíli, všechnu tu mučivou pravdu, všechn ten strastný hrozivý život, před nímž musil jsem chvílemi zavírat násilím zrak, abych nezešílel.

Přišel kněz, podivně bílý, vymytý a namydlený, tučné zardělé tváře, vůni kadidla ulpělou v krátkém černém hustém

vlase, tak docela jiný než hlučný, výbojný učitel, kterému střízlivost hleděla ze sovích zraků, z něhož neúprosná věcnost vyrážela hranatými tvrdými pohyby. Katecheta přijde docela jinak, spíš připluje nebo jest donesen vzdušnou vlnou. Sedí na katedře, měkce rozložený jako obláček peří, a nevíš ani, jak se tam dostal. Po pravici krásnou zlatou tabatěrku, do níž noří tenké prsty tak tajemně a plíživě, jako by šlo o nějaký vedlejší obřad náboženský, a ne o úkon tak všední, jako jest šňupání. A posléze vypravuje. Ano, vypravuje a neučí. Vypravuje sladkým unaveným hlasem něco, co je pohádka. Jistě pohádka! Víš to, že pohádka, poněvadž pravda leží někde docela jinde, v hodinách učitele světského s celou divokou honbou na falešného premianta... Vypravuje tedy kněz zvolna, jakýmsi lítostně slábnoucím hlasem o Bohu, nekonečně dobrém, všeslitovníku, který dlouho, dlouho shovívá a i pak trestá jen největší hříšníky, skutečné lotry, jakým nikdy nejsem a nebudu; o Bohu, který je láska a čeká od člověka lásku. Vypravuje biblické příběhy; pravda, jsou v nich tvrdá místa, jako vyhnání prvních rodičů z ráje, ale ihned se kape olej na rány: jest tu slib vykupitele, jest tu naděje na život věčný. Již tichý hlas kněze, jeho zpěvný monotónní spád mne uspává. Nestojí mne nejmenší námahy pamatovat si jeho výklady, odříkati je plynne příští hodinu nebo kdykoli jindy. Mám doma zbožnou matku, která mně je předřikává denně, stejnými skoro slovy, od tří, od čtyř let. Není to pro mne učení, jest to pro mne divadlo, zábava, hra obraznosti. A vzdávám se jí s rozkoší tím vášnivější, čím méně věřím v její trvání. Víš, že i pro mne přijde co nevidět strašná chvíle, kdy budu násilím vytržen z této pohádky: až podlehnu ve svém zápase, zpředu již prohraném, o primát v třídě... Pak dopadnu celou svou zmučenou bytostí na to, před čím jsem zavíral nyní na chvíli zrak: na skutečnost, v které není ani lásky, ani naděje, ani slibu vykoupení a vysvobození... v níž jest jen hrůza a zničení, posměch a hanba... Užijme tedy krásného klamu, pokud je, pokud trvá; a pijme jej chvatnými plnými doušky, neboť nepotrvá dlouho...

Měl jsem v těch dobách starou vrásčitou babičku ve vsi vzdálené asi půl druhé hodiny od města, kde jsem žil s rodiči. Jezdíl jsem k ní s matkou — otec zůstal pravidelně v městě — velmi často v neděli na jaře a v létě, když bývalo teplo a slunno, v oprýskané venkovské poště, již vlekl zvolna čtyři až pět hodin do kopce vychrtlý koník, řízený starým postilionem, přepásaným vyrudlou a usmolenou šňůrou s trubkou zcela dekorační a úplně odcizenou již svému účelu: nebylo možno zatroubit na ni ani nejochraptilejší a nejrezivější písničku. Ráno před šestou stáli jsme již s nebožkou matkou jaksi vzníceni a pohrouženi v slavnostní mlčení před nízkou poštovní budovou, na prochladém maloměstském chodníku, kam vítr přes noc často svál šeříkové nebo jasmínové korunky květné, a čekali jsme, až se přidrkotá ze zapadlé kasárenské uličky bryčka tažená sivým vychrtlým koníkem o rousnatých nohách... Vsedli jsme a brzy potom minuli jsme první veliký městský rybník, hledící na nás, jak se mně zdálo, jaksi svěže a podnikavě svým jasným vyspalým okem, a záhy nato menší, již za městem, mezi topoly a borovým hájem, způle žabincem zarostlý, napolo ještě v nedbalkách, ale tajemnější, poněvadž bližší lesní tůni; a pak stoupala již cesta vzhůru mezi třešňovou alejí, podobna dlouhému rozvíječím se provázku, na jehož konci byl upevněn náš kočárek... Třešně ustoupily později křivým jeřábům a javorům stále větrem rozehraným, a stále ještě jsme zlézali něco hodně beztvareho, a přece hutného, až — ráz! — zcela nečekaně sesypali jsme se do nízkého a úzkého údolí, protékaného bystrou horskou vodou; to byly naše Spy, mlýn, hospoda a několik málo baráků roztroušených po stráni mezi žulovými balvany a bohatýrskými jedlemi. A vozík dodrkotal se již k hospodě položené těsně u silnice, s uschlým chvojným věncem několika opršelémi papírovými růžemi propleteným a s několikerymi dřevěnými jeslemi pro formanské koně, přistavenými ke zdi. A do dvířek naší pošty smála se již rozsochatá hlava porostlá praménky jakoby lněných vlasů, a dvě paže braly mne již se sedadla a vynášely z vozu a zdvíhaly pak vysoko... k polibku,

neboť muž, jemuž náležely, byl obr... Byl to pan otec z mlýna několik set kroků stranou od silnice ležícího, můj strýc Josef.

Nezapomenu nikdy jeho modrých rozesmátých očí, cele jaksi vystlaných tisícem kroužících jiskérek a světýlek — které se nade mnou rozevřely v druhé laskavější nebe —, jak mne, slabounkého a pod svůj věk drobného mužička, pozdvihoval k polibku ke svým světlým, plavým vousům lesního obra. Celé jezero dobroty a lásky, zdálo se mně, jest uvězněno v těchto očích a čeká jen, až někdo vytáhne stavidla, aby se rozlilo po světě a osvěžilo, co na něm vadne a schne. Byly to oči dítěte, divocha i lesního nebo vodního boha... tak byly teplé a dobré i divoké a mámivé zároveň.

A nyní nadešel pro mne den štěstí nejen trvalejšího, nýbrž i hutnějšího a skutečnějšího, než bylo ono dřimotné, snové, opiové, churavé a umělé hodin náboženských: štěstí ponořené mnohem hlouběji do zapomenutí, štěstí, které mne vyňalo víc a hlouběji z mé školské bídy a odneslo od ní dál, než mohly a dovedly výklady katechetovy. A pramenem tohoto nového, trvalejšího a pravdivějšího štěstí byl strýc Josef. Tu neděli já byl strýcův a strýc byl můj. Srostli jsme na čas v jakousi novou jednotnou bytost, v jakéhosi nového lepšího kentaura, než byl onen z antické mythologie: on obr nad obry, samo zdraví, sama síla, sám smích, a já malý vychrtlý bledý hošík, předčasně znervosnělý a ustaralý...

Spolu jsme prolézali kravínem, konírnou, kolnami, seníkem, drůbežárnou, králíkárnou i holubárnou, spolu se potulovali štěpnicí, zahradou zelinářskou, sady, háji, lukami a lesy... Naši a jen naši byli ten den směšní králíčci s dlouhýma, přepadávajícíma ušima, jakoby jim nenáležejícíma, s velikýma vypoulenýma očima, s měkkými tlapkami i podivně, jakoby pohrdavě nakrčenými nozdrami; naše a jen naše z ela mladá telátka, bezradně bučící, rozpotácená nejistě na mladých, vratkých nožkách; naše i selátka v prasečnicku, včera vržená, cosi jako oživené švédské rukavice; naši a jen naši holubi rousňáci, důstojní až do karikatury, kteří brali sebe a celý svět tak důležitě; naše a jen

naše všecka veveří a ptačí hnízda, jež znal nebo pro mne objevoval strýc... A do všeho svítily mně ty jeho oči lesního boha, hned sám žár, hned sama vlhká něha: jako by se kladly přede mnou na všecko a podávaly mně to pak prostouplé svou divokou lesní mýtinou jiskrou... A do všeho hlaholil mně jeho bohatýrský smích, podobný polnici nebo divokému jarnímu větru: v jeho vlhkých nárazech chvěla se a pjala se půl litostně, půl věřivě má opožděná bytost... její holé nerozpučené větve odumírajícího stromku v dubnovém dešti.

Někdy o polednách, kdy slunce stálo v zenitu a odráželo se jiskřivě v tvrdém listí dubů i buků jako v tisíci ostrých drobných zrcátek, strhával se mne strýc limeček, kravatu, kabát i košili a dával mé ubohé propadlé hrudi přímo se napít ohnivé zvučící vlny nebeské. Mé nahé vyhublé tělo obléval vzduch a objímalo slunce nebeskou otcovskou paží. Za chvíli býval jsem omámen tou přemírou lásky. Celý svět točil se se mnou; všecko, celá obloha, celá země rvala mne ve svůj rozesmátý vír, trhala ve svůj prudký dravý proud, pokrytý pěnou barev a světla vysoko vystřikující. Všecko bylo jedna jediná ohromná ústa, hluboká jako propast, a kladlo se na mne teple... nevěděl jsem, zda aby mne pohltilo nebo políbilo. Křičel jsem půl úzkostí, půl rozkoší... a usínal jsem ve stínu velikého dubu zmožený přemírou štěstí.

O mém strýci šušovalo se leccos v rodině. Tlachalo se leccos i mimo ni; ale já tomu nevěnoval pozornosti. Vzpomněl jsem si na to až později: po katastrofě. Mně byl cosi tak krásného a jasného jako slunce a nebylo mně na něm prášku ni poskvrný. Nechtěl jsem vůbec nic o tom slyšet, poněvadž mně úplně stačilo, co jsem slyšel od něho; nic vědět, poněvadž mne úplně vyplňovalo, co jsem viděl sám a vyčetl sám z něho. Zachytily se ovšem na chvílku v mém sluchu útržky hovoru o tom, jak sedá celé noci v pochybné společnosti v hospodách a vede nevázané řeči, jak, nevěrec, staví na odiv své nevěrectví a přemlouvá k němu i jiné, jak čte ošklivé, nemravné a bezbožné knihy, jež zatratil pan farář, a předčítá z nich i jiným na nemalé pohoršení

celé dědiny; ale nic z nich ve mně neulpělo. Co mně bylo po nich? Nevěřil jsem jim, víc: nepřemýšlel jsem vůbec o jejich obsahu. Píseň jeho rozesmátých očí, vytrysklý jásot jeho hrdla přikryly je okamžitě zapomenutím. On sám, jeho přítomnost, chvíle s ním strávené byly mně skutečnost a jistota, nad něž nebylo nic bezpečnějšího. Skálopevně věřil jsem ve svého boha. Však on ví, co činí; a co činí, jest jistě dobré, třebaš tomu lidé nerozumějí!

Pouze jednoho z jeho života jsem nemohl nevidět, poněvadž se to přímo vnucovalo mému zraku: jeho poměru k tetě. Byl po druhé ženat a nežil se ženou ve shodě. Vyhýbal se jí, kde mohl, ale ona přitírala se k němu stále a přes to, že ji přezíral a urážel, vnucovala se mu stále jako ochrana, spása, vychovatelka a dobrá cesta vedoucí z bezcestí, na něž se dostal. Byla to nepatrná, drobná, ustaraná bytost, ve všem živý jeho kontrast: tak slabá jak on silný a mocný, tak zaleklá jak on smělý, tak uzounká jak on široký; ale také jeho živá výčitka, stále se k němu hlásící, stále se mu připomínající jako jeho vina... Plachá jako stín, polekaná jako malá holčička často trestaná, a přece neustupující před jeho posměšně nerovinným pohledem, přece neodbytná a vnitřně drzá při vši své vnějškové pokoře. ... Tak se mně objevila, tak jsem ji spíše uhádl a utušil svým dětským instinktem než poznal za svých návštěv na Spech. Proč ji jen neodžene od sebe, on, tak mocný, napadalo mne stále. Stačilo by k tomu vzít do rukou ručnici a ani nevystřeliti; ona by jistě uprchla. Byla zbabělá, viděl jsem to na ní: četl jsem jí to v duši. Proč ji k sobě vůbec připustil? Byla to slabost? Byla to lhostejnost a bezstarostnost? Nebo přílišná dobrota? Trápil jsem se chvílemi úvahami o tom: pro co se rozhodnout, aby to bylo dosti důstojné mého božstva, aby je to co nejméně snížilo v mé mysli?

Viděl jsem ji po prvé sedět před stodolou na otepi vymlácené ovesné slámy a dozírat na dělníky mlátící cepy na mlatě obilí. Pletla přitom punčochu a velké koštěné brejle na šedých vyplakaných očích držela tak blízko u ní, že se mně zdálo, jako by si na práci jimi svítala. Mělo mně jí býti líto, a skutečně cosi takového dralo se mně do duše. Ale odmítl jsem to velmi rozhodně.

Hle, tu je přede mnou jeho skrytý nepřítel, prošlo mně hlavou; a hned zalila mne jakási škodolibá radost: hle, jak žalostný, utrápený, zmučený až do směšnosti! Vedle mého jasného bohatýra jakési chrasť zloby, tmy, slabosti a hlouposti... a vlna ošklivosti k ní prohnala se mi srdcem. Pak cosi nad všecko pomýšlení střízlivého a studeného zazívlo z ní na mne a odpudilo mne od ní navždycky. Ale vždyť ona je podobna mému učiteli... jen starší, slabší a bezmocnější! poznal jsem náhle a zaradoval jsem se z toho jako z velkého objevu. Věděl jsem již jednou provždy, na čem jsem s ní... Ošklivost smíšenou s trochou bázně... to bylo, co jsem k ní nyní již natrvalo pojal. A jakýsi stud za ni, a špetkou také za strýce, že dopustil, aby tato chudá, žalostná a ničemná bytost byla spojena s ním — obrem, polobohem, bohatýrem — a směla překážet naší lásce, šel tomu hned vzápětí. A přemožen jím, odplazil jsem se tiše, ze strachu, aby mne neoslovila a nezadržela u sebe; žaludek zdvíhal se mi ošklivostí tu chvíli, kdy jsem si představil, že by mne chtěla snad polaskat...

Jednoho dne na podzim, když jsem již několik týdnů strýce neviděl — bylo špatné počasí, které nám znesnadňovalo výlety na Spy —, přišel jsem jednoho odpůldne ze školy domů a našel matku s otevřeným listem v roztřesených rukou a potlačující pláč. Úzkost sevřela mi hrdlo. Strýc se těžce roznemohl, je prý to beznadějně, psala babička; a slzy vylily se přitom matce z očí. Za dva dny nato, v neděli, jeli jsme na Spy stísnění, zamklí, tetelící se zimou, roztřesení mražením z nevyspání. Namáhal jsem celou cestu svou obraznost, abych si představil strýce změněného, strýce nemocného, poraženého na lože umírajících; ale nedařilo se mně to. Stále se týčil přede mnou jako nádherný, rozšumělý javor na stráni nade mlýnem a smál se na mne rozblýskanýma modrýma očima, hlaholivý a hlučný jako letní bouřka a dobrý jako ona.

Teprve ve mlýně, na chodbě vedoucí k jeho jizbě, padla na mne hrůza, až jsem zadrkotal zuby. Mlýn stál, a již to sklíčilo každého, kdo byl zvyklý slýchat jeho pravidelný, věrný, zákon-

ný chod: to tam bylo nyní jeho veselí, které se jindy sdělovalo všem, kdož do něho vstoupili. Když jsme postoupili s matkou několik kroků v tmavé předsíni, babička, dotud na truhle schoulená a cloumající sebou v křečovitém pláči, vyskočila a zesula se na matku, vzlykajíc cosi nesrozumitelného. Teprve za chvíli porozuměl jsem jejím slovům. „Vyplivl, vyplivl,“ slyšel jsem přerývaně, „považ si, Marie, to neštěstí, tu hrůzu: vyplivl Pána Boha.“ Nerozuměl jsem ještě smyslu toho, co říká; teprve třetí den děti ze vsi, s nimiž jsem se setkal, vypravovaly mně, co se rozneslo bleskurychle po dědině i okolí: že se pan otec odvrátil od kněze, když jej přišel zaopatřit, a nepozřel hostie, již mu proti jeho vůli chtěl vložit na jazyk. Ale hrůza přenesla se z babičky na mne jako morová nákaza a roztrásla mne celého do štkavého vzlykotu. Vešli jsme do světnice. Zlomený, jako křída bílý ležel na loži můj strýc. Tvář byla propadlá do hlubokých stínů, probořená do bezvědomí. Mlčelo v ní všecko mlčením, které z ní přecházelo nějak do vzduchu, vylévalo se do něho a zaplavovalo celý pokoj čímsi mrazivě střízlivým: ztuhly v něm již kusy nábytku, ztuhlo nebe zachycené oknem, tuhli jsme v něm rychle i my přílivem těžké hrůzy, deroucí se z tváří; rukou i očí kamsi do nitra, snad k srdci. Jen jedna bytost stála tu vztýčena, rostoucí do rozměrů, které nebyly předtím nikdy její: teta Kateřina, celá jaksi nadnesená tím přívalem trestu, který se přihnal jako průtrž spravedlivě po jejím přesvědčení na jejího hříšného bezbožného muže a přinesl i jí to, po čem tak dlouho marně práhla a čeho si nemohla jinak dopřát její nicotná bytost: pomstu...

Rázem, očima i duší dokořán vytřeštěnými pojal jsem celou hrůzu této strašlivé situace a reagoval jsem na ni, jak jinak nemohlo reagovat churavé předrážděné dítě: hysterickým vzlykem a pádem na zemi v křečích. Když jsem procítl v dolejším patře v úzkém šerém pokojíku na tvrdém lůžku babiččině pod barvotisky několika svatých, uzřel jsem nejprve v nesmírné něze a čistotě pohledu životu vráceného tři drobné slzičky zachycené na víčku fialkových očí mé ustarané matky, bdící v stra-

chu a v bolesti o mne; a vnitřní bouře zjihla ve mně rázem a vylila se šťastným vzlykem, s nímž jsem se vrhl do objetí své rodičky...

Několik dní po těchto dějích, které mně přinesly otřesy tak hluboké, že mohly býti zpočátku uklidněny jen zcela povrchně, vstoupil v běžnou hodinu do třídy náš katecheta a oznámil nám svým obvyklým nasládlým hlasem, že začne s námi dnes přípravu k svátosti pokání a k svátosti oltářní, neboť za týden přistoupíme prý po zpovědi po prvé k stolu Páně. A rozhovořil se pak ihned svým měkce lichotným způsobem, jindy mně tak milým, o tom, v čem záleží tyto dvě svátosti. Vypravoval o prvotném hříchu, jehož se dopustili naši prarodiče v ráji svou vzpourou proti Bohu, o slabosti, která ulpěla od té doby na duši každého z nás a svádí ji neustále chtěj nechtěj k hříchu a vedla by jistě k jejímu věčnému zatracení, nebýt neskonalé lásky boží, která dává člověku možnost vyběhnouti z hříchu a smířiti se s Bohem zpovědí a pokáním; a pak očištění a znovuzrození, životu vrácení, smíme prý přistoupit k stolu Páně, býti účastni nejvyšší milosti a nejvyššího štěstí: býti spojeny již zaživa s Bohem, přijmouti skutečné tělo a skutečnou krev Pána našeho, Ježíše Krista, jež za nás, nehodné, na zhlazení hříchů našich byla vylita na Golgathě...

Jindy bych byl poslouchal s otevřenou vnímavou duší a opíjel se v tichém slastném vytržení slovy katechetovými. Dnes po prvé klouzala po mé bytosti hlušě, odrážela se od ní, chladně a lhostejně, jako od hutné nepropustné stěny. Seděl jsem zatvrzele v těžkých dumách, jichž předmětem byl můj nebožtík strýc. Jakápak láska boží, říkal jsem si, svíraje trpce a odmítavě rty, když zabila mého krásného, dobrého, bohatýrského strýce? Když dala zvítězit nad ním zákeřné, nízké a mstivé tetě? Když můj strýc poslední chvíli, vzepětím celé své zmučené bytosti, ji odmítl jako lež a nespravedlnost?

A v duši uražené a zmučené strašným divadlem, jemuž byla přítomna, skládal jsem si mlčky slavnou přísahu, že odmítnu podobně jako strýc hostii, až s ní ke mně kněz přistoupí. Nic

nechci vědět o bohu lásky, který zabijí! Nic o celé té vylhané pohádce, pod níž se skrývá strašná skutečnost: dříve či později projeví se jistě; ať jest tu tedy raději dnes než zítra! Nechci být zbabělcem, který zamhuřuje oči před propastí, namlouvá si nebo nechává si namlouvat, že jí není! Chci pohledět tváří v tvář pravdě, byť mne to život stálo...

V pátek odpoledne měli jsme jíti k zpovědi. Vykonal jsem to z přinucení, zcela mechanicky, jako pouhou formalitu, bez nejmenšího vzrušení. Den předtím večer vypsalsi ze zpovědního zrcadla jednotlivé hříchy, jak tam byly uváděny, a druhého dne odpoledne šel jsem s ostatními spolužáky bez hrůzy i bez nadšení do děkanského kostela k zpovědi. Odříkal jsem předepsané formule, odříkal mrtvě a nezúčastněně i svůj seznam hříchů, lhostejně a klidně odpovídal jsem na otázky zpovědníkovy a odmodlil se pak zcela mechanicky před hlavním oltářem několik modliteb, které mně uložil za pokání. A šel jsem domů kupodivu klidný ve svém rozhodnutí, tak klidný, až jsem vzbudil pozornost své dobré matky, která vyčtla z mé tváře, z mého chování něco nebývalého, co mnou zmítalo a co mne pustošilo. Přitáhla laskavě mou hlavu k sobě na klín a chtěla se důvěrnými otázkami přiblížit šetrně mé duši, vynésti mé tajemství na denní světlo, osvobodit mne od temné muky, která mne oddělovala od ostatního světa a uzavírala v žalář, v němž bych jednou zkameněl... Ale vyvinul jsem se s pláčem jejím ramenům i jejím dotazům. „Bolí mne dnes strašlivě hlava, maminko,“ řekl jsem na vysvětlenou a poprosil ji, aby mně dovolila výjimečně dnes ulehnot dříve než jindy.

Ale nespalsi jsem, nýbrž leže naznak, ruce pod hlavou, přemítal jsem o obsahu tohoto podivného dne. Neboť i dopoledne přihodilo se něco, co mělo osudný význam v mém malém životě: to, čeho jsem se tolik bál a co, když posléze přišlo, přijal jsem s klidem, jehož bych se byl nikdy do sebe nenadál. Dnes dopoledne byla mně konečně stržena maska vynikajícího nadprůměrného žáka... Od devíti do desíti byla hodina počtů. Učitel zavolal mne k tabuli, kde jsem měl rozřešit jakési složi-

tější dělení. A nejenže jsem je nerozřešil, nýbrž vyšlo najevo, že neumím ani bezpečně násobilku. „A to je pěkné,“ řekl posléze rozezlený učitel za velkého gaudia celé třídy, jež se účastnila výkřiky radosti v ději mého pozvolného odhalování a konečného usvědčení; „dlouhos mne, chytráku, klamal. Nyní vím, na čem jsem s tebou. Snižím ti podle toho známku.“ Usedl jsem do lavice zahanbený sice, ale nezlomený. Vzdor dodával mi síly, že jsem čelil klidným pohledem jemu i svým mstivým spolužákům. „Budeš se mně nyní mstít za vlastní hloupost,“ pomyslíl jsem si. „Tos měl již dávno vědět, že málo umím; od čeho jsi učitel, ne-li od toho, abys to poznal?“ A tak obrátiv hrot dnešního příběhu proti němu, dopracoval jsem se jakési vnitřní svobody, která mne přiměla pod posměšnými pohledy celé třídy a dala mně nésti s klidnou pohrdou mou dnešní porážku...

Konečně! řekl jsem si v posteli již v polosnách. Konečně padla ta lež, která mně byla tak protivná, o níž jsem nestál a již mně vnutila jen hloupost druhých; k níž mne poutala jen má slabost! To byla celá má vina. Dnes jest odpykána napolo, *zítra* bude odpykána zcela! Byl jsem statečný již dnes; zítra budu ještě statečnější, jistil jsem sám sebe; a jakýsi slastně hořký pocit hrdosti a pýchy zaplavil mně zmučený mozek...

Ráno jsem se nadobyčej záhy probudil: slabé zamrazení proběhlo mnou s prvním chladným úsvitem časného zimního dne, prvního sněžného dne, který se venku jiskřil. Matka přistoupila ke mně, nesouc nejistotu a znepokojení ve svém líbezném, pokorném, fialkovém zraku, a kladla mně starostlivě ruku na čelo i na tepnu, aby vyšetřila, nemám-li horečku; odsunul jsem ji ji zcela jemně, přemáhaje se ze všech sil, abych nepropukl v pláč: tak mně byla v tu chvíli blízka, že, cítil jsem, musím ji o ždíbec od sebe odstrčit, nemám-li se do ní přelít celý... Pak rychle jsem vyskočil z postele a jal jsem se s kvapem mýti, česati i strojit: bylo mně stále, jako bych běžel v dostizích a jako by mně mohl dojít dech, dříve než doběhnu cíle...

U kulatého stolečku, u něhož jsme obyčejně snídávali my dva, já a matka — otcí posílala již dříve snidani do jeho pra-

covny —, zasedla dnes po prvé matka sama; a jak hleděla na mé opuštěné místo, zachvěla se náhle, jako by jí to bylo zlým znamením.

Oblékal jsem ve spěchu již v předsíni kabát a bral si s hřebíku již klobouk, když jsem zaslechl z pokoje ještě její volání: „Poď sem, dítě! Ať tě pokřijují! Vstupuješ vlastně dnes do života; začínáš býti dnes dospělý. Ať tě nepotká nic zlého! A aby Bůh bděl nad tebou! Buď moudrý a pamětlivý jeho přikázání! Je láska sama a moudrost sama a řídí ve své dobrotě všechny naše kroky. On posílá, co nás má potkat...“

Vběhl jsem chvatně k ní do pokoje, a polibiv jí jako v letu ruce, vydral jsem se z jejího objetí a úprkem hnál jsem se po schodech na ulici a odtud na náměstí, do děkanského chrámu, kde jsme dnes výjimečně měli mši školní a mezi ní své první přijímání.

Kostel hlaholil již sborovým zpěvem i varhanami, když jsem do něho vkročil a se protlačil ke své třídě do jedné z prvních lavic nalevo. Kněz začínal právě sloužit mši; za chvíli dojde k pozdvihování a po něm k přijímání; až kněz přijme tělo Páně a krev Páně, dojde řada na nás, nejmladší křesťany, dnes vlastně po prvé celoprávné údy obce boží; poslouží pak i nám svátostí oltářní, dnes po prvé...

A všechno míhá se takřka v letu před mým zrakem. Hned jest tu pozdvihování; a za chvíli přistupujeme již v řadách, které odpočítává a řídí učitel, před oltář, k mramorovému zářicímu zábradlí, tentokrát povlečenému sněhobílou rouškou o měkkých krajkách.

Klekám již jako ostatní k zábradlí na pokyn učitelův těsně u levého konce; a vidím již i slyším již, jak kněz začíná podávat od pravého konce a postupuje rychle do středu. Ještě několik chviliek a vidím jej již, jak, vzdálen ode mne asi ob tři nebo čtyři hochy, zdvíhá z kalicha hostii, a pronášeje latinskou formuli, klade ji jednomu z nich do úst. Nyní... nyní stanul již nade mnou a vyjímá z kalicha hostii určenou pro mne. Slyším nad sebou šepot latinské věty, ale nevidím nic: zavřel jsem oči

a stiskl k sobě neprodyšně ústa. „Otevři ústa!“ vzkřikl kněz náhle hněvivě. A poněvadž mu hned nevyhovuji, vpouští hostii nazpět do kalicha, shýbá se ke mně a dvěma prsty rozpjaté dlaně, palcem a prostředním, stiskne mi tváře, až zasyknu bolestí.

Ale v tu vteřinu vlily se mi slzy do očí a kácím se nazad.

A vidím již jen svou dobrou matku, jak mne zachytává do svého náručí...

Vyčtla ráno z mého vzrušení, že se děje ve mně cosi neobyčejného; tiše, plíživě, aniž jsem o tom věděl, následovala mne do kostela a postavila se před chvílí, aniž jsem ji postřehl, za mne. A nyní podchytila mne a odvedla mne do sakristie, kde mně tře spánky kolínskou vodou, jejíž lahvičku vyňala ze své brašničky...

Naučila se mne odtud již často v životě podchycovati, má dobrá, něžná, pokorná matka; a pokud ona byla naživu, neudeřil jsem se věru nikdy při takovém pádu o kamení...

„Váš synek jest příliš nervosní, příliš vznětlivý,“ řekl kněz večer toho dne mému otci, když jej potkal v aleji bezlistých lip, vedoucí od děkanství na náměstí. „Měl byste ho trochu otužovat studenou vodou.“ A dával hned otci podrobné rady, kolika-stupňovou vodou a jak dlouho mne polévat a jak mne pak třít prostěradlem. Byl vášnivý kneippián a propagoval kde mohl nauku svého mistra.

Z mého duševního zápasu neuhádl ani písmenky... pro mne dostatečný důvod, abych jím již nadobro opovrhoval.

Tchýní

Byla kupodivu drobounká a slaboučká; řekl bys: hle, křehká princeznička, princeznička z dragantu. Měla dětskou hlavičku, která ukazovala pod dvacet. Měla zlatoplavý vlas, který ukazoval na červen, kdy kvete země a stéblo obilné začíná tížit bobtnající klas; kdy země je potřísněna vlčím mákem a koukolem a smolničkami a nebe je vysoké vystříklou pěnou oblaků.

Měla temně fialkový zrak, stále udivený, přes to, že její oči mnoho plakaly: jako by si nemohly a nemohly na pláč zvyknout a vždy znova a znova žasly, že přece k němu došlo. Měla bolestnou tvář zakřiknutou a popleněnou, jako by ji někdo porazil na zem, a celé stádo pokoření, muk, urážek běželo po ní nejinak než stádo buvolů nebo žiraf nebo vepřů nebo jiné nečisté zvíře a vrylo do ní stopy svých kopyt, stopy, z nichž se nikdy neomyješ, ačkoliv jsi bez poskvrný.

Jsou bytosti, které přijdou k nemoci, neštěstí, úrazu a nevědí jak, a jiné, které přijdou k úspěchu, bohatství, štěstí a nevědí jak. Evža přišla takto k dítěti.

Bylo jí patnáct. Její první objetí bylo hned početím. Jako by přišla na svět jen proto, aby vzala na sebe tenhle kříž. Jako by si osud řek: Hoho, teď tě mám! Jisté je jisté. Cožpak kdybys mně chtěla utéc! Cožpak kdyby ses po několiketerém objetí odvrátila znechucena od objímání a vstoupila třebaš, hehe, do kláštera? Proto ti nadělím tvůj kříž, jako se naděluje smůla v kartách: v „černém Petru“; hned na konci první hry.

Bylo to na výletě, který podnikla s několika školními kama-

rádkami. Vyšly si se svými přáteli nebo ctiteli do první blízké vesnice na posvícení. Tančily několik kol s vesnickými junáky, zatím co jejich přátelé, měštští synkové, vyváděli vesnické krásavice: byla to hra, ó, zřejmě hra. A hrou bylo pak i všecko, co se dalo v lese, do něhož se se soumrakem rozptýlily, provázeny ne již selskými chasníky, nýbrž svými městskými chlapci. Všechny tenkrát do toho padly; všechny si zahrály... každá se svým. Ale jen ona v tom uvízla. Hehehe. Docela tak jako v zamrzlíku. Ostatní uklouzly, ona se chytla. Opravdu: jako by teprve tím ten nedělní výlet našel svůj přirozený konec, na který čekal a který patřil jaksi k věci.

Její svůdce byl obstarožný učitel, který se k ní přitíral tím vytrvaleji, čím otevřeněji jej od sebe odpuzovala. Odkud ta jeho přilnavost? ptala se později tak často sama sebe. Nu, byl asi zjednaným nadháněčem tvého údělu. Snad mu slibil i nějakou mzdu... mimo tebe ještě nějakou mzdu... i to je možné.

Tehdy po prvé jely po ní jeho veliké červené ruce jako ohromná opařená račí klepeta, tenkrát po prvé zkusily ten převlastňovací tah, který později tolikrát automaticky opakovaly, ten tah, jemuž čeliti neměla, žel, dosti duchapřítomnosti. Tenkrát jí po prvé zatemnily zrak ty ohromné opařené tlapy, hrozivé jako objetí medvědí: po prvé se takto na ni sápal, rvaly jí šat, trhaly s ní prádlo... Tenkrát po prvé se tak na ní rozsvítily jeho mlsné kocouří oči, jindy ospale mžouravé za zlatým skřipcem zavěšeným na kovové šňůrce, která se tak ráda zaplétala do podivně nevkusného řetízku hodinkového, spleteného z temně černého vlasu. Brr. Jaký odporný pocit byl pro ni v pohledu na tenhle slizký řetízek, až tajemný ve své ohavnosti, jako by byl upleten zvláště pro účast v nějakém krvesmilném poměru nebo pro liturgii v nějaké pohlavní zvrhlosti... Husí kůže jí naskočila tenkrát a v hrdle jí šimralo, jako by bylo drážděno brkem. Zdálo se jí, že musí zvracet od jednotvárného poskoku toho oplzlého řetízku na mastném břiše, bobtnajícím před ní jako mrviště znepokojené náhlým přívalem vody.

A když šla s ním za šest měsíců nato, již s útězkem, k oltáři,

cosi jí nutkalo, aby se vrhla na ten řetízek a zpřetrhala ho celý: násilím musila odvracet od něho své oči, nyní již studánkově ustálé a ustydlé. A když jim kněz vázal ruce, zdálo se jí, když přitom zamhouřila zrak, že jest to tím podivně ošklivým řetízkiem, narostlým do velikých, velikých rozměrů, a ne štolou. Viděla před sebou ten ohromný, několikapramenný řetěz a málem by byla omdlela.

Jednou, krátce po svatbě, když muž odešel do školy a zapomněl jej doma i s hodinkami, přistoupila k němu a prohlížela jej dlouho; pak se ho opatrně dotkla, ale hned utrhla ruku, jako by to bylo něco živého a mohlo jí to ublížit. Vtom vešlo dítě se vzkazem učitelovým; žádal ji, aby poslala za ním zapomenuté věci. Nevěděla proč, ale zarděla se, když dítě tu věc jmenovalo jejím jménem; a zmatená, zabalila ji do papíru, a hledíc stranou, dala ji tomu dítěti. Byla ještě plašší, když se vrátil ze školy, jako by to byl on sám, kdo ji přistihl při pozorování toho podivného, až tajemně ohyzdného předmětu.

Brzy potom se jí narodila holčička, která, zdálo se jí, měla jeho kočičí oči a vlasy zcela tytéž jako ony, z nichž byl spleten onen řetízek. A čím víc rostla a čím víc jí hlavička černě obrůstala, tím víc byla matka přesvědčena, že onen řetízek byl tajemně zúčastněn v jejím vzniku a zrodu. A proto hořkla jí radost z práce, na niž se kdysi tolik těšila: česati vlasy své dcerce.

Jožka rostla a brala na sebe zvolna všechny vlastnosti svého otce; nebo byly v ní a jen se zvolna, jedna po druhé, odhalovaly? Začínala být vzpurná i zarytá jako on a hrubá k ní jako on. Jakési soustředěné výsměšné opovržení matkou vrůstalo mezi její černé obočí, málem srostlé nad nosem, a zablýsklo chvíli co chvíli v její divoce krásné zbrojné hlavě, která k ní lákala již od dětství všechny hochy a činila z ní přirozeně náčelnici v jejich chlapeckých hrách a půtkách. Vůči zakřiknuté plaché něze své matky byla den ke dni popudlivější a všecko laskání, s kterým se jí Evža snažila přiblížit, zetřásala ze sebe jako odporný hmyz. Jednou, když jí chtěla učesat její hustý, vzpurný vlas, vysykla s ličenou bolestí a odstrčila ji od sebe:

„Ale vždyť mně trháš vlasy; což to nevidíš?“ Od té doby poklesly Evži ruce vždy dřív, než donesly hřeben k dceřině hlavě, i když po nich nesjel onen blesk odporu, který se nyní častěji a častěji rozžehoval v smolných očích Jožiných, doprovázen krabatým nakrčením jejich rtů, zaříznutých hluboko do masa, a proto poněkud vyšpulených.

A tak si uvykla choulit se do sebe a žít v němé plachosti vedle toho dvojího zpupného sobeckého zdraví, mužova i dceřina, zimomřivá jako lidská osika, roztrásaná každým závanem větru, který u nich kroužil často po chodbách i v pokoji, neboť žily v domě na návrší, který býval kdysi klášteřem, chladným v létě, chladnějším v zimě než kterýkoli jiný dům v městečku. Každý jeho dotyk projel jí od hlavy k patě, pod každým svinula se hlouběji do sebe, pod každým trochu zneřítomněla duchem, ale také zkrásněla a jaksi omládlá tváří. Byly chvíle, kdy postavit vedle sebe matku a dceru, byl bys hádal dceři víc než matce: tak přetěžoval vzdor a odboj Jožin její smědou urputnou hlavu, k ostatnímu tělu poněkud neúměrně velkou.

Jednoho dne oznámila dcera matce zcela stručně, že se zasnoubila a že jí její ženich dnes navštíví; oznámila to jako prostou skutečnost, o níž se byla dohodovala s otcem a pro níž si získala jeho souhlasu: souhlas nebo nesouhlas matčin, rozumělo se samo sebou, nerozhoduje. Evža přijala to s jakýmsi nervosním šklubnutím ramínky, o němž by nikdo nedovedl říci, bylo-li z rozpaků nebo z bázně nebo z nesouhlasu. Ale vtom již někdo zazvonil a za chvíli uvádí dcera, rozjásaná, udýchaná, do pokoje mladého štíhlého muže, kterého jí představuje jménem. „Dobrý den, paní tchýně,“ praví muž, jak se zdá Evži, s jakousi nadutou shovívavostí a pokouší se dokonce nalézt její ruku a políbiti ji.

„Tchýně, tchýně —,“ zaštkala slabounce Evža a zhroutila se do sebe. Bylo jí, jako by jí šlehl někdo bičem po tváři. Oplzlým šprýmem zdálo se jí vždy tohleto slovo a teď jí byla vyčastována tímto neomaleným klackem, kterého vidí v životě po prvé, dnes, v den svých dvaatřicátých narozenin...

A zase někdo klepe.

A do pokoje vchází růžový stařeček, červené tvářičky a chytrá, neposedná ještě očka v pění bílého plnovousu a hustého vlasu. Rozhlíží se po jizbě, hledaje někoho nebo něco, čeho by se zachytil. Mladý muž se vzpomíná a praví: „To je můj dědoušek, byl mi vždy na místě otcově. Přišel se podívat na mou radost.“

A dědeček, dosyta se rozhlédnuv a prozkoumav pečlivě matku, která tu stojí zmatená, do sebe zesutá, pošukávající ramínky, obličej v zástěře, a dceru chladnou, povýšenou, nasušenou a bojovnou, přistupuje k Evži a praví šeptem: „Nu, pannu nevěstinko, neplačte! Upokojte se! Kdopak by dnes plakal?“

Kněží a vojáci dělili se o život krajského města na národnostním rozhraní. Sídlo podmaršálkovo a biskupovo mělo něco z charakteru černé i zlaté velmoci. Do zamlklého biskupského paláce a dvora zapadaly vřestivé zvuky trubek i víření bubnů z nedalekého cvičiště a zaléhaly i do kostelů v čas pašijový. Ale jinak šel obojí živel, vojenský i církevní, klidně vedle sebe, splýváje jen o velikých svátcích, jako o vzkříšení nebo na Boží tělo, kdy poddůstojníci s nasazenými bodáky tvořili čestnou stráž kolem baldachýnu biskupova a setniny vypalovaly z pušek rachotivé salvy.

Na předměstí, mezi nízkými domky, většinou šindelovými nebo i doškovými, zdvíhal se starý barokní klášter, podobnější pevnosti než budově církevní. Hrdě se týčilo a vysoko jako loď plulo nad drobnými domky rustikové stavení, k němuž se pouťal větší zájem obyvatelstva než k paláci biskupskému. O bílých kněžích, o jejich bohatství, učenosti i milostných pletkách, ať skutečných, ať domnělých, vypravovaly se celé legendy, ačkoliv málokterá z žen pronikla do nitra klášterního. Před klášteřem nejmenší a nejvíce roztrhaná a zanedbaná chalupa patřila ševci Vaňousovi — jedno z mála českých jmen v tomto zněčeném městě.

Byl to nejpitvornější patron, jakého si jen dovedeš představit. Na vysokých křivých, hulánských nohách seděla malá suchá ptačí hlava, jakoby sňatá se šibenice, s dlouhými převislými vlásky jakoby deštěm vyplavenými. Jako by nějaký opilý bůh

nalepil na sebe tu dvoji půlku těla, tak málo spolu spřízněnou, tak různorodou. A opravdu: ty dvě půlky přely se spolu neustále. S těma nohama nemohl sedět u verpánku a s tou malomozkovou hlavou nemohl jednat, podnikat, obchodovat. Byl to trapný smolař. Provozoval devatero řemeslo, které neustále měnil; teprve desátému, bídě, zůstával věrný. Jeden čas koňaril, jeden čas šindelaril, nejdéle ještě karbanil. Činil, co musil, ale co musil, bylo jaksi zbytečné. A doma zavazoval neustále, vyplňuje svými křivými nohama mnohem více plochy, než kolik příslušelo té drobné hlavě, která jako by volala po ptačím trupu a po kleci. Jeho krásná žena, kdykoli šla mimo něj, nazdvihla z opatrnosti sukně a odtáhla se rameny, jako by šla kolem močidla a bála se z něho nádchy, nebo alespoň kolem nedostaveného domu ještě nenatřehého.

Byla čirá záhada, jak přišel tenhle zpitvořený zmetek k své ženě, snad největší krasavici v celém dvacetitisícovém městě. Byla to žena lvice. Postavy prostřední, měla velké sršivé oči žen života lačných, třebaš se jí již kolem třeshňových rtů rýsovala první tucha zatrpklé vrásky z životního rozčarování. Její smyslnost a vášnivost pobuřovaly kdysi město; to v době, kdy byla počata Truda. Krátce po jejím narození jako by však přešla tato vášnivost do jakéhosi mírnějšího pásma diskretnosti i společensky přípustnější.

V té době voněla již paní Gréta levandulí klášterního prádla, vůní, které tak dobře odpovídal její úsměv, nyní pravidelně již posmutnělý. Po městě se šušovalo, že si ji oblíbil páter inšpektor a po něm ji prý měl děkan a po něm jeden kaplan. Ale paní Gréta hrdě týčila svou hlavu z kalu pomluv jako polovykopaná socha Venušina z bláta tiberského. Jakého původu byla Truda, nikdo se nemohl nikdy dohát, a nejméně již její malomozkový otec. Ale často sklánival se nad kolébkou dítěte plavý dragounský oficír, který docházel k Vaňousovi za záminkou, že si objednává u něho jezdecké boty, zvláště důkladné a pracné, na nichž mu velmi záleželo, což ospravedlňovalo jeho časté návštěvy v dílně ševcově. Snad to bylo příčinou, že si Truda

zamilovala v dětství všecko pestré a třpytivé. Neboť tento oficír dával jí vždycky hrát si se svými zlatými šňůrami, řemeny i portepée. A stačilo i později, kdy oficír již nedocházel k Vaňousům, poněvadž byl přeložen k jiné posádce, ukázat plačícímu dítěti zlatou cetku, aby okamžitě zmlklo a záhy se i usmálo.

Když oficír zmizel, jako by slunce zapadlo. Vystřídali jej kněží, jichž se dítě bálo a před nimiž se zpočátku ukrývalo. Jak se bránilo, když některý z nich neobratně je pozdvihl, aby je pochoval! Jak skrývalo svou kučeravou hlavičku do černého kabátu nebo do bílé kleriky! V takovém položení dovedlo volat i o pomoc ke svému křivonohému otci, který mu jí ostatně nikdy nedonesl, snad z přílišné úcty k černému panstvu.

Zlato, které si tak zamilovalo, bylo pro ně nyní jen před chalupou. Před ní sedalo v létě a na jaře celé hodiny, němě zadíváno do slunce, které rozehrávalo jeho hubené ručky k trhaným pohybům jakoby přelévajícím jedny paprsky do druhých; nebo zdvíhalo lačně své hladové oči od svých ubohých hraček za švadronou jezdců, kteří zviřili ulici a prostoupili její šed blýsknavou hrou svých přilbic a šavlí.

Truda, stále nějak nesvá, stále nějak tupě zasněná, rostla jako z vody; třináctiletá, působila dojmem šestnáctileté. Ve škole zakoukal se do ní hubený katecheta řádový, jestřábiho nosu a velikých oráčských rukou, a odvedl si ji se zastřeným souhlasem její matky na nebohatou venkovskou faru, na níž byl ustanoven farářem nedlouho poté, co Truda vychodila měšťanku.

Jaká žalná fara, jaká žalná ves! Kostel a fara stály na vrchu jako opuštěný pomezí kámen, nějak holé, jako strom v zimě, bičované neustále větry. A hřbitov, celý propadlý do hrobů se zemí srovnaných, hleděl ze všech stran do oken farských jako nekonečná nevyslyšená prosba nebo hrozba... nedovedla toho nikdy rozřešit. A jak nepřátelsky přivítala Trudu vesnice, která nestála o tohoto faráře a přijala jej vlastně z donucení. To slovo „Šustrprincezl“, které jí tolik lichotilo, když je zaslechla šeptáno v městě, ať kamarádkami, ať dospělými, syčelo nyní a je-

čelo na ni ze rtů uličníků nebo hvízdalo jí kolem hlavy jako kamení vrhané nenávistí a opovržením.

Jak hrubě probouzel život v Líkově tu lenivě zasněnou krásavici z jejích dum! Jak odporný byl jí ten dotěrný kněz, vracející se pozdě večer domů z hospody, v níž si při dardě nebo mariáši hleděl naklonit své nepřátele! Jak páchl polibek z úst zvyklých na dlouhou dýmku! Jak plenilo jeho vystydlé objetí! Prach starostí začal rozleptávat čisté tahy tohoto sluncového dítěte, které farář nutil starat se o dobytek v chlévě a na jaře rýt a kopat v zahradě a v létě ji zalévat!

Kolik let tak žila potupená, zneuctěná, kdož to ví? S mlčením podivně zarytým nesla své jho. Nemluvila skoro, tázána odpovídala jednoslovně. Proč žila? Sama toho nevěděla. Pro nějakou velkou chvíli, která snad přijde? Pro nic?

Přihnala se válka. Zableskly se zbraně, zaduněla děla, zaječely pruské vojenské píšťaly. Vojska zaplavila krajinu. Pohybovala se, posunovala se, přelévávala se jinam, mizela jakoby vsáknuta do země. Nesmírně pestré mraky napětí, dojmů, bázně, touhy, strachu hnaly se kolem ní a obtáčely ji svými stíny a rouškami. Občas hřměla děla a jedno odpoledne zachvívala se hora, na níž stál kostel a fara, temnými otřesy jako rodící žena. Signály trubek rozsévaly stříbro po krajině a zlaté odlesky hrály na vodách řeky, kterou se brodily celé pluky jízdy.

Tupě zamyšlena sedala Truda před farou na lavici, oči rukou přicloužené před vším tím mihotavým a třepetavým, zvlněným i rozjiskřeným, duši vyděšenou a hotovou k odletu jako plachou holubicí, zahleděna do údolí, kde se převalovaly všecky ty barevné vody lidské i zvířecí, vychrstnuté sem z tak vzdálených světa konců. Někdy sňala ruku s čela a napřáhla ji směrem k údolí, jako by tam někde byl ten sluncový oheň, na němž se toužila hřát a který tak dávno ztratila.

Jakési vichření neslo se světem. Věci, které stály včera ještě pevně, vytahovaly své nohy ze země a dávaly se na pochod. Kdejaké vřetení lidských nebo zvířecích nervů svinulo se rychle a vrhalo se do té povodně dějů, která se hnala těmi údolím.

Jako by všecko nutilo k spěchu, k rychlému rozhodování. Do-
hnat zameškané! Neopozdit se! První vykročit! První útočit!
Nezaspat! Nadběhnout si! To jako by k tobě volali věci i lidé;
tím jako by na sebe pokřikovala i zvířata polní i lesní. To vra-
cely ozvěny skal jako divoký smích odpovědi na loudavé otázky
nebo melancholické váhavé písně. Bylo to cosi jako pozdvižení
uspaných revolt, umlčených živelů, zatlačených a zašlapaných
snů. Neskutečné a snové stalo se naráz pravdou, umlčené a prom-
lčené hlásilo se o život. Požáry hořely všude a odlesky ohňů
propalovaly se hluboko i do temných vrstev vod. Květiny,
které kvetly jindy na lukách a v hájích jen v noc svatojánskou,
jako by rostly nyní na doškových střeších jako netřesk na do-
sah ruky a ženy požínaly je i ve všední dny magickým srpem
své krve.

Rozšířenýma nozdrama pila Truda toto zvichření dějů, zvlčení
lidí, pohnutí časů. Celý ten bouřkový vzduch, všecku tu rychlou
záměnu kolébek v hroby a hrobů v kolébky. Jakási veliká
lhostejnost, která nevylučovala nejostřejší zvědavost a kruté
pozorovatelské zahledění se, padla na ni.

Jednoho dne zazvonil u fary mladý důstojník. Cvrnkly ostru-
hy, ruka vznesla se k čáce. Chtěl mluvit s farářem. Ulekla se ho
jako vraha, slova ze sebe nemohla vypravit; a když ho vedla
přes chodbu do farské úřadovny, chvěla se pod ní kolena. Byl
celý jakýsi plavý a plápolavý jako plamen: cítila jeho modré oči,
zatím co šla před ním, jak ji obešly celou a zastavily se na pleci,
kde měla mateřské znaménko. Bylo to, jako by jarní slunce,
v němž si hrávala před lety před roztrhanou chalupou svého
pitvorného otce v rodném městě, sestoupilo na zemi a vtáhlo
ji do svého zlatem zvonícího kruhu.

V mrákotách prošla jí ta noc i druhý den, celý roztřepený do
stínů a šmouh. Byl snad proto tak vlhký a studený, aby jí dal
tím víc zatoužit po jejím slunci? Byla sama doma, ten druhý
večer; kněz odešel s viatikem. Horečná, úmyslně zády obrácená
ke dveřím, kudy musil vejít, o okenní rám opřená, mdlá a pod-
klesávající, stála nedýchajíc. Vešel bez slova, bez pozdravu.

Přistoupil k ní a položil jí ruku na rameno tím vlastním po-
sunem, jehož tajemství zná zcela málo mužů. Vzhlédla k němu
provinile jako dítě a naráz pochopila, proč zde žila v písku a po-
peli celá léta: pro tuto chvíli, jen pro ni, pro nic jiného. Čekala
právě na tenhle ten posun a na nic jiného.

Ruka si přivlastnila plec, pokojný a nepochybující pohled
celé tělo a celou duši. Ani farář, když se vrátil večer z cesty od
nemocného, ani ves, když se ráno probudila a vymnula si ospalé
oči, nenalezli již Šustrincezl.

Třináctiletá Lenka Šehavcová probudila se dřív než jindy, a oči nevymnuté, plížila se po špičkách k oknu své ložnice. Vytáhla roletu s podobnou rozpačitostí a bezradností, jako by obracela list v zapovězené knize. Srdce jí bušilo nedočkavostí a plamínek nepokojné radosti poskakoval jí hrudí snad již hodinu před procitnutím. Jaké bude dnes počasí? Měla smluvený s bratrancem celodenní výlet do vesnice za městem. Vytáhla roletu a široký úsměv slunce udeřil ji zrovna do hlavy. Až oči před ním zamhouřila. A protější stráž, skropená ranní prškou, byla jásavá až do prosvícení. Nesmála se, skoro výskala, a až sem viděla červený, drsný jazyk kozy chroupající výhonek bezový: tak byl vzduch sdílný. Byla to naděje? A v co?

Ustrojila se spěšně a vběhla do jídelny. Několik jejích menších sourozenců sedělo již za stolem a starodávná teta, vlasy rozčísnuty v šajtle, pohyby kostnaté, nalévala jim kakao z konvice do šálků. Slunce valilo se do pokoje a v něm smál se sněhovým úsměvem i cukr, i porculán, i ubrus. Byla ještě hodně dítětem: příjemně zavonělo jí kakao, které se pilo u nich jen v neděli.

Můj bože, jak malými zdály se jí ty děti! Tuhleta Bertička, jen o rok mladší než ona, jak byla směšná s tím ohrnutým nosíčkem, vyrostlá jaksi ze svých šateček, s rozklácenýma, příliš dlouhýma nohama! A Bertík, ten ubohý Bertík, komuže se podobal? Ó ano, už to má! Kostnatému, hranatému štěněti tamhle naproti od řezníka, které vráží do všeho i čumákem, i nohami, i ocasem. A Frantík, jaké ten má odstálé uši a snad bůhví

69 i mokré, jako by si je byl špatně utřel po poslední koupeli. Tak dospělá a zralá si připadala náhle mezi nimi, tak vznešená, tak vzdálená, tak cizí! Nu ano, přemáhat se musí, aby je políbila. A ta tetička! Tak ubohá, tak scvrklá, tak venkovská, tak těžce zanedbaná! Jak si musí dělat násilí, aby se shýbla a políbila jí ruku! Ne, ne... to není společnost pro ni. Marta měla pravdu, když jí vyčtla onehdy, jak že je kafovitá a tetkovitá a tak že nemůže rozumět a neporozumí nikdy takovým démonickým postavám, jako je Evžen Oněgin. Evžen se jmenuje také její bratranec a zdá se jí také démonický, a už proto by ráda rozuměla démonickým lidem. Umí býti tak povýšený a chladný, ten Evžen! Je to snad proto, že je klackovitý? Ne, ne: on je démonický.

Za hodinu tu bude a ona by si ráda ještě namázla něco vodovými barvami. Ráda by, aby ji přistihl při malování. Zdá se jí, že v tu chvíli je nejzáhadnější. A v duši kreslí si hned tu scénu: sedí u štafle, akvareluje tamhletu stráž a tváří se, že nezpozorovala jeho příchodu. A on stoupne si za ni a zeptá se náhle: Co to malujete, sestřenko? A ona, tváříc se vyrušenou, přejede si rukou po vlasech a řekne: Nic... jen tak: nudu svého srdce. To „nudu svého srdce“ zdá se jí velmi hlubokým a již čtrnáct dní myslí na to, jak umístit v rozhovoru ta tři slova.

Odběhla do svého pokojíka, napíná si papír, rozdělává barvy. I několik barevných skvrn stříkne na papír. Vtom se zvoní. Vejde Marta, ta odporná Marta, kterou nenávidí a která jí přece imponuje, zuby zahryzla do rtů, žel, musí si to přiznat. Je to přítelkyně? Je to sokyně? Nikdy se nemůže toho dohadat. Marta políbila ji jako vždycky lehynkým, studeným polibkem. Líbá tak člověk? Ne, tak snad líbá vítr, tak snad líbá víla, tak snad líbá vodník. Musila se velmi sebrat, aby čelila tomuto pokoreňení, které, zdálo se jí, vložila Marta do svého polibku. „Kondescenduje ke mně,“ řekla si, užívajíc bezděky slova, které měla stále na jazyku Marta. Ale vždyť já jsem také dáma, řekla si v mysli, alespoň od dneška jí budu. Což nechodím s milými také na výlety? Marta sedla na židli, přehodila nohu přes nohu

a požádala Lenku o cigaretu. Lenka pokrčila rameny: „Vždyť víš, že nesmím ještě kouřit.“ Marta zívla: „Odpusť, nevěděla jsem, že jsi nemluvně.“ „To právě ne,“ namítla Lenka, ale Marta se již rozzívala na celé kolo. „Co jsi tak nevyspalá?“ „Ale, přišla jsem ve dvě domů, tancovala jsem u Sutnarů.“ To slovo bodlo Lenku: věděla, že tam chodívá Evža. „A s kým?“ „Ale, prosím tě, kdo si ty všechny mužštiny pamatuje, hemžilo se jich tam jako blech.“ „A mělas moc tanečnicků?“ „Jako much.“ „A s Evženem jsi netančila?“ „Evžen? Kdo to je Evžen? To je ten s těma dlouhýma, opičíma rukama?“ Lenka se zarděla. Ta mrcha, šlo jí hlavou, ta ví kam bodnout. Evžen měl skutečně nepoměrně dlouhé ruce, poseté rezavými chlupy. „Nu dovol, vždyť to není pravda, je z ušlechtilé rasy, po matce šlechtic...“ „Znám jen dvojí rasu, koňskou a psí,“ nato Marta a pohlédla výsměšně přimhouřenýma očima na Lenku, která střídavě bledne a růžoví. „Ale šla, husičko,“ vyskočila naráz Marta ze židle a štípla Lenku do brady, „snad není zamilovaná? No, nebála se: já jí ho nepřeberu, už pro ty dlouhé opičí ruce ne. Lepil se na mne, jen co je pravda, ale já mu dala najevo, že by to byla kondescence... z mé strany.“

A znova se rozesmála hlučným smíchem, který zrovna opářoval Lenku. Probíhala všemi stupni od mrazení do horka. A pro slzy sotva viděla, když doprovázela Martu do předsíně. Vrátila se a rozplakala se na stole jako dítě. Jak dlouho se topila v svém hoři? Nevěděla; ale myšlenka, že může přijít každou chvíli Evžen a jak by to bylo pro ni trapné, kdyby ji zastihl v slzách, ji najednou projela. Vstala, šla k umyvadlu, navlhčila šátek a přikládala si jej na oči. A opravdu, brzy přišel nastrosjený, nažehlený hoch, ten démonický Evžen. Byl poněkud sražený a přízrzlý, ale jinak číšnická elegance sama. Vůně z šátku v kapse omamovala ji vždycky tak, že si jednou řekla: Můj bože, jak by to bylo, kdyby mne přivinul k hrudi? Dnes měl v rukou rukavičky, které svítily jako čerstvě odkrytá půda na poli. Prohnul se v bocích, zazíval a řekl nějak unaveně: „Tak co? Je už hotova na ten vejšlap?“ Ta trivialita ji na vteřinu zarazila. „To

všecko,“ pomyslně si, „protože mne nezastihl u štafle. V jak jiných sférách bychom hned byli! Prokletá Marta!“

Takto nezbývalo jí než říci docela plaše: „Posadte se, jsem tu hned,“ a odběhnout do ložnice rodičů, aby se dostrojila.

Vyšli na ulici. Všimla si, že měl klobouk naražený do týla, nějak pepičtěji než jindy. Točil v ruce hůlkou a pohvizdoval si odrhovačku. Můj bože, jak to bylo daleko od „nudy srdce“! Jeli tramvají na konec města. Vystoupili na konečné stanici a stoupali třešňovou alejí nad předměstí, nad klášter, nad cihelnu, občas se ohlížejíce za sebe. V žlebovitých vlnách padaly pole, zahrady, cesty, aleje stále níž a níž. Až je vpilo do sebe město, tam dole v té začouzené mlze. „Jestlipak by našla dům, kde bydlí?“ Těkala chvílku očima, pak napráhla chvějící se ruku a řekla nazdařbůh: „Tamhle!“ „Šla pryč, je to tááámhle,“ řekl Evža a strhl jí ruku na pravou stranu. Zasmál se hlasitě, ale ji proběhlo horko z jeho dotyku.

A pak přišla již samá pole s vysokými, zelenými jařemi a ještě vyššími ozimy a s rozkvetlými třešněmi a rezivým borovičným lesem na obzoru. A pak přišlo již městečko, kterému se blížili lesem na obzoru. A pak přišlo již městečko, kterému se blížili nějak ze zadu, jakoby od humen. První dům byl hospoda. Strakaté telátko, přivázáno u kůlu, stálo na potácivých nožkách a bučelo do jarního dne. Řezník, který je koupil, popíjel v hospodě, zatím co několik městských dětí tupě na ně zevlovalo a jeden odrostlý klučina pošlehal je oloupaným prutem po zadních nohách. „Nedívejte se na ně,“ mínila k dětem rozšafně stará babka, „bylo by vám ho líto a nechutnalo by vám v poledne maso.“

Rozbité stany a boudy třepetaly svými plátny do teplého vzduchu a dráždily lehký vítr k přímému útoku i k pořouchlým záskokům. Po celé silnici až hluboko dolů, kde se vpíjela do náměstí, všude se něco pestřilo, míhalo, vlnilo, kničelo: faldovalo zraku i sluchu. Koupil jí perník a marcipán ve stanu, před nimž se šfouchala a chichotala venkovská děvčata ve zvonovitých sukních. Všeobecné veselí je nakazilo, lidé je strhovali k sobě a mezi sebe. Zastavili se u střelnice a on, drže hlaveň její

pušky, učil ji, jak mířit, nejen do zavěšených vajec, nýbrž i do komihajícího se kance se žlutýma očima. A smáli se pokaždé jako děti, když se minula terče, a tučná majetnice závodu nabíjela jí znova a znova pušku.

Otrhaný chlap na vratkých nohou, kalhoty záplatovány, čepici s jablíčkem na smolných, zamaštěných vlasech, přilákal je svým řevem k svému obchůdku. Na udupané půdě týčil se les hůlek a ti, kdo vsadili, snažili se hodit kovový kroužek tak, aby se navlékl na hůlku; a výherci dostávali pak darem buď kapsní nůž, nebo zrcátko. Děvčata vesměs volila zrcátka a smějíce se přičesávala se hned a zhlížela se v nich hned.

Pak se šli pohoupat na americkou houpačku, před níž se týčila jakási nízká slavobrána s nápisem ve chvoji improvisovaným: *Vzduchoplavba*. Vojáci stáli v půlkruhu a smáli se dívkám unášeným do výšin v lodkách podobných velmi bednám; a jeden z nich popadl pihovaté děvče, když z ní seskočilo, a sevřel je do objetí tak upřímného, jako by mu ji právě vrátily břehy Ameriky. Potloukali se tak hodinu a Lenka zhlédla jako již dávno ne. Sama řekla Evžovi, aby ji zavedl na oběd do prvního hostince, který se jim namane. I vešli k Zelenému věnci, což byla zájezdní hospoda na náměstí. Podomek v modré zástěře vyváděl koně a pach stájí plnil průjezd. Obědvali za zeleným stolem se zkříženými trnožemi a zapili oběd venkovským pivem, v němž by ve městě nesmočili rtů. A jako by tohoto pochybného oběda bylo třeba k dovršení jejich štěstí, rozesmáli se: a Evžen se snažil pod stolem uloviti její ruku. Toho bylo tedy třeba, aby zjhl? zamyslila se Lenka.

„Myslíte, že budou hned tančit?“ šeptla k němu, když viděla vcházet do světnice pět venkovských muzikantů s houslemi, basou a plechy a usedat u podlouhlého stołu v rohu. Ale nedoslechla ani jeho odpovědi, když vtrhl do světnice mrak mladých hochů a děvčat, zvyklých tančit celé odpoledne až hluboko do noci. „Šla ven,“ mínil Evžen, „umačkali by nás tady.“ Ale jí bylo najednou tak lito opustit tohle místo, kde, zdálo se jí, mohla by si po prvé zatykat se životem.

Vyšli na náměstíčko. Bylo liduprázdné. Vůněmi sytá, teplá vlna vzduchová přelávala se pod sluncem a tíše, přetichounce šeptala o polích, lukách, hájích a lesích, z kterých se sem vylila. „Prosím vás, co je to piknik?“ zeptala se Evžena, smíchem zakrývající rozpaky, a zavěsila se mu na rámě. „Víte, já to napolo vím, ale ráda bych to věděla docela.“ „To je dobré, ona neví, co je to piknik,“ šlehl se hůlkou do nohy Evžen. „To je společná svačina v přírodě. Páni i dámy vezmou si s sebou zákusky a vyměňují si je. Pan A. nabídne slečně B. třeba vejce s kaviárem a ona jemu výměnou na příklad řízek studené husy.“ „To musí být krásné,“ zatleskala do rukou Lenka. „Pojďme si hrát na piknik. Tamhle je obora,“ ukázala slunečником na jižní cíp vesnice. „Ale kde má pléd? Vždyť musíme něco prostřít na zem.“ „Pléd? Ale ne, ten si přimyslíme.“ „A jídlo si také přimyslí?“ „Všecko si může člověk přimyslet.“ „I pusinky?“ „Ne, ty ne,“ ale hned se zarděla nad svou odvahou.

Vzala ho za ruku a chvílemi zrovna poklusem hnali se k ohradě. Buky, jilmy, vazy nalávaly poupata a květy: cosi pavučinově měkkého a hebkého smýkalo se po celé půdě a lepilo se na větve stromů. U zdi stálo osm lip, jako v radě. Lenka zpozorovala kruh, který tvořily, kruh zvlněný vysokou, hebkou travou. „Zde, zde uspořádáme svůj piknik,“ a utrhnuvši několik letorostů bukových, nastýlala je na zem. „Hledte, to bude ten pléd, který jsme zapomněli doma.“ Jako by se byla vrátila několik let nazpět: pošetilé, hravé dítě byla, tonoucí v rozkoši hry, a nic jiného. Ani mentem slečna! Ohrnul své tlusté rty nad ní s hloupou, nechápavou opovržlivostí. „Ona je opravdu ještě dítě,“ ale jí ta kritika jako by se netkla. Usmívajíc se v blaženém sebezapomenutí: „Tak, a teď se posaďte na ten můj pléd, nebojte se, že si zazeleníte šaty.“ A on: „O tohle kvádro se přece bojím, je nové, dovolila, svlíknu si aspoň sako.“ A odloživ kabát, opřel se zády o lipku; a zívaje častěji a častěji, přihlížel jakoby v mlze jejím horečně vystřelujícím pohybům, s nimiž hrála svou hru, úplně v ní utonulá. Přinesla odkudsi kus kůry, roztrhla ji ve dvě a podávajíc mu půlku: „Tohle bude pro nás

šunka, že ano?!“ Místo odpovědi zabručel jen cosi z ospalé nudy. „Ale kde opatřit pohárky na víno? To bude nejtěžší. Nemáte nějaký nápad?“ Ne, neměl žádný nápad, brada jeho padala povážlivě k jeho hrudi. „Ach, už vím, počkejte jen chvíli! Tamhle ta skupina dubů! Nejsou vzdálenější než tři minuty běhu: to by bylo pěkné, aby se pod nimi nenašly žaludy od loňska. Žalud, viděl jste někdy žalud?“ Zdvihla k němu oči. Zachroptil cosi nesrozumitelného. „Nu, což nevypadá žalud jako sklínka nebo koflíček na tácku? To budou naše vinné sklínky. Z nich si přijím.“ A vyskočivši, jako skotačivé kůzle hnala se přes pěšinu a přes mýtinu ke kytce starých, rozsochatých dubů, na nichž byla nalepena, jako teninké hedvábné papírky, spousta děravého rezivého listí od loňska.

Asi za pět minut vrací se Lenka od nich s prázdnýma rukama. Je jí skoro do pláče. Ne, nic nenašla. Ani jediného žaludu. Všecko odplavily podzimní deště. Nebo to shnilo v zimě pod sněhem. „Můj bože, co si počneme s piknikem? Slyšíte, nenašle vás nic?“ A vryla se pohledem do hluboce nakloněné lebky Evženovy. „Slyšíte?“ Ale on nic. „Slyšíte?“ A tleská do rukou. Skokem je u něho a třepe jím za rameno. Ale Evžen zamručí cosi ze sna a spí dál těžkým spánkem opilců a nočních tuláků. „No tak, procitněte přece.“ A zase nic. Lence je do pláče. Můj bože, jak je ošklivý, kmitá se jí mozkiem. Je každý mužský, když spí, tak ošklivý? A podivným, nedokresleným, jakoby zajiknutým gestem vytrásá cosi ze své sukénky. Co jen, můj bože? Nic, vždyť přece nemohly na ní ulpět drobtý z toho obrazného pikniku?

Byla to ohromná stará kůlna, ležela vedle dlouhých stájí pro šedesát koní, které byly nyní prázdné; a byla plna starých vybrakovaných dostavníků a jiných kočárů. Bývala to kdysi veliká a slavná stanice na hlavní císařské silnici spojující dvě veliká města. Dnes byla ta štace již dávno zrušena, dostavníky tudy nejezdily a z celé staré slávy zbyl ohromný dvůr, který zarůstal travou a lopuchou, prázdné stáje a tato kůlna, která byla jakýmsi hřbitovem vši té staré důstojnosti. Proto prý tu o půlnoci strašilo jako na všech hřbitovech. V starých kočárech to harašilo, praskot biče býval slýchán ve vzduchu a cosi jakoby dupot koňských kopyt, bijících do mlatu uježděné silnice, — tak aspoň tvrdila domovnice ze sousedního domu, která někdy v noci musila přes dvůr otvírat branku zahradní některému opožděnému chodci, který šel od dolejší strany. V té kůlně stála spousta starých rezivých dostavníků s rozbitými skly okenními, s prasklými koženými střechami a oprýskaným lakem; ale byly tu také ještě barokní a rokokové karosy na tlustých pružných řemenech, skleněná kupé obložená zrcadly dnes již osleplými nebo roztržštěnými — kupé jakoby stvořená, aby vozila princezny nebo dvorské slečny do plesů v záři smolných pochodní nošených maskovanými bradatými perkmoničky.

Pustota a mrtvo bylo celou noc a celý den v kůlně, jen na podzim a v zimě kolem čtvrté docházel sem, doprovázen starým olysalým sluhou, dvanáctiletý Otík, synek majitele té bývalé pošty, vyčouhlý hoch jakési plaché zamračené krásy, dítě vášnivě

76 samotářské a hrdé, které se vyhýbalo kamarádům, mnoho čtlo a samo si dopřádalo v obraznosti tu svou podivnou nesoustavnou četbu a samo si rádo strojívalo zvláštní neobvyklé hry. Starý sluha ve vybledlém šosatém kabátě o ocelových knoflících zapálil si dýmku, posadil se na lavici a brzy klímal, zatím co hoch se rychle převlékl do jezdeckých šatů, které měl ukryté v jedné zadní dostavníkové bedně, vylezl na kozlík, a pošléhávaje bičem, rozehnával obrazné koně do nejrychlejšího klusu. Snoval si děje ze starých romantických knih. Byl v obraznosti rytířem, který unáší princeznu, zamilovaným dobrodruhem, který ujíždí s lupem vzácného drahého kamení do cizí země, kde ho čeká milovaná žena, pronásledován jezdcí vladaře, kterému uloupil poklad. Takové nebezpečné hry hrál si tento bledý hoch o velikých černých očích, s kolmou tvrdou vráskou mezi obočím. Nesnášel společenských her se soudruhy, jimž by musil občas ustoupit nebo s nimiž by se musil dělit o primát v dětských hrách, o čest a slávu náčelníka; zato rád býval ochráncem, a proto snášel spíše společnost děvčátek, která mu nepřekážela, která přezíral a často i bezděky pokořoval.

Když tak seděl jednou na vysokém kozlíku starého dostavníku, zahloubán do svých opiových dum, sehráváje něco, čemu sám věřil jen na chvíli, spatřil velikou kostnatou stařenu, jak míří od hlavních vrat kosou přes dvůr k němu; strkala před sebou voziček, v něm bylo děvčátko zachumlané do spousty kožišin a jiných látek, s útlým trpitelským obličejíčkem, které činilo bezděky komický dojem, jak bylo, drobounký poutníček, vypraveno, jako by podnikalo výpravu na severní pól. Otík ji ihned poznal, ačkoliv ji vídal jen zřídka. Byla to Adélka, osmiletá dceruška nájemníků z druhého patra jejich domu. Byla ochrnutá na nohy, vozili ji ve vozičku. Co zde chce? Otík zíral na ni první chvíli vytřeštěnými očima; první dojem byl nepříjemný. Proč ho ruší z jeho snů? Ale vtom již zaslechl hlas staré ženy, opatrovnice dívčinky, jak praví: „Buďte hodná, Adélko, řeknu mladému pánovi, on vás taky svezde.“ A Adélka se usmála na Otíka důvěřivě a přitom tak pokorně, že led jeho hrdošti

77 zjhl. Ale aby si nezadal před ženami, řekl dosti vzpurně a nedbale po mužsku: „Vysadte ji sem do vozu, paní; ale ať je způsobná a sedí tiše.“ A stará Grédl vyzdvihla na vůz Adélku, která se tyčila jako pagoda v hlubokém zapadlém sedadle. „A aby vám nebylo smutno,“ řekla stařena, „dám vám sem vaše dvě nejmilejší panny, Adu a Lízu;“ a opravdu vzala z kočárku dvě veliké panny s pohyblivými očima, nastrojené do naškrobených šatů, a připlácla je na sedadlo vedle Adélky, která, unavena, sotva hnula ručičkou a jen sklopením víček projevila svůj souhlas.

„Jedeme, paní, jděte pryč; jedeme přes Brenner, to je vážná věc.“

A stařena se opravdu odšourala k starému Andresovi, který klímal nedaleko na lavičce, a přenechala děti jejich vybájeným hrám.

Otík se zamračil a urputně šlehal imaginární čtyřspřeží do kopce.

„Tady je to nebezpečné,“ mumlal sám k sobě. „Strže zprava, strže zleva, nemohu se s ní přece bavit.“

Bázlivě jako myška mezi svými pannami, ani nedutajíc, seděla Adélka. Za nějakou chvíli obrátil se k ní Otík z vysokého kozlíku a shovívavě se usmál: „Minuli jsme největší nebezpečí; zachránil jsem vám život, a vy o tom nevíte, princezno.“

Bledoučká Adélka promodralými rty zašeptala, jako by se tomu naučila v nějakém starém rytířském románě: „Děkuji vám, pane.“ A Otík se ani neudivil, že tak rychle vpadla do jeho hry a zharmonisovala se s ním; bylo mu to nějak samozřejmé.

A jindy se jí otázal, jakoby ze snů, jen napolo se k ní otočiv: „Byla jste velmi nešťastná, princezno, na hradě svých otců?“ Adélka jakoby z hlubin nějakého hoře zatíkala slabounce: „Velmi, můj princí. Jsem šťastná, že jsem odtamtud vyvázla.“

„Stálo mě to mnoho námahy,“ řekl Otík, „ale pro vás podstoupil jsem ji rád.“ A zarděl se poněkud a rozvichřil bič do vzteklého práskotu, jako by chtěl něco přehlušit.

Nebyly dlouhé ty jejich besedy. Po čtvrt, nejděle po půl ho-

dině přicházela Grédl, sesazovala Adélku z dostavníku a tiše mumlala: „Teď už dost, panenko, nastudila byste se. Kousek si necháme na zítřek. A pak, víte, že vás to rozčiluje: vytrhujete se ze spaní, máte divoké sny, jezdíte šestisprężím přes samé rokle a velehory.“

Ani slova neřekl Otík, jen rýha naskočila mu silněji mezi obočím a mlčky změřil Grédl za její nepřistojnou, slaboduchou řeč. Ale jednoho dne v březnu, kdy mlha těkala nad holými keři zahrady a kos zpíval již na pučícím trávníku, marně čekal Otík svou churavou přítelkyni; nepřišla. Ale Otík se cítil mužem; ukládal si kázeň a nechtěl prozradit, jak ho to znepokojilo a jak se ho to dotklo. Za nic na světě nezeptal by se starého Andresa, co se stalo. Za nic na světě nezmninil by se o tom otci nebo matce. Spal roztržitě a škytal ze spaní jako z hoře. Ale druhý den odpoledne rychleji se oblékal a přiměl starého Andresa k rychlejšímu odchodu. Horečka jím lomcovala a byl o pět minut dřív na místě než jindy. Tentokrát se nezdržel a řekl starci: „Andrese, nevíte, nestůně někdo v našem domě?“ „Nevím,“ zabručel stařec, nechápaje úzkosti, z níž byla tato otázka vylovena.

Třetí den Otík toho již nesnesl a utekl se se svým utrpením ke kuchařce Barboře.

„Barboro, zde máte desitník, prosím vás pěkně, povězte mně, co je s Adélkou.“

Barbora přísně na něho pohlédla a řekla: „Nechal si svůj desitník a koupil si za něj trubičku.“ Tyto trubičky byla stereotypní fráze Barbořina, kterou pokořovala Otíkova domýšlivost.

I nezbýval mu nikdo než maminka. S odvrácenou hlavou, zardívaje se rozpaky dosud úplně mu cizími, slzy v očích, zeptal se jí Otík půl hodiny po odmítnutí Barbořině, když se viděl po schodech kmitnout stín jakéhosi cizího obrejeného muže: „Maminko, nejde to pan doktor k Adélce?“

„Ano; chodí tam dvakrát denně. Té ubohé holčičce se opravdu přitížilo. Ostatně bylo by nejlíp pro ni, kdyby si ji Pán Bůh vzal; nic dobrého nemá na světě.“

Tu Otíkovi zachrastily slzy v hrdle; upustil slona, kterého držel v náručí; a matce nemohl odpustit řezavou tvrdost hlasu, s kterou ten ortel pronesla. Dlouho jej slyšel, dlouho ho mučil v mysli.

A opravdu, matka dobře věstila. Za tři dny stál již Otík, v pěsti hrst svatých obrázků, před rakví Adělčinou a pociťoval v životě cosi jako první výčitky svědomí. Ano, býval k ní hrubý, když chtěl být mužný. Často ji odporoval, často ji urážel; ale ona se usmívala týmž klidným úsměvem sněhurky o očích modrých jako průzračné střechy horské. Tráslavou rukou kladl Otík svaté obrázky do rakvičky a obličej jeho zkrabatělý vnitřním přepětím propadl se do jakéhosi zoufalého vzdoru.

Pohřbili Adélku, ale ten tvrdý vzdor nedovedl vyplnit prázdna po ní. V dumách sedal na kozlíku, hlavu v dlaních, zmlklý jako pěna, nepráská již bičem a nepokřikuje již na imaginární koně. Když ho tak viděl zmlklého, zoufalého, oněmlého Andres, slitoval se nad ním a řekl mu jednoho dne chlácholivě: „Já vám přivedu jinou slečinku, sudích Anýžku, ta bude jako Adélka, můžete si s ní také hrát.“

Ale Otík zavrtěl vážně hlavou jako muž a řekl tvrdě, jako mluvívá dospělý muž k dospělému muži: „Nemluvte hlouposti, Andryšku. Ani slova již o tom.“

Ale přece mučila ho samota nyní, když byl zvykl na společnost. Hoši odpuzovali jej víc a víc svou sverepou soběstačností a neurvalostí, jeho, který zakusil již slast vládnouti něžnému pokornému srdci.

Půl roku chodil Otík zachmuřený, v bolestech; den ze dne urputnější a nevlídnější, cítě něco, on, mladý mužiček, z prašivosti psa a ze zbojnictví cigánova. Jednoho dne, kdy venku bylo sychravěji než jindy a v jeho duši pustěji než jindy, šel Otík kolem prahu domovnice Berkové. Na schodě seděla její dcerka, ubohé, chudé děvčátko, zanedbávané a často bez příčiny bité, v laciné vybledlé a děravé sukýnce, dlouhé hubené nohy zkřížené pod sebe. Hledělo do slunce jako mráz do jara, ramínka měla roztetelená zimou, velké oči přísné a stojaté.

Otík spálil se pohledem o ni a skočil pak po ní s křepkostí jakoby již mladého muže, schvátil ji do náruče a nesl ji přes dvůr pod kolnu, kde ji vysadil do starého vozu, do hlubokého sedadla, v němž kdysi sedávala Adélka se svými dvěma panama. Vzpomněl si nyní letmo na ty dvě panny a přišlo mu to náhle k smíchu. Něha dlouho zadržovaná a spořená na Adélce jako by protrhla hráz a provalila si cestu v jeho nitru. Přisedl k Bětce, objal ji pevnými pažema a několik horkých polibků sprchlo na rozpuklé rty udiveného děvčete.

„Ty budeš, Bětko, nyní má princezna. Chce se mi sloužit a nemám komu; musil jsem si tě vyvolit.“

Stařec sebevrah

Vysoký, kostnatý, velké šedé oči zahleděné před sebe, oškubaný vrbový prut v ruce a údy tak nějak neskladné, jako by patřily dřevěnému panákovu, a přece do sebe složené: tak sedí na kupce uschlého bláta vyloveného z louže. Je to husopas; a husy stojí na jedné noze nebo leží na zemi, a i ony jsou nějak dřevěné. Jako by byl vytryskl odkudsi nějaký pramen hrůzy, vylil se a zmrazil v své oblasti všecko: i husopasa, i jeho zvířata.

Jdeš blíž a vidíš dva strakaté šňupavé šátky na jeho zápěstích. Něco víc než týden tomu, co se pokusil o sebevraždu. Podřezal si žíly k ránu ve své studené, plísni pokryté komůrce, když byl celou noc nezamhouřil oka a když se byl několikrát přemodlil růženec; vyklouzl mu z rukou krví ještě slizkých. Byl to umně řezaný růženec; co zrnko, to okvětí růžové. A každé zrnko, položil-lis je na vodu, rozvilo prý se jako skutečná šípková růže. Ale krev, která na ně vytryskla, nejenže jich nerozvila, ale slepila je přímo v jakési temně granátové bobule, ne nepodobné drobným višním.

Před několika týdny stalo se mu to, čeho nemohl přenést přes srdce. Selhal po prvé v životě při práci. Selhalo jeho tělo, zradilo jej jeho tělo. Nakládali snopy obilné na žebříňák, a jak vznesl podávkami těžký snop na vůz vysoko naložený, zatočila se mu hlava, podklesly mu ruce, a on zvrátil se s ním těsně vedle koní; a byl po prvé v životě předmětem půl posměchu, půl soucitu mladé chasy. Stále slyší, jak zaduněla země pod ním,

jako by to byl mlat, a ne strnisko. Jako by se mu od té chvíle brouk v uchu nasadil a vířil stále stejnou písničku: bzzz... buch... bác. A znova: bzzz... buch... bác... Kde je doktor, který mu vytáhne toho brouka z ucha? A když ležel na zemi, první, co uzřel, byly rousnaté nohy koní, jejich nízká klenutá břicha a dlouhé, černé žíněné ohony, tak klidně pošlehávající jejich boky. Ani lístek se nepohnul, ani muška nezabzučela nad jeho pádem. Jen ty dlouhé černé ohony koňské pošlehávající je tak nedbale-lhostejně po bocích... Tak líně, tak nedbale-lhostejně. Vidí je stále před sebou, ať má oči zamhouřené, ať je má otevřené. Kde je doktor, aby mu je vyňal ze zraku?

A to jitro po tom dni to udělal, když se byl promodlil celou noc modlitbu za šťastnou smrt, kterou si našel ve svých ohmataných modlitebních knížkách s bílým, otřelým plechovým Kristem na odřených kožených deskách. Nemohl se nikdy vynadivit kráse té práce: Kristus jako byl by napjat na kříži skutečnými hřeby, které jako by rostly z dolíčků rukou i nohou. Dovedl na něj hleděti, pokud býval zdrav, v neděli odpoledne celé hodiny, když byl nasypal koním obroku; tu se položil naznak na šalandu a v jakémisi slastném opojení, necitě času a jeho tíhy, jen zíral a zíral... A také tuto noc v přetěžkém svém položení sklapl co chvíli modlitební knihu a hleděl na plechového Krista jakoby vyplouvajícího z temnot v těkavém přeletu světla, které vydávala lojová svíčka v stájové lucerně postavené na stůl; a také starýma těžkýma rukama několikrát po něm přejel, jako by ho chtěl dopřáti i hmatu a pokochat se jím i hmatem. Ale vzpamatoval se vždycky brzy a zastyděl se, jako by se přistihl při hře, když přece ležela mu na hrudi již ta temná hrůza, která se propalovala stále hloub a hloub, jako by to byl oheň, a ne kámen. A když již byl ten plamen tak hluboko, že mu svíral plíce jakoby železnou obručí, rozhodil ruce, vyskočil z postele a chopil se dlouhého řeznického nože, který byl dlouho večer brousil na ocílce, a rozdíral si vztekle žíly, zatínaje bezzubá ústa bolestí, a přece s pocitem jakési úlevy...

Ale bylo již jitro a lucerna na stole svítící jej prozradila. Byla

nápadna služce, která šla ke kravám. Co to, že starý Ondřej svítí? *Ještě* svítí? Nebo *již* svítí? Ale vždyť zjitra nikdy nesvítí! A jata zlou předtuchou, zabouřila na dveře. A když, v polobezvědomí již, odpovědi na ty nárazy slabě zastenal — „jako by štěně zavrňelo, na mou duši, jako by štěně zavrňelo,“ vypravovala později Bětka lidem —, svolala Bětka ostatní chasu. Vnikli do jeho komůrky, omyli jej z krve, zavolali starého felčara s bílými sumčými vousy. A ten jej obvázal, potřípaje nad ním svou ježatou hlavou a šišlaje stále svou nedokončenou otázkou: „Ale šlovíšku, šopak? našpak...?“

A nyní tedy sedí zde, do prázdna jaksi vyjevený, na hromádce uschlého bláta a mžourá tupě do odpoledního slunce. Degradovali ho z dělníka na husopasa; a děti, plaché, uhýbají se mu, rozprchávají se před ním do půlkruhu, vyhošťují jej ze své společnosti; a podivno, i jeho zvířata, jako by něco tušila, nemísí se s ostatními zvířaty — je to snad směšné, ale je tomu přece tak.

Pokládá to za spravedlivý trest, který přijímá mlčky, bez reptání; za následek své porážky. „Naplít, naplít na tebe,“ honí se mu stále šedivou hlavou. Byl v mládí voják, sloužil u švališérů, nemazlili se s ním a on nevykl mazlit se sám se sebou. „Špangle, špangle,“ kmitá mu stále hlavou, „špangle až do smrti. Byls nehoden nože, proto špangle, špangle.“

„A to všechno proto, že ses tu noc tolikrát zadíval na plechového Krista Pána. Zakoukal ses a čas utekl. Hrál sis a prohrál jsi všechno.“

A náhle cítí, jako by mu něco kamenělo v hrudi: vztek na tu jedinou radost, kterou měl v životě: na to zahledění se na umný reliéfní plechový krucifixek na ohmataných kožených deskách starých modlitebních knih, na to zálibné zrakové i hmatové prodlévání na něm i na krásně řezaných zrnkách svého dědovského růžence. I ty, cítí nyní, připoutávaly si ho příliš, i těm příliš podléhal, i ty si jej podmanily a odvedly ho od jeho přísného cíle. A jakýsi temný zavilý vztek se v něm zdvíhá na tuto jedinou dvojí radost jeho života. Vidí ji v tu chvíli a nenávidí ji

84 v tu chvíli jako nejdábelštější rozkošnictví, jako nejsmyslnější neřest. A dvě sporé slzičky, hořké hořkostí celého dlouhého pustého života, promačkávají se mu z tvrdých kornatých očí.

Postilión smrti

85

Byl to kostnatý chlap, jemuž nescházelo mnoho do šesti stop, ten Horáš, který byl postiliónem na zapadlé poštovské stanici, složené ze slavného historického zámku a zcela malé dědiny. To hnízdo leželo v hustých lesích na stoku dvou horských řek, jaksí mimo všechny cesty a trati života. Jako by to byl ostrov po minutý časem a jeho tokem; pohřebiště mocných knížat, jako by byl celý také trochu hrobkou rozežiranou vlhkou plísní. Všecko, co tu žilo — a nebylo toho právě mnoho —, žilo ve stínu starého zámku a patřilo k němu jako jeho živé nebo mrtvé zařízení. Majetkem zámku byly i ty úřednické rodiny polní i lesní správy, i to služebnictvo zámecké, i ta čeládka dvorská.

Málokdo věděl, kdy a jak sem zapadl Horáš. Málokdo věděl, že se sem přišel pohřbit ten chlap, jehož život předtím byl sám plamen a smolný dým a kouř prostoupený chvostem jisker. Nebylo na beskydských horách nepokojnějšího chlapa, obávanějšího rváče a nebezpečnějšího pytláka nad Horáše, pokud byl mladý. Chlap rovný jako jedle a šumný jako bříza, měl v zbojnické tváři smutné melancholické oči zvířete nad tlustými rty, skrojenými tak lakotně, že byly skoro vyšpulené, odkrývající bílý dravčí chrup; těch melancholických smutných očí! Kolik žen zmámily v městečkách a po dědinách, kdo by doved spočíst?

Až i je jednou zmámila v okresním městě drobná, zdánlivě plachá dívka v zájezdni hospodě na předměstí, zlatovláska s vlhkou září v očích přiclouřených dlouhými řasami, rozsvícených

v drobné bledoučké tváříčce tak horečně, až jich měla co unést. Rváč, který vybíjel široko daleko v horách všecky hospody o poutích a posvíceních, zkontl pod jejím měkkým provinilým úsměvem a roztál v laskavé záři těch vlhkých fialkových očí. Opustil svá scestná zaměstnání a snažil se ze všech sil nalézt si něco pokojnějšího a něco takového, co by mu umožnilo setkávat se s ní co nejčastěji.

Stal se povozníkem a svážel z hor dolů drva, která skládal na železniční stanici v okresním městě. Nikdo nedovedl tak vzkřiknout na koně jako on, nikdo jich nedovedl pouhým prásknutím biče rozehnat do kroku tak plavného! Někdy ze zpupnosti odpřáhl spřežení a spustil vůz s kopce dolů po císařské silnici, sedě na něm a řídě jej tak bezpečně, jako by to byla dětská hračka. A smál se jen svými krátkými zvířecími rty, světlé bílým chrupem, když matky a chůvy s poplašným křikem posbírávaly děti hrající si v škarpách, na okraji silnice.

Jednou o svém zájezdu do města, když kvetly šeríky v nízkých zahrádkách před předměstskými domky, vešel večer do hospody u Bažantů. Několik vojáků sedělo v zakouřeném výčepu a házelo po jeho Bětce zamilovanými očima a později také pošklebky a urážkami. „Držet hubu,“ a již vyletěl nůž z holinky a zatkl se do temného lantveráckého sukna jednoho ze sprostácké společnosti. Vojáci skočili po svých bodlech, ale dříve než jich dobyli z pochev, leželi dva z nich pohmožděni v příkopě před domem. Ostatní pobodali sice také Horáše, jeden z nich rozpoltil dokonce jeho hořejší ret, ale pole opanoval přece ten křepký Horáš, rváč z profese a bijec z vášně.

Ale to bylo jeho poslední slavné vzkypění. Hned druhý den řekl o ruku Bětčinu jejímu poručíkovi, malému usmolenému truhláři s roztřesenou kozí bradou a blekotavou uprskanou řečí. „Ale šmarja,“ šišlal Jermář, „to jsou noviny; jen máte-li také, človíčku, z čeho ženu uživit?“ „Malé starosti,“ mávl rukou Horáš a ještě týž večer vrátil se v postiliónském mundúru k Jermářovi zcela udivenému nad spěšností ženichovou.

I jezdil Horáš, kdysi slavný vozka pohorský, skromněji s pá-

rem unavených hnědáků několikrát za den po prašné silnici od pošty k nádraží a nazpět. A snášel s jakousi mužnou pohrdou výsměch někdejších kamarádů, kteří sešli někdy z hor zahřít si do města, jako odolával jejich svodům, aby s nimi prometal špeluňky.

Horáš vyesedával nyní celé večery doma u Bětky, pozorný až do něžnosti, úzkostlivý o tu bílou průsvitnou zlatovlásku, kterou tak krušila péče o domácnost, jako by to bylo těžké břemeno, které jí někdo naložil na její útlé plece. Její oči, stále zasněné a rozzírané kamsi do minula, unavovaly se tak rychle pletením kabátků a punčoch pro dítě nebo látáním jeho prádla! Nebo byla Bětka ze žen, kterým je třeba, mají-li růst a kvést, aby byly zalévány soupeřnými pohledy několika mužů? Budiž tomu tak, budiž onak: Bětka, která kvetla v začazeném ovzduší předměstské hospody, v hluku, řevu a dýmu chlapů často velmi otrlých a nerudných, vadla v čistotné světnici, v péči milujícího muže.

Jednou v dubnu, kdy se jarní slunce již rozehřívilo na starých městských šancích, pod nimiž se krčil domek Horášův, vešel do bytu malý obtloustlý pán s parukou a koštěnými okuláry a proklepával dlouho schnoucí hruď Bětčinu. Mlaskal pak dlouho krátkým masitým jazykem, špule vyholené rty, a kroutil hlavou. A za tři dny odvážel Horáš Bětku do krajského města do nemocnice.

„Bude to dlouhé stonání,“ řekl doktor; „bude jí tam lépe... a vám ostatně taky: mohla by vás i nakazit. Máte tam někoho známého, kdo by ji mohl občas navštívit?“ Objevilo se, že tam měli opravdu příbuznou, starou tetu, sestru matky Horášovy. Bětka stonala právě šest neděl, když přišlo psaní poslané tetou. Horáš neuměl číst, a přece když roztrhl obálku a vytřeštil oči na klikatinu čar a teček, vypukl v divoký řev a bil hlavou o zeď. Tu po prvé se v něm ozval záhadný dar rozumět listům, jejichž obsahu neznal, byl-li jen ten obsah drtivý.

V jeho ulici bydlil starý listonoš Vintíř; i stalo se nejednou, že v prvních letech hoře vdovského zašel k němu Horáš na ně-

mou besedu. Stařec přinesl z pošty v brašně dopisy, které mu bylo časně ráno roznésti v jeho okrsku. Vintíř i Horáš, hlavy podeprény v dlani, ruce opřeny o stůl, tupě zírali před sebe s vyhořelými mozky, se zamženým zrakem. Myslili na všecko a na nic; myslili na mrtvé ženy, na zfušovaný život. V prázdné mlze, která jim civěla v podzimních večerech do okna, hasly jiskry vzpomínání — na koho? na co? sami by nedovedli říci. Tu někdy, když mlčení zvláště jej tížilo, vyskočil rázem Vintíř a vysypal celý obsah brašny, tu závěj dopisů a lístků, na stůl, třeště na ně své kalné oči. A Horáš rozmetnuv je po stole, vznášel se nad nimi chvíli zrakem i rukama, jako by z nich očekával výron nějaké elektrické vlny, vylití nějakého tajemného fluida. A náhle jako jestřáb na slepici vrhl se rukou na jeden z nich, jakoby přitažen k němu nějakým magnetem, a vykřikl chraptivým hlasem: „Ten, tenhleten nedoručuj, sedí v něm smrt! Nedoručuj! pravím ti.“ A sápal se po něm, aby jej zmačkal neb rozerval; a Vintíř měl co dělat, aby jej zachránil před Horášovým rozběsněním, které se pak vylilo z něho divokým posupným smíchem za dveřmi, když si byl narazil čepici a vyrazil ze sednice. A s jakou pověřenou hrůzou odevzdával potom Vintíř dopisy takto neblaze poznamenané, když se záhy ukázalo, že Horášovo věšebné umění jen zřídka kdy selhalo!

Horášova Otylka rostla jako z vody; a byla to druhá matka, křehká zlatovláska s bohatým vlasem, modré oči kouzelně vlhké, přicloužené zlatými řasami, drobný bledý obličejíček a v něm jakýmsi neviditelným nožem zakrojené krvavé rty, volající předčasně po líbání, líbání, líbání; těkavá jako nebožka a koketná jako nebožka; květ nad močálem, který jako by se nemohl rozvíjet než v dusném skleníkovém nebo bahenním vzduchu. Jak záhy utíkala otci z domu a tančila, ještě školačka, s výrostky o muzikách!

Jak ji přitahovala všechna místa rozkladu a tlení, jako by ji očkovala jakousi třeštinovou horečkou nebo zimnicí, která ji až zuby rozjektávala touhou po rozkoši! Jak pilo její nervosní chrípí to bouřkové ovzduší vášně a neřesti, jak jí svítily oči za-

žehnuté churavou nedočkavou touhou po hříchu, kterého nemohlo ještě unést její polodětské tělíčko! Měla cosi utopenec-kého ve výrazu tváře: každý četl z ní hned ten vír, který ji nelitostně rval do svého středu; a podivno, každý přitakával té fatalitě, která ji poznamenala znamením neviditelným, a přece každému patrným. A nikdo se nepodivil, když jednoho dne zmizela z městečka; naopak, lidé pocítili jakési tajné uspokojení, jako když se urychlil děj, o jehož výsledku nemohlo býti nikdy pochyby. A kupodivu, nepodivil se mnoho ani sám otec, Horáš. Jako by mu utekl cizí psík, který si nemohl a nemohl u něho zvyknout. Až dvě léta potom, když Otyla utonula v nočním životě velkoměsta a když mu to kdosi oznámil listem, pochopil tu Jobovu zvěst, dříve než mu Vintíř doručil dopis a než mu jej přečetl: působením toho tajemného fluida, kterému jako by podléhal nyní již na dálku.

A tehdy přijal místo postilióna v tom zapadlém skalním hnízde, kam se šel pohřbít, jak si sám řekl.

První člověk, s kterým se Horáš ve Výspě seznámil, bylo šestileté děvčátko lesmistrovo. Jak se podobalo na jeho Otylku, zastavilo si ihned jeho pozornost a zakotvilo ji na sobě pro všecek další čas. Týž nepokojný plápolavý plamének nervosity zmítal se v její celé bytosti jako svíce rozsvícená v tahu větrném. Jen aby neuhorela tak rychle jako Otylka, zastrašilo ho při prvním pohledu na ni v mysli. A znepokojen pozoroval rychlý růst dítěte: vyčouhlé lidské vyžle připomínalo jaksí i zevnějškem prudký plamen, rychle sám sebe stravující. Jeho oči, kdysi mámivé, stávaly se nyní starostlivými a úzkostlivými jako oči matčiny. Zevrubně zkoumal při každé příležitosti to cizí dítě; a přál si nejednou mít křídla jako kvočna, aby je mohl pod ně ukryti.

A zatím co vlastní matka, nevšedně lehkomyšlná, tančila po plesích celé noci, tento starý chlap snil starostlivé sny o úrazech a nebezpečích dítěte a vstával ulekán hrůzou, není-li dítě ohroženo. Úsluhami, které prokazoval kuchaře, dovedl se vetřít do domácnosti, státi se její podřízenou součástí a býti tak,

pokud možno, nejvíc kolem dítěte. Jak často dělal mu koně, leza po čtyřech, jak rád snášel jeho rozmary a výbuchy hněvu, kterými ho děvčátko častovalo za všecku jeho oddanost a psí pokoru!

Pak chodilo do školy a Horáš byl šťasten, směl-li mu nésti domů brašnu s učením. Ale utrpení jeho začalo se a stupňovalo se víc a víc, když Mimi dorostla věku panenského. Tu každý den vývoje mu ji odcizoval, každá hodina odstrkovala jej od ní ledovými rukama, každý týden unášel ji jako vítr vysoko, vysoko nad něj kamsi do oblak. Jak zřídka směl se jí přiblížit a jakým odcizeným zrakem hleděla nyní na starého přítele dospělá slečna! To rdousilo mu hrdlo hůř než pěst vrahova. Jakoby opilý, cele ve snách zapředený potácíval se nyní Horáš k bytu lesmistrovu, šťasten, zachytil-li jen záblesk z krásy Miminy, přešlehl-li ho jen letmo její ztracený úsměv, který nepatřil věru jemu. Jako pes dovedl vystát večer celé hodiny u prahu domu lesmistrova a psovsky byl šťasten, hodila-li mu dívka v roztržitosti cosi, co bylo věru kostí ohlodanou jinými. Jeho oči plály jako v horečce, jeho chůze dostávala něco z chůze náměsíčníkovy: stával se nápadným a stal se brzy směšným svému okolí.

Tu dobu začal Horáš, až posud zcela lhostejný k obřadům náboženským, chodit do kostela. Zahleděn na Madonu, kterou unášelo na oblacích několik andělů do víru azurného, zatím co se dole choulily sivé hlavy apoštolů, přenášel si ten děj na sebe a na Mimi. Zbožštil si ji úplně, bál se přiblížit se jí, bál se, že ji poskvrní i svými myšlenkami; a tak se s ní stýkal jen v chrámě a jen ve snech.

Jak užasl jednoho dne, když ji spatřil před stájí, bílou jako rozkvetlou třešničku, vonnou jako závan větru vydechnutého fialkovým zátiším parku. Jako by blesk sjel před ním: kolena mu povolovala, zuby se rozdrkotaly. Dlouho nemohl pochopit smysl jejich slov, když mu podala dopis a vsunula do dlaně peníz a řekla: „Postilióné, tohleto mi musíte dodat do svojšínského dvora panu správci Jiříkovi, ale jistě! jistě! Vždyť jezdíte přec okolo. A nikomu ani slova, slyšíte? Ani slova!“ Bděl, nebo

sníl? Ale v ruce třepetal se mu přece cosi bílého, co bylo psaním s adresou, a na dlani pátil peníz hůř než rozžhavená krůpěj z olova. Kéž se mu propálila až do krve, kéž se od ní zažehl a vzplanul celý! Menším utrpením by mu to bylo než provést úkol, který mu uložila Mimi. A přece poslechl! Poslechl s odpořem, se vzdorem, se zařatými zuby, ale přece poslechl.

Bylo mu, jako by mu Mimi navalila na plece ohromné balvany, kterých nemohl vzepřít, a které přece, kupodivu, nesl, byť vrávoraje a hroutě se pod nimi. Ale když stanul před mladým silným správcem hospodářským, odevzdával mu dopis s pohledem tak posupným a šlehl po něm zrakem tak nenávislným, až ten krevnatý muž v jezdeckých botách a s bičikem v ruce bezděky o krok před ním ustoupil a zabodl se do něho udiveným zrakem. Teprve poslední vteřinu se vzpamatoval Horáš a poklonil se hluboko až po pás svému vítěznému soku jako nějaké bytosti vyšší: smrti nebo osudu. Pak odvrátil se od něho rychle a potácivým krokem šel k svému vozu. Cítil podivnou bolest na prsou a sucho škrabalo ho v hrdle. Teď jsem dal dobrovolně hlavu na šiny, prošlo mu myslí; ještě chvíli a vlak mne přejede. A ten večer opil se do němoty po prvé po dlouhých a dlouhých letech šedou, jako kdysi v době své mladosti na kopcích beskydských.

Ale sloužil, sloužil své princezně otrocky, psovsky, ulévaje sebeslabší plaménky odboje kořalkou a modlitbou. Věrně dodával listy Miminy správci a listy správcovy Mimi. Jen ruka jeho, když přijímala dopisy nebo peníz, třásla se víc a více, jen krok jeho byl kolisavější, zevnějšek zchátralejší, jen jazyk jeho blekotavější, jen jiskra v jeho oku doutnala slaběji a slaběji, jak ji zavalovala mlha tuposti. A tak odtékalo a oteklo jaro a bylo tu zpráhlé léto a Horášovi bylo, když přejížděl dřevěný dunící most nad vyschlou rozjizvenou říčkou, že se to v jeho nitru šklebí a cení ty tvrdé pusté kameny říční, rozchechtané do jakéhosi pustého smíchu. A byl tu konec srpna a nad „vysokou štrekou“ rudlý jeřabiny, půl výčitka, půl připomínka něčeho z jeho mladosti, co se takto hlásilo k němu a čeho se nemohl

92 dohádat, když o tom dumal těžkým olověným mozkiem, klímaje na sedadle svého starého rachotivého vozu.

A přece, cože to do něho vjelo jednoho zářijového dne, když mu odevzdával tentokrát ne správce, nýbrž poklasný za něho, dopis pro Mimi? Pod dotykem čehože se to vzpřimil a celý zpozorněl a se napjal jako ke skoku nebo k útoku? Jakáže elektrická jiskra se to vybila do něho, jakým děsem prolamoval se mu ten list až na hrud, až pod hrud? Jakéže pekelné plameny v něm vřely a syčely a propalovaly se mu až do krve a odtud až do mozku, rozběšňující jej v jakési temné nebezpečné šilenství? První chvíle byl pomatený a nerozuměl nic z útoku toho ohně a těch jisker a těch hlasů, ale naráz pochopil! V tom dopise sedí smrt! Z ní tryská to fluidum, vylévá se ta vlna děsu a hrůzy, jak ji uhadoval jakýmsi tajemným smyslem v cizích i vlastních dopisech tam v Hostovicích, kde měl kamarádem starého lisáka a bývalého švališera Vintíře.

Ne, ne, není pochyby, pekelný dopis nese dnes své Mimi a je pro ni dnes postiliónem smrti. Postiliónem smrti jí: své světici, své princezně, své Mimi! Kam to až došel! Kam to až dotáhl! Kam se to až probořil! A musí tomu tak být? Což kdyby sjel s celým tím furverkem tamhle dolů s kopce a rozmlátil to všecko o ty balvany tam dole v polovyschlé říčce? Jeho hlava pracuje, div se nerozskočí, pot vyvstává mu na zbrázděném, rozrytém čele. Ale co by s tím spravil? I kdyby spálil to psaní, spálí tím i to poselství smrti, které v něm je? Nevzletí smrt s dýmem z jeho popela a jako černý pták nedoletí za ní, nezatkne se do ní, nevyklove z ní všecku radost, a možná i život? A pak: což se nedůvěřuje v tebe, což není ubezpečena tvou věrností a poslušností? Neodevzdat ten dopis, což nebylo by to rovno zradě?

A co tak převaluje v sobě tu celou temnou hrůzu, zahryznutý do ní jako hladové zvíře do otráveného sousta, polapený v pasti, z níž není uniknutí, koně klušou a klušou naučeným rytmem, jdou jako spolehlivě natažený stroj a již se šklebí před Horášem úzká černá brána Výspy s tmavým podjezdem a již haraši rezivý

93 vůz po oblázkovém dláždění k poštovní budově. A co se to tam mží před ní? Co se to sneslo laskavého a teskného jako večerní červánek před tvrdá černožlutá, železem pobitá vrata? Je to svatá Panna z hlavního oltáře, je to nedočkavá Mimi, která vyběhla až sem, znepokojena čímsi, čemu sama nerozumí? A Horáš nechápe a neví nic, než že kdosi čeká na svůj dopis, a že ho musí odevzdat tomu, komu náleží. Vymne si oči těžkým pohybem ruky, přiclóní je proti světlu těžkou stařeckou dlaní, aby lépe viděl: ano, stojí tam Mimi vpitá zrakem do něho.

A stařec namáhavě vstává a šmátrá rukou po usmoleném kabátě a loví z náprsní kapsy bílý zapečetěný dopis. A chce ho podati dívce. Ale vtom jako by něco důležitého opominul, ukloní se jí hlubokou úklonou, z níž se již nevztýčí, neboť se zamotal těžkou závratí a padl k zemi těžkým olověným pádem, z něhož se nikdo nikdy nezdvihne. Ale úklona jeho byla hluboká a hodná toho velkého neštěstí, které se sesulo na nervosní postavičku jeho zbožňované princezny, s něž nebyla, ne, s něž nikterak nebyla.

Byl to vznešený dům; vznešený z různých příčin. Předně: byl neobyčejně důkladný, jakoby ne stavěný z cihel jako ta ostatní chamradina, která se tísnila a střela pod ním, nýbrž vytesaný z kamene, — a ty dva patníky jako by byly cosi víc než patníky, skoro stráž. A za druhé: stál v tiché, široké ulici, vedoucí k opuštěnému kostelíčku na Náměti, kde bývalo před sto lety ještě tak rušno, ve čtvrti dnes zamlklé, ale která tehdy hlaholila jásotem barev, výtrysky světel, výbuchy slavností. Z toho starého horečného života kus echa jako by se zachytilo v tom klenutém průjezdě a padalo občas tiše, tichounko jako nitka odtržené pavučiny na některého zamýšleného maloměšťáka, který tudy náhodou procházel. A pak: stál ten dům na svahu nad rybníkem, a když se rozhořelo slunce, v létě nebo na podzim, vrhalo reflexy až do jeho pokojů a Edíkovi, sedícímu na zápraží svého domku, Edíkovi s velkou hlavou, s očima vyboulenýma a s prstem v ústech, zdávalo se tehdy, že ty pokoje, po jejichž oknech hrály reflexy vodní, jsou nějak zvlášť výsostné a slavnostní, dostaveníčka jakýchsi vyšších bytostí, o nichž ani nevěděl, kde bydlí a kam se pak ztrácí.

Edík byl tehdy šestiletý kluk, na slaboučkém těle velikou tykvicovou hlavu, porostlou řídkými vlasy, žabí ústa skoro od ucha k uchu, čelo tak vyklenuté a přitom voskově žluté, jako by volalo po nějakém metafysickém prstě, aby na ně napsal svou značku, kterou by rozluštila později smrt nebo jiný osud. Edík byl dítě starých rodičů, otec byl bývalý voják a pak sluha soudní

95 a matka posluhovala u „podentátů“ onoho městečka, jak se vyjadřovala, a vedle jiného bývala volána i do toho slavného historického domu, který patřil od nepaměti baronům Vidanským. Bývalo tam kdysi hlučno, pokud žil starý rytmistr hulaný; jeho ostruhy cvrnkaly po širokých schodech, dubovými pražci vykládaných, jeho smích a klení děsily mužskou i ženskou čeleď, o jeho pošetilostech, které prováděl s kvasíci druhy, se vypravovalo po širém okolí. Tehdy soupeřil dům Vidanských pověstí a leskem se zámek Choltickým, ano předstihoval jej. Ale nyní, když rytmistr, po dlouhé nemoci zcela zblblý, ztlíval již druhý rok na vojenském hřbitůvku u svatě Barbory, celý dům jako by se propadl do ticha a mlčení. Neustále byly nyní spuštěny zelené žaluzie, a to nejen v oknech zahleděných na rybník, nýbrž i na severní stranu, do uličky Krum-pachovské, a stěny domu šupinatěly a krabatěly se vlhkem, které lezlo od rybníka a jemuž se nečelilo nyní každoroční jarní omítkou.

Dům byl nyní skoro opuštěný. Žila v něm vdova, vysoká, kostnatá, nosatá a vznešená paní Hermína, ještě vyšší nyní, protože bývala zahalena do splývavých černých šlojířů, rukávů a vleček jakoby prodlužujících celou její bytost, beztak již plynulou, v cosi parnatého a mlhavého. Žila v něm s jedinou dcerkou, šestiletou Bertičkou, stejně vznešenou jako ona.

Kdysi se stalo, že Barbora, kterou povolali k Vidanským, aby vypomohla služkám při jarním úklidu, vzala s sebou Edíka, protože otce nebylo doma a Barbora se bála nechat dítě samotné ve svém vlhkém přízemním domku, houbou prolezlém. „O toho se nemusíme starat,“ řekla na omluvu kuchařce Katy, „vyhraje si celé dny sám. Vid, kulišku?“ a vzavši jeho bradičku do štipce prstů, snažila se rozkývat jeho hlavu do něčeho, co mělo být patrně souhlasem. Ale žádná povolnost, žádný souhlas se nechtěl proklubat z toho černého klubíčka jakoby zamřížovaného do šedých pavoučích vrásek; naopak, cosi odmítavého mlčelo v této přísné, jakoby již stařecké tváři. Tato starobná nevrlost byla tak nápadná, až si toho povšimla Katy,

a jako by ho chtěla poškádlit a tím probudit k životu, shýbla se k němu a vjela mu tvrdým prstem pod bradičku: „Kššš, kššš, jsi ty mi nějaký divný filosof.“ Ale Barbora rozhodla již před hoča z pletené tašky hromádky klůcků a onuci, skromné hračky malého, odříkavého filosofa, z nichž si špagáty a tkanicemi svazoval panenky a panáky. „Tady nebude překážet,“ mínila Barbora a uložila ho jako churavé kuře do rohu pod krucifix a dotýkaný růženec Katin.

A soběstačný filosof zabral se hned do svých hraček s vážností tak nepřiměřenou svému věku i účelu chvíle, že to vypadalo, jako by si ne hrál, nýbrž řešil početní úkol. A když matka i Katy odešly do vedlejších pokojů, jako by teprve se mu ulevilo, zapadl do hry s tou podivnou tesknou opravdovostí tak úplně, že si ani nepovšiml, jak nad ním stanula štíhlá dívka s rozpuštěnými vlasy, propletenými modrou stuhou, vyčnělý, orličí nosík, nadutý vrchní ret, a zdrželivá povýšenost sama, mlčky se chýlila nad žlutou, skoro olysalou lebečku dřepícího Edíka. V jejích očích byl štítivý chlad; byly jako tykadla, která se zvědavě prodloužila, ale ihned couvala znechucena. Edík zdvihl k ní hlavu a pokusil se v rozpacích o cosi jako úsměv své žabí tváře. „Fuj, jak je ošklivý!“ procedila za chvíli řidkými zoubky Bertička, přičemž nebylo jasno, mluvila-li k Edíkovi nebo o něm. „Co to tu má?“ řekla za chvíli podivně rozmrzele a nabrala na špičku svého střevíčku jeden hadříček, z nichž lálal primitivním způsobem Edík své panáky a panenky, a odhodila jej o několik kroků. Ale to šlo již nad síly malého hlaváče, tolik pokoření nesnesl. Propukl ve vřeštivý pláč, který jen stupňoval odpor Bertiččin. Rozchichotala se, snad z rozpaků, že zašla daleko, a chtěla se vzdálit, když tu vpadla Barbora do kuchyně, přivolána křikem Edíkovým. Rozhlédla se po obou dětech; a pochopila ihned, co je její povinností jakožto služebného tvora. Okamžitě se přidala na stranu „milostslečenky“ a obořila se jaksi divadelně na svého synka: „Co pláčeš, hlupáku? Snad ne proto, že ti milostslečenka koplá do nějakého klůcku?“

« A obračejte se k Bertičce, jako by byla dospělý člověk a jako

by omlouvala před ní počínání svého nevychovance, šišlala pokorně: „Líběji odpustit, milostslečenko, on je to hloupý, nevychovaný kluk, on se neumí ještě chovat v panském domě.“

Edík, oči vyjevené, přemílal cosi v prázdných dásních i rtech, s kterých stékala slina. Pak, zvednuv hůlkovitou ruku, pohodil jí směrem za Bertičkou a vyhrkl: „Mami, ona je bekaná.“ „Přestaneš?“ zaječela Barbora, „ty sprostáku, dyť je to milostslečenka a ty jsi ošklivý, hloupý kluk.“ A aby ukázala dceři zaměstnavatelčině, že si jí jak náleží váží, vyzdvihla malého filosofa z dřepu a pleskla jej dvakrát po zadnici. Místo odpovědi vzdemula Bertička pysky do kornoutku co nejhrdějšího, potřásla hlavou jakoby na znamení, že lituje, jak se mohla spustit s takovou chamradinou a tak dlouho se s ní obírat, a natřásajíc rameny, vyšla něma, bez pohledu z kuchyně.

Těch zešpulených, pohrdavých rtů Bertiččiných! Stále viděl je před sebou Edík, okouzily ho, učarovaly mu. Nemohl na ně zapomenout; přál si je znova spatřit, třeba mu způsobily bolest ještě větší. Ta představa pohrdavé, povznešené holčičky, vypjaté nad ním, sedícím skrčencem, posedala ho a mučila příští týdny; ale do toho mučení se mísila i jakási slast; chtěl by ten děj prožívat znova a znova, i ty rány od mámy zakoušet znova a znova, jen kdyby zase spatřil tu pohrdavou vznešenost, ten výsostný odpor, ty zkrabatělé rty, tu rozmrzelou, pykající tvář... Ale není jí, zhasla, propadla se do tmy. Máma ho nebere již do toho vznešeného „zámku“, jak říká. Byl prý nezpůsobný, za trest musí být doma. A žlutá filosofická lebečka vysedá na zemi před vlhkým domkem svých rodičů, jarní sluneční paprsky rozehrávají mu tenoučké hůlkovité ručky, které cítí náhle tak prázdnými, tak lačnými jiné, duchovější a jemnější hry, neboť jeho užmoulané hadříčky a klůcky leží pohozyeny v staré škatuli Barbořině: zhnusily se mu od chvíle, kdy jeden z nich nabrala na svůj liliputánský střevíček ta zlá, a přece tak rozkošná milostslečenka ze „zámku“.

Ta malá žlutá lebka Edíkova nebyla jen tak ledajaká mako-vice; na školách se osvědčovala: cpali do ní různé formulky,

poučky, nauky a ona nejenže je zachycovala a sbírala, ona je také podržovala a reprodukovala, bylo-li třeba. Ta tykvovitá hlava na slaboučkém těle se objevovala patrněji a patrněji užitečným údem životním. „Ty kluku, máš dobrou hlavu,“ klepával mu na ni profesor matematiky suchým, kloubnatým prstem s pocitem dokonalého uspokojení, jako by stál nad dobře konstruovaným akumulátorem nějaké fyzické energie. A k tomu mínění došla konec konců i Barbora, které se jinak dost těžko rozbřeskovalo v zatmělé duši.

„Táto, dáme ho přece jen na študýr!“ minila k starému vysloužilci, který teď již byl na pensi, nedocházel do úřadu a vysedal celé dny na slunci před domkem, vyhaslou dýmku v ústech, pakostnicové hnáty rovno před sebou nataženy. Byla to jen lhostejnost, jež mu bránila něco namítat? Jeho velké modré vodnaté oči již mlčely, vyhaslá dýmka padala častěji a častěji z bezvládné ruky.

Není jisto, že by bylo k tomu došlo, nepodědit rodinka po smrti starého po jedné tetě ždibec jměníčka; to byl takový „aus-hilf“, jak se vyjádřila Barbora. To již byl Edík v kvartě a chloubou své třídy. Profesori jako by se zhlídli v tomto tvorečku pavoučích nožek i ruček, v tomto rachitikovi, v kterém jako by nebylo zloby a žluči, nýbrž jen vůle plnit, plnit, stále plnit tu přebujelou hlavu, která jako by vysála celé jeho tělo. Neobyčejně pevně seděly v této lebečce formulky matematické i fyzické, právě tak jako data historická a pravidla latinské syntaxe. Jediné nebezpečí, že se ty přihrádky v ní popletou a pomatou, byly chvíle, kdy o večerní promenádě na korsu, jak říkali, na chodníku po jižní obdélkové straně náměstí, před radnicí, záložnou a gymnasiem, potkával večer náš premiant slečnu Bertičku. Dorostla nyní již úplně vídanské vznešenosti a důstojnosti. Její nos dostal cosi mariatereziovského, horní ret ztuhl do jakési naduté výlučnosti, přimhouřené řasy nemluvíly, jen v pauzách šterbinovitě cedily své opovržení celému tomu mizernému maloměstskému světu, k němuž se ráčila schýliti, jemuž „libila“, jak říkala Barbora, prominout celou jeho žalnou existenci mladá

baroneska. Tu po nažloutlé pleti Edíkově zaplápolal na vteřinu růměnec, když Vídanská, obklopena úřednickými i důstojnickými ctiteli jako zralý hrozen vosami, přezírává a roztržitá, ho mījela. Tu se mu zdávalo, že sama poesie výlučnosti, celá výsostnost světa, do něhož nikdy nevnikne, z něhož je navždy vyloučen, se přenesla kolem něho a pohasla dřív, než mohl otevřít své krátkozraké oči a vpít ji do sebe.

Až pak — — až pak se vyhoupla na jeho obzoru možnost, že ji uchvátí jednou do svého objetí, že ji ponese aspoň několik minut ve svém náručí, ovšem veřejně, přede všemi. To bylo v oktávě, chodil do tanečních hodin a nedaleký abiturientský věneček čeřil krotké, příliš krotké a počestné sny jeho hlavy, řídce vlasy porostlé. Přišel konečně ten večer dlouho čekáný, kterého se i bál, i po něm toužil. Lhostejnost i opovržení ten večer byly zvláště nějak patrný na nudící se tváři Bertiččině, která tentokrát jaksi zcela okatě kondescendovala ke svým mladým, skoro ještě chlapeckým tanečnickům. A když stanul před ní tenhle půl starý, půl mladý hoch, veliká, svítivá koule na hrbáčkovsky zanedbaném tělíčku o dlouhých opičích rukou, a zmateně koktal cosi o cti, že již od mládí zná milostslečnu, pohlédla Bertička z tak mrazivé výšky na našeho trpaslíčka, až se mu zakymácela jeho melounovitá hlava a roztráslý se dlouhé pavoučí ruce. „Mama, pojďme domů,“ zašeptala rozkazovačně Bertička matce, své gardedámě; „mne to mezi těmi kluky nudí.“

Tu noc škubala sebou dlouho v pláči veliká tykvová hlava abiturientova, zabořená do podušek, a lomcovala sebou tak hořečně, až to upoutalo pozornost staré Barbory, která namáčela do vody s octem šátek po šátku a kladla je na to rozumné, žluté čelo, které náhle, jí na podiv, se popletlo.

„Co je ti, hochu, co se s tebou stalo? Vždyť jsi přec maturu udělal s vyznamenáním a za čtyři měsíce půjdeš do Prahy. Kdybych měla poslední košili se sebe svlíknout... jako že jsem rozená Barbora Fantová.“ „Nechte mne, mami, mne všechno bolí, a nejvíc tamhle světlo odnaproti,“ a ukázal bradou na okno, kterým se lila záře ze „zámku“, kde ještě svítili. Matka

100 šla a zatáhla záclonu; ale sotva odešla, vstal Edík z postele, došel k oknu, rozevřel je a pil dlouho hladovýma, hladovýma očima, z nichž stékaly občas slzy jako hrách velké, to tvrdé a bezcitné, jak se mu zdálo, světlo odnaproti.

O prázdninách jezdil Edík domů a potuloval se kolem zámečku dlouho, příliš dlouho bezúspěšně, až kteréhosi dne o prázdninách přinesla mu tlustá, zamaštěná kuchařka od Vidanských pozvání na „suaré“, jak se vyjadřovala chlubicí se Barbora v celé uličce. To byl Edík již doktorem filosofie a kandidátem profesury; a v městečku hleděli na něho jako na vážného kandidáta ženitby. Pohrdavé jindy měštky, matky dospívajících dcer, shlížely na něho přívětivě a povzbudivě, když se s nimi a s jejich dcerami setkával v městském sadě ve Vodranstech nebo na větších výletech nedělních. Byla to náhoda? Byl to záměr? Jisto je, že Bertička byla stále svobodná a stará paní se rozhlížela zkoumavě ne již po ctitelích a obdivovatelích, nýbrž po ženiších. A tak přišel ke cti i ten „nákej filosof“, jak ho nazval švec Urbanec, který také domovníčil u Vidanských. A tak se stalo, že byla k Edíkovi zdvořilá ten večer i stará paní Hermína, která trůnila ve své půlpudové velebě, nohy na taburetě, pod velikou, olejem malovanou podobiznou nebožtíka rytmistra, samá šňůra, sám vosk a sám knír. Pobořil tehdy Edík ledy kolem srdce staré velmožné šlechtičny, ale mladou zdolati se mu nepodařilo. — „Nein, Mama, er ist ganz lächerlich und unmöglich,“ ušklíbala se za ním — slyšel to docela zřetelně Edík, když se motal o půlnoci, opilý všemi těmi dojmy, do rodného domečku, houbou prožraného.

Pak byl jmenován profesorem ve svém rodném hnízdě a pozvání do „zámečku“ se opakovala častěji a častěji. V té době Barbora neposluhovala již po domácnostech; širokou, černou, zvarhánkovatělou sukni a důstojný, bohatý, černý kapižon na sobě, sedávala celé dny v děkanském kostele a účastnila se vášnivě života v různých bratrstvech. Zdálo se jí, že tím dosahuje důstojnosti, které jí posud život tak tvrdošijně a jizlivě odpíral. „Můj syn profesor“ bylo každé její druhé slovo; nemohla pro-

mluvit o počasí, aby do něho nezapletla svého syna profesora. 101

Tu dobu docházel již Edík týden co týden na „zámek“. Vedle pana okresního komisaře, břichatého mužika úplňkové tváře a tučných, stále zapocených rukou, a vedle obstarožného tyčkovitého pana soudního adjunkta, který nemohl a nemohl se dočkat jmenování okresním soudcem a v roztržitosti rval si stále vybledlou, jako v louhu vymořenou kozí bradku, byl již oprávněným nápadníkem „milostslečenky“ rychle stárnoucí a tělnatější, které obracel svými dlouhými opičima rukama noty na klavíru a držival barevná přadena bavlny, když je navíjela na papíry. Ale to byly také konec konců všechny jeho úspěchy. Přílišná bázlivost, s kterou vzhlížel ke své modle, jeho komická postavička, jeho rozpaky, v nichž se lehce zakoktával, to všechno činilo ho směšným u Bertičky. A tak to naposledy vyhrál tučný pan okresní komisař, třebaš nešťastnou náhodou měl právě před čtvrt rokem druhé nemanželské dítě s Kačenkou, hranatou služkou v domě, kde bydlil. Všichni věděli již o tom, že pan komisař je vítězem, jen Edík, stále v mlhách, zasněný janek z měsíce spadlý, netušil svého neštěstí. A zešíroka otevřel svá žabí ústa, když bylo veřejně prohlášeno zasnoubení Bertiččino s panem Müllerem. Bledý jako plátno přišel k obědu. Nemohl polknout ani lžice polévky, nůž a vidličky padaly mu z rukou, slzy jako hrách stékaly po ustaraných vyhublých lících.

„Považ, maminko,“ řekl Barboře, když naň doléhala otázkami, „ona se mi vdává.“ A za chvíli, jako by nejhorší neštěstí ponechal si až na teď: „A ani u nás už nezůstane! Müller je přeložen do Chotěboře a ona se tam odstěhuje s ním.“ A opravdu, Bertička se svým vznešeným orličím nosem a se svými nadmutými rty vyrazila brzy loučimský prach z obuvi své a odjela párem krásných běloušů na nádraží středem zevlující ulice, plné bab a dětí. Ale stěhování trvalo celý týden a řídila je stará paní v žlutém čepci, většinou z okna své ložnice. Fůra za fůrou odvážela nábytek a jiný majetek Bertiččin a pozornost staré paní byla tím tak vyčerpána, že si ani nepovšimla obvyklého uctivého pozdravu Edíkova a neopětovala ho. Starý domovník

102 a švec Urbanec, který také vyhlížel z okna, poděkoval mu za ni. A zvykl si ho vůbec již pozdravovat, toho „ňákýho divnýho filosofa“, když příští dobu Edík stále obcházel „zámek“ Vídanských, který nyní, po odjezdu Bertiččině, upadl jakoby na dno vod mlčení a strnulosti. Žaluzie v něm byly spuštěny, vznešený chlad se rozlézal po zdech a odstrkoval dům ještě víc od předměstské pakáže, jak říkal švec Urbanec, který se cítil sounáležitostí „zámku“ a ošklivil si nyní svou plebejskou minulost právě jako své plebejské příbuzenstvo, dosti rozvětvené právě v této straně, ve čtvrti „na rybníčku“.

Jednou v dubnu navečer, když se již sbíraly trnky a třešně, potkal Urbanec Edíka, jak zádumčivě a těžkomyslně, jako by nepozoroval, že vzduch se vlní výchvějí tepla a jara, jako zabloudilý pes bez pána, nějak osiřele a pohořele se potlouká stále kolem zámečku. Šla s ním jeho dcera Božka, asi dvacítiletá holka rusých vlasů, pihovité tváře, ohrnutého nosíku, vyčnělých lícních kostí.

„Ale, pane filosof, proč jsou tak smutnej? Do života se musí s kuráží, vid, Božko? Jí taky odešel milej, ale nic si z toho nedělá. Musej bejt trochu kurážnej!“

Edík zvedl svou tykvovou hlavu s krátkozrakýma očima a hodně zblízka, jako na brouka nebo na rostlinu, zadíval se s předmětným zájmem na pihovatou Božku. Byla nyní na jaře jako posypána cihelným prachem. Co na ní uviděl? Jistě že ne orličí mariatereziánský nos Bertiččin, ale možná že tutéž krabatinu rtů vzpurně vzdutých jako na své modle posud nepřezelené.

A setkávali se pak častěji a častěji v té uličce, vroubené vysokými zdmi zahradními, přes něž přepadaly větve třešní, slív, jabloní a meruněk; pršival z nich nyní bílý sníh plátků okvětých až na dlažbu, skoro do půl cesty. Starý, poněkud pitvorný Urbanec, melancholický, přeucený pavouk filosofický i ta rozjařená, roztančená dcerka, která svou hybností a napjatostí své pozornosti připomínala mlsnou kozu, stále po životě rozdychtěnou. Jednoho dne odpadl pořouchlý švec a oba zbývající si toho ani neuvědomili.

103 Tak se stalo, že kteréhosi vlahého večera květnového nabídl své dlouhé opičí rámě filosofického pavouka Edík Božce a vedl ji Jeníkovskou a pak Chabařovskou ulicí ke své matce.

„Co měl dělat?“ řekl rozšafně kolář Chamtiva a odplivl velkým obloukem z dýmky. „Byl to halt jeho osud. Měl moc rád ten dům. A když ho nechtěla slečenka, vzal si z něho aspoň domovnici.“

Lidka protancovala noc a vstala pozdě dopoledne. Bolela ji trochu hlava, na nervech cítila tlak olova a slunce bolelo ji v očích, které si musila před ním přicloubit. Ale přece se sebrala a šla o třetí hodině k potoku, tam kde se hadovitě klikatí a kde olše byly nejvyšší a nejhustší.

Šla v rozpacích; i z její chůze, jaksi loudavé, hovořilo cosi provinilého. Šla včera večer na taneční vínek k Zelenému hadu proti vůli Láďově, ano přes jeho zákaz. Šla tam jemu navzdory a tančila mnoho s lesním adjunktem z Chvaltic, s tím, na něhož Láďa nejvíc žárlil a kterého nejvíc nenáviděl. Ale ji dráždila nesmírně tahle dvojaká situace: moci tančit s jedním a myslet na druhého, moci se vysmívat muži a toužit přitom po něm, moci se vzdávat jednomu, objata jeho silným ramenem, a přitom jej odpuzovat chladem slov a vzdorným krabatým výsměchem a koketovat zrakem s druhým. Taková závrť rozkoše se jí zmocňovala mezi těmi dvěma muži, bylo jí jako pírků, o které se pere dvojí vítr, jako by dvojí náručí rvalo jí do sebe, dva páry očí, každý s jiným magnetickým zářením, jako by jí k sobě přitahovaly a pohlcovaly. Slastné mrazení pobíhalo jí po zádech a rozlévalo se až po kořínky jejích hustých rusých vlasů. Dráždit a trápit oba dva muže, vyzývat je i uhýbat jim, chlad násobit žárem a žár chladem — jaká to slast, půl bolestná, půl rozkošná, a přitom to vědomí, že tančí na ostří nože, že může každou chvíli všecko prasknout, že může sjet střemhlav do propasti. Jaké silné opojení, které by nedala za

nic na světě! Věděla už, že přivykla čemusi, jako je morfium, nebo kokain, nebo jiný sladký jed; ale za nic na světě, ani za spásu vlastní duše, nedovedla se toho už vzdát.

Šla svým lehkým kočičím krokem nějak zimomřivá, a přesto nabitá utajenou elektřinou, schoulená do sebe a záludná i nyní v plném slunci a větru, pěšinkou, která každou chvíli se zajikla a zasykala, přerušovaná, ušlápnutá trsy trávy. Vyhlížela s plachou zvědavostí, bojácně do stráně klenové, habrové, březové, potěčkované dole šípkovými keři a nahoře maliním. Čekala dítě, modrookou holčičku s lněnými vlásy, která jí sem, na toto smluvené místo, donášela lístek od něho, od jejího Ládi. Býval obyčejně stručný a málomluvný jako sám Láďa a smlouval v něm obyčejně jen dostaveníčko na příští den a zcela stručně ji ujišťoval o své lásce a věrnosti. Ale někdy bývaly tam také hrozby a prosby, aby nechodila tam nebo onam, neúčastnila se té nebo oné zábavy, nebesedovala s jinými hochy, nekamarádila se s tou nebo s onou dívkou, která se mu zdála mravně podezřelá a škodlivá její, jak on se domníval, duševní neporušenosti. „Lalala, tralala, lalala,“ rozezpívala se obyčejně s lehkomyšlným posměškem nad takovým mravním naučením a mačkávala papírek ve své drobné pěsti, až byl schumlaný na pouhou kuličku. A tvář Láďova, tvář přísného moralisty, puritána, tvrdá a hranatá, zamračená a posupná se svým černým obočím, hrozivá, tesaná jakoby do žuly, objevila se před ní, mátlá jí na chvíli, děsila na chvíli, aby po ní pak tím prudčeji zatoužila. Ten černý, uzavřený, tvrdý a hněvivý chlapec měl pro ni přece jen tolik kouzla, že by ho nechtěla ztratit za nic na světě. Ale nesnášela ho dlouho. Ne, ne! Protížil se jí vždycky za několik dní, jako by se jí na hrud' zesula skála a ona nemohla dýchat. A tu musila vystřídat ho něčím jiným, právě opačným. Tou lehkomyšlnou hlavou s plavým vousem a s proradným modrým očima, tou povrchní, všecko slibující a k ničemu nezavazující podobou lesního adjunkta z Chvaltic. Těma jeho spoluviníky očima, které lákaly a lákaly a nic neslibovaly než mlčení nad každým špatným činem, poněvadž v nich nebylo ani hloub-

106 ky, ani paměti, ani věrnosti — jen zapomenutí jako v mělké te-
kouce vodě.

Jako kůzle opatrně a lehce sestupovalo dítě se stráně. Krátká
vybledlá sukénka flandala se mu po kostnatých nožkách, lehýn-
ce přeskočilo přes tři kameny v potoce nastavené a mlčky,
vázně podávalo bílé psaníčko Lidce. Mlčky vtiskla mu do ruky
penízek a dítě zmizelo dříve, než se nadála, jako by se do země
propadlo. S utajeným dechem roztrhla obálku a jako hromem
zasažena čtla pouze několik slov: „Už nikdy se nesejdeme.
Láda.“ Ruce se jí roztančily, v očích cítila horko, hrdlo se jí svi-
ralo. Roztápala se v kruhu několika bezradnými kroky jako
slepce, neuvědomivši si první chvíli ani své vůle, ani směru,
kterým se dát. Otevřela ústa, chtěla křičet, neproněsla však ani
zvuku, propadla se jen do vědomí, že všechno je stejně hloupé
a nesmyslné, ať dělá nebo nedělá to nebo ono. Letěla domů
a věděla, že přijde pozdě. Doběhla s tváří podivně nepřítom-
nou a zhlouplou. Pramének slin tekl jí z koutku rtů jako malým
dětem ve spaní.

„Viš, že se před hodinou Láda zastřelil?“ řekla jí stará matka
hlasem skleslejším a zplihlejším, než byla její dvě ramena, te-
kouce žalněji než dvě stružky v tajícím sněhu podél jejího těla.

Neodpověděla nic, padla na židli, pot jí stál hrůzou na čele.
Roztřásla ji zima, rozjektaly se jí zuby, matka sotva ji dovlékla
k posteli a uložila.

Pak byl pohřeb; tetky zmlkaly nebo se rozšuškávaly střídavě
kolem ní, kde stála, jiné ukazovaly si na ni očima a bradami. Za-
skřípěly provazy po rakvi dolů spouštěné, udeřily tvrdé hroudy
o rakev, obojí zvuk mučil ji pak řadu nocí před spaním; ale
posléze i on odumřel v její mysli. Přešlo léto, přešel podzim,
byla tu zima, mrzlo a sněžilo, přišel masopust, muziky vyhrá-
valy v každé hospodě, s párou pootevřených dveří valily se
jejich tóny na náměstí a do ulic. Kola utvořená *lou* událostí se
slehla, hladina života ztichla, po starém zvyku a obyčeji louda-
vou kolejí se bral kupředu život.

Jednoho večera v únoru minula stará Poznarová, že by

107 Lidka neměla stále sedět doma, že by se měla jít proskočit
k České koruně, za týden na hasičský. Nebylo jí třeba dlouho
přemlouvat. Smutek snášela jen potud, pokud ji zajímal, pokud
jím byla zajímavá sama sobě i svému okolí, ale jak ovšedněla
v něm sobě i jiným, zprotivil se jí a proměnil se jí v úlohu, kte-
rou těžko vypracovávala a která jí brzy znudila. Zmuhlala jej
jako papír těžkého nedokončeného školního úkolu a odhodila
daleko od sebe a seděla a čekala s pootevřenými ústy a s prázd-
nými rukama na někoho nebo na něco, kdo nebo co chodí ulic
a musí jednoho dne, musí zcela určitě zaklepat na její dveře.
Nyní při slovech matčiných zazdalo se jí, že je ten někdo již
v předsíni a že slyší jeho kroky. Vstala z dum, vypletla se z nich,
zatřásla netrpělivě hlavou, až se jí plavé kučery rozletěly divoce
po skráních, zešpulila rty vzdorně jakoby na odmítnutou, na
poslední odmítnutou nebožtíkovi, a přisvědčila mámě rozhod-
ným přitakáním. „Mami, půjdu. Zbláznila bych se tady v té ko-
moře, však jsem z ní nebyla již kolik měsíců ani na zápraží.“
A vyhledala si šaty, rozstřela je po stole, zavolala si druhý den
krejčovou, aby jí je opravila a přizpůsobila, a za týden se strojila
na ples k České koruně. Již již chtěla vyjít do předsíně, dveře
byly otevřeny, zelenavý svit lampy přicloužené stínidlem padal
na šedé dlaždice předsínky. Vtom vzkřikla a zapotácěla se,
máma sotva přiskočila, aby ji podchytila. Stál tam u skříně
černý vzpurný obličej, hrozně ponořený do tmy, ale klidné,
bílé zsinálé ruce svítily jako posněžené, zalité petrolejovým
světlem; stál tam *on*, stál jakoby jí v cestě, aby jí zabránil vyjít
z domu a odejít na ples. Bylo to vidění bleskové, jedna dvě vte-
řiny, ale *bylo*; a byl v něm takový zákaz, byla v něm vůle tak
příkrá, že lámala každý zdravý rozum. Sáhlo to na ni ledovou
rukou, projelo ji to od hlavy k patě, nemohla o tom pochybo-
vat; o všem na světě mohla od té chvíle pochybovat, spíš
i o svém já než o tomhletem.

Poležela si dva dny a dvě noci na loži, pak vstala na vratkých
nohou a přešla po pokoji jako po palubě. Sedla ke stolu a ve
svitu téže zelenavé lampy čtla starý lístek, který pečlivě slo-

108 žený vyňala ze zásuvky. „Už nikdy se nesejdeme. Láďa.“ Víc než čtla: civěla do něho tupým skelným zrakem, jako by zaklínala těch několik rozlezlých písmenek načrtnaných rzivým inkoustem horečnou rukou sebevrahovou dvě hodiny předtím, než se položila na spoušť revolverovou. Ale písmenka jako by se choulila do sebe pod jejím horečným upřeným pohledem tím lhostejnější a zimomřivější, čím on více žehl. „Ty mne tedy nepustíš? Ty mně budeš bránit? Bránit v tanci? Bránit v životě?“ A zlá, kolmá rýha jí vyvstávala mezi obočím a hlava s plavými medusovitými prstenci vlasů nalávala se do jakési bojovné hněvivé přilbovosti. Jak ho nenáviděla, toho mrtvého! Celá její tvrdá bytost se vzpírala proti jeho nadvládě, vyhráněla se rychle pod jeho dechem v temný krystal urputné zloby a tvrdého odboje. „Zajal mne již za svého života a nyní mne bude věznit? Budu jeho nevolnicí i po smrti? Postaví se mezi mne a život jako ledová zeď, kterou není dovoleno překročit? Zazdí mne v sobě, pohrbí mne v sobě?“ A všecka soustředěna do ohniska zraků, propalovala jimi přímo nenáviděná rezivá písmenka z psaníčka rozloženého před ní.

„A ne a ne! Právě ne! Nevzdám se! Neovládneš mne!“

A v jakémsi šíleném transu skočila k almaře a rychle házela na sebe nový úbor do plesu a do tance. Chtěla stůj co stůj prorazit ten kruh hrůzy, který se kolem ní svíral, proplynout tou soutešskou děsu, kterou byla chodbička. Podivný nápad prolétl jí mozkiem. Dříve než vyšla, skočila ke stolku, posadila se na židli, chytila psaníčko, složila je do několika malých plošek a vsunula pod chodidlo do střeвиčku. „Abys viděl, že se tě nebojím, že si nic z tebe nedělám; za podpatek si tě dávám a budu tančit na tobě celou noc.“ A oči zamhouřené, řítila se ven síňkou do tančírny U Kocanů.

A tančila celou noc, šla z náručí do náručí a jedna známá lehkomyšlná hlava s plavým knírem a s proradnými mělkými modrými očima přešlehávala jí kamennou tvář svým těkavým plápoem — ale nestačila jí a vystřídávala ji jinou, smědou a cigánsky ponourou se smolným vousem, kterou zde podivnou ná-

109 hodou našla a která z dálky připomínala onu tvář s dírou ve spánku, hnijící již tolik měsíců pod zemí. Přišla domů již za svítání k smrti umožněná, a přece vítězná; nesvlékla se skoro, padla na postel a usnula těžkým spánkem.

A za několik dní se to opakovalo. Zase se přistrojila, zase vsunula psaníčko, tentokrát již zcela ploché a zvalcované, jehož písmenka byla již skoro nečitelná, pod svou patu, a zuby zařaty, hnala se chodbičkou ven.

Tentokrát nezavřela však již oči, jen je přivřela. *Je tu nebo tu není? Byl tam, ale již mnohem vybledlejší a mlhavější; na první pohled jasno: poražený a lítostivý. Jen jakýsi náznak páry, která se ihned rozplynula. Rty se jí zkrabatěly kosým úsměškem, zuby zaskřípěly, pohled z přivřených řas vystřelil jako elektrická jiskra, sežehl ho, odhodil ho jako troud, sfoukl ho jako ubohou sazi.*

Asi dvakrát nebo třikrát se to ještě opakovalo, ale fantóm stále slábl, mátožněl, rozplýval se víc a víc; až jednoho večera zmizel úplně — nebylo ho více. To v ten večer, kdy Lidka šla na pohřební hostinu a pohřební tancovačku za zemřelého Petra Bořka, milence její kamarádky Gízy, který se také zastřelil jako Láďa, a také milé navzdory. Tu již vycenila zcela bezostyšně své bílé zuby v dravčím chrupu poněkud dopředu vystouplém.

Dva dni potom, kdy se strojila do nového plesu, našla složený lístek nebožtíkův pod vložkou svého střeвиčku. Byl již zcela tenký jako plátek staniolu, udupaný a utepaný mocnými klady a válci. Chtěla jej rozevřít, rozlámal a rozdrodil se jí v prstech.

I vstala a vhodila těch pár drobtů do kamen.

Zapadly tam a nevzplály ani patrnějším plaménkem.

I

Když starý Jokl — a byl to obr s hlavou tak holou, že se až svit hvězd mohl o ni třepit — ve své koželužské zástěře a páchnoucí celý tříslem šel s velkým plechovým džbánkem pro pivo k Zelené žábě, byl vždycky směšný: ten kovový džbán, třebaž značných rozměrů, vypadal v jeho veliké oráčské ruce vždycky titěrně. A stejně nepřírozně to dopadalo, když od Zelené žáby šel ke Kotínkovi nakoupit čtyřikrát bůček po šesti krejčářích a jednou hořčice; jeho veliké, tříslem zahnědlé „pracny“ opíraly se přitom o mramorovou poličku na pultě tak upřímně, že se zdálo, jako by ji chtěly rozlomit. „Vajbrvirčoft“, zasykla za ním mladá krámská, rozkošné bílé děvče, krev a mléko, které bývalo na plesích a při bruslení sokyní dvou dcerek Joklových. Ználo jeho hanbu, znalo i slovo, kterým si z ní pomáhal a ulehčoval ten dobrácký obr, spoutaný a zaprodaný svými ženami. Ano, byl to Samson, kterému sice jeho Dalila neustříhla hřívý, poněvadž byl již v dvacíti letech [olysalý, ale který šlapal mlýnské kolo svého zotročení právě jako Samson legendární.

V pětadvacátém roce oženil se tenhleten obr s drobounkou Katynkou, dcerkou měšťanskou, jak se pyšně nazývala, a s majitelkou koželužny, které se, bůhvíproč, říkalo „Leipzig“; lépe řečeno: *přiženil* se do té koželužny, a tím slovem bylo již naznačeno jeho závislostí, jeho jakési příživnictví. Velmi záhy si ochočila Katynka tohoto dobromyslného slona, který v mládí vojákoval ve Vídni a jenž hovořival podivnou hatmatilkou

česko-německou. Byl ještě s třemi jinými chlapíky tovaryšem u starého Fricka, který prožil před Joklem stejný osud; i on se přiženil do koželužny, i on byl zotročen dcerkou svého mistra, i on, druhdy vlk, nesl nyní na svém krku psi obojek; i on býval již předmětem posměšků městských lidí, kteří nazývali koželužnu „babím hradem“, neboť co svět světem stojí, rodily se v koželužně jen dcery a vládly tam jen ženy.

Koželužna byla vždycky cosi jako včelí úl, jako včelí království, v němž plnili muži úlohu trubců; nebyli sice, když vykonali svou povinnost, vyštípáni, nýbrž skoro hůře: zotročeni; a v tomto otroctví museli robotit nejen na sebe, ale i na včelí královnu, co pravím? — na včelí královny, jimiž byly vedle ženy i jejich dcery. Odjakživa matka a dcery si v tomto domě výborně rozuměly a dělaly jednu frontu proti těm různým potřísněným a zahnědlým herkulům, kteří pracně vydírali z nepovolných prasečích i hovězích koží chleba pro své rodiny.

Ale teprve Jokl našel k označení své vlastní bídy podivné slovo „vajbrvirčoft“, důkaz, že byl filosof a že si své ponížení uvědomil. Když nafintěná žena strojila v neděli odpoledne svačtinu pro tlachavé sousedky a bábovka voněla na stole, u něhož nebylo místa pro Jokla, mávl starý jen rukou, procedil skrze zuby své „vajbrvirčoft“ a odcházel na dlouhou procházku k rybníku; a když mu dvanáctiletá dcerka ponejprv dala najevo, že páchne tříslovinou a nezná jemnějších způsobů, i na tu příhodu vzal své lakonické úslovi a vymazal jím ji ze své paměti, jako se smazává houbou slovo s tabule. A když ho po prvé přinutily, že šel místo mladší dcery se džbánem pro pivo k večeri, i s tímto zahanbujícím pocitem vyrovnal se týmž způsobem.

„Vajbrvirčoft“, to mu znamenalo zvrácení všeho pořádku, anarchii, úplné zpuštění. A to mu znamenalo dále: zde se nedá nic dělat, to je osud nebo dopuštění boží — tu se můžeš zachránit jen útekem. Ale on ovšem utéci nemohl, protože měl na krku obojek cti měšťácké, poněvadž si vzal za ženu „měšťanskou dcerku“ a ta mu stokrát denně připomínala řetízek, na který byl uvázán. Ale třeba byl již velmi zotročen, nevyhynula

112 v něm posud zcela touha svobody. A často, hledě za cikány, kterak mizejí v prachu silnice a střídají svá bydliště jako on své košile, povzdechl si z hlubin hrudi: „Ja, to je halt svoboda.“ A v těch chvílích se cítil natolik myslitelem nebo básníkem, že jim až záviděl, těm psancům a otrhancům, on, počestný usedlý měšťan z Ouporína.

2

Mladý vyčouhlý muž o ramenou poněkud dlouhých, klečkovité chůze, blondýn s modrýma očima až trochu vodnatýma, stál nějak rozklíženě a v rozpacích před Joklem. Byl to Petřík, tovaryš, kterého měl Jokl zvláště rád, poněvadž tento plachý hoch hrával na housle tak teskně, až se rozezpíval i smutek zavřený v hrudi Joklově jako pták v kleci, a starý Jokl pokyvoval přemítavě hlavou a mezi zuby drtil: „Ja, to je halt svoboda.“ „Ja, to halt z těch houslí pláče svoboda, které ustříhli křídla.“

A když slyšel někdy Petříka, jak to nabírá o figurálné mši na kruchtě nebo jak jindy vyhrává sólo na nějakém dobročinném koncertě v městském divadle, nikdy nemohl pochopit, proč tenhle hoch uvízl v jeho špinavém řemesle, v tom páchnoucím Leipzigu a nepustil se do světa jako přeletavý pták. Vždyť jeho přece nedrží na místě žádný „vajbrvirčoft“, krk jeho je posud prostý obojku, může si dělat, co chce.

„Co chceš ode mne, Petříku?“ podivil se Jokl, čta z tváře chlapecky jakési těžké a trapné rozpaky. „Chceš víc lónu?“

„Ne, pane Jokl, přišel jsem vám říct...“ a po novém zakončení a zardění, „přišel jsem vám říct o ruku Madlenčinu.“

Madlenka byla mladší dcerka Joklova, vytáhlé, osmnáctileté žábě o špičatých uších, červených krabatých rukou a zvláštního pořouchlívání v zelenavých očích; byla to táž dcerka, která minula před několika lety, že „fotr smrdí tríslovinou a nezná panské móresy“.

„Jégrle!“ vykřikl starý a v údivu zapomněl se tak, až si plácl

113 po stehně svou širokou dlaní. „To je hrůza, co to mluvíš, hochu. Ale to nemůže být, vždyť je to ještě... ain frac.“

„Ale ne, pane Jokl,“ mínil Petřík, a jako by se škrtil při těch slovech, tak pomalu z něho lezla, „my se už máme s Madlenkou rádi skoro dvě léta...“

„Unsin ... a já o ničem nevím, no halt vajbrvirčoft. A ví o tom mutr?“

„To jest, my to budeme musel paní mutrli říct...“

„Proč budete musel?“

Hoch zrudl a nebyl s to vypravit ze sebe slova.

Starý jako by pochopil: „Na, *das ist mir eine hajkle G'sicht*. A já tě měl, Petříku, tak rád; na, halt člověk není nikdy dost moudrý. A abys věděl, *du bisi mir ein lock'rer Vogl*... já ti tu holku nedám. Ty... ty jsi víc takovej frajkumštýř než řemesník. Sebereš jednoho dne své housle, necháš ženu ženou a pocigáníš se.“

A starý opravdu dlouho se vzpíral sňatku Madlenčinu s Petříkem. Ale ovšem: to by u nich nesměl být „vajbrvirčoft“, který tam byl. Muž u nich v Leipzigu nic neplatil. Byla to onuce, kterou ženy jen smýkaly, jen hadr, kterým vytíraly prach. Stará si nakonec dupla na Jokla, a ačkoliv mu byla skoro jen po pás, hle, ten obr tak přivykl svému jhu, že kapituloval dříve, než bys deset napočítal.

„A tak si tady dělejte, k čertu, co chcete. Já vím, že jsem tu jen páté kolo u vozu.“

Ale na svatbu Petříkovu nešel, nýbrž vyšel si, svou rozkoušanou americkou lulku v ústech, daleko za řeku a vrátil se domů podnapilý, což bývalo u něho vzácnou výjimkou. Dlouho nemluvil na Petříka a mnohem později odpovídal na jeho otázky jednoslabičně.

3

A věci se vyvíjely, jak se vyvinout musely. Obojek byl vhozen na šíji ubohého Petříka a řetízek kovala

114 článek po článku, den co den, neznatelně skoro, avšak vytrvale Madlena. Už mu nezbývalo ani času na housle; tak dokonale byl zapražěn do výdělečné práce na „mutrli“, na Ninu a na Madlenu. Petřík se nepocigánil, Petřík se neprokázal frajkumštýřem, Petřík zahrňoval jako sciplá kočka v smradlavé zátoce koželužské, den ze dne smutnější, tupější a vypelichanější.

„*Vajbrvirčoft* zabila halt svobodu,“ mínil Jokl, když ho uviděl jednoho dne tak podivně pletoucího svýma klečkovitýma nohama.

„Du schaut mir schön aus,“ mínil sám sobě, „jako zmáchaný kocour.“

Ale netušil, že posledními slovy udeřil opravdu, jak říkal, hřebík na hlavičku. Petřík byl již opravdu vymáchan a vyplaven jak náleží v městských řečech a pomluvách. On již podědil po starém Joklovi plechový džbán a pletenou tašku, s kterou chodil na nákupy. Za ním již, a ne za starým Joklem kuckali se lidé smíchy, cedíce skrze zuby ne slovo „*vajbrvirčoft*“, nýbrž slovo „Madlena“. Až jednoho dne jeden dělnický výrostek, když se potácel po sobotní výplatě podnapilý ulicemi a když se mu Petřík na svých klečkovitých nohou dosti rychle nevyhnul, stříkl po něm jako slinou: „To je taky *jeden Madlenin*.“

Jako by ho vzal někdo holí po hlavě, tak bylo Petříkovi. V očích se mu zájiskřilo, desítky drobných náznaků a nápovědí splynuly v jedinou ohnivou čáru, která se mu zdrhovala kolem hrdla jako smyčka, z níž nebylo vysvobození. Ano, byl již *jeden Madlenin*, neboť Madlena měla jich již víc. Toto ženské faunisko opíjelo se muži jako jiní lidé kořalkou. Pelešila se s nimi skoro již na silnici.

Starý dlouho nic nevěděl, až jednoho dne utekla s potulným šlejiřem.

„Na, tohleto je pěkný *vajbrvirčoft*,“ a uplivil se daleko přes plot do zahrady. To byl jeho filosofický a zcela stručný puntík za celou historií. Vážil víc než cent a nikdo jím nepohnul.

Starý, nyní již na výměnku, hleděl tupě před sebe celé hodiny, vyhaslou lulku mezi prázdnými dásněmi.

Až jednoho dne dohasl skoro tak rychle jako jeho lulka. 115
Ležel celý den natažen na posteli, své temněhnědé, v třísle vymáchané ruce jako mrtvá vesla položené vedle těla; až k večeru, cítě, že se blíží jeho hodinka, zavolal si Petříka:

„Nichts für ungut, Petříku, *ich hab's vorausgeschaut*. Věděl jsem, jak to dopadne; a *proto* jsem ti ji nechtěl dát. Měl jsem tě na to moc rád.“

I

„Panenko, zastyď se za krejcar, ještě za krejcar,“ volali na něj kluci z páté třídy obecné.

Byl to slabý plavovlasý hošík, hodně vyčouhlý a nesmírně stydlivý. Vypadal opravdu jako dřevěná panenka s červení na lících ztlusta nanešenou. Měl tvář tak plápolavou a pleť tak citlivou, že se v ní obrážela všechna hnutí jeho neklidné dušičky, životem jakoby stále vyděšované.

Žil posud v malém okresním městě východočeském. Rodina nebyla přímo chudá, byla, jak se říkalo úředně, „nemajetná“ — ale bylo to horší než vyslovená chudoba. Byla to vpravdě chudoba stydlivě přikrývaná před okolím. Otec byl nepatrný berní úředníček stále preterovaný ve službě. Byl to vysoký člověk, podivný, nemluvný, nepřístupný, který si s dětmi nikdy nezahrál. Málomluvný, měl svou kyselou ironii, měl své jednoslovné nebo jednověťé odpovědi šlovíkové chuti. Nesl v sobě jakousi skrytou ránu, pokoření, urážku, pošlapanou ctižádost — kdož to ví? — a ta rána občas krvácela. Pak jakési studené vzteklé plaménky zažehovaly se v jeho očích, mrak chladné zloby prostíral se po jeho nažloutlé tváři, zima čišela na děti, které se choulily v koutech a bály se mu přiblížit.

„Panenka“ byl po své podstatě duše entusiastická. Chýlilval se rád až do noci nad knihy, ať to bylo Pismo svaté nebo dětské vydání Tisíce a jedné noci, tváře mu plály, blouzníval o svých recích celé dni svým dvěma mladým sestřičkám, které mu naslouchaly zamlklé, černé třešňovité oči na štopkách, a snil o nich

v nocích sny ještě je zveličující. V té době přivalila se však na Jeníka skutečnost krásnější než nejkrásnější sen, divočejší než nejvíce vzrušující dobrodružství, o němž kdy četl. Pravda, nebylo to v jejich městě, ani v sousední vsi nebo v sousedním městečku, bylo to daleko odtud, až na Balkáně, ale bylo to mnohem krásnější, protože to bylo, jak říkali kluci ze školy, opravdické. Vypukla válka rusko-turecká; celé město bylo jí vzrušeno. Lidé se kupili na náměstí a na ulicích, hloučky hlav sestrkané do sebe jako stádo ovcí, a čtli nahlas tehdejší deníky, Politik, Národní listy, Brouska, Pokrok. Ve výkladní skříní místního knihkupectví hořela ve všech duhových barvách rozměrná mapa Balkánu a knihkupec denně postrkoval na ní špendlíky s barevnými praporky podle toho, jak se měnila válečná situace. V jiné skříní byly vystaveny válečné obrázky. Na nich útočily celé pluky vojska, jakési ohromné housenky rozlezlé po zemi; důstojníci vybíhali z řad a mávali šavlemi; na návrších hřímala děla a od nich se nesly obláčky kouře; a jinde v skalní soutěsce plné rozhozených balvanů rudí krvelační bašibozukové útočili na hrstku Černohorců, která jim srubla již několik hlav, — celé prameny krve tekly po obrazech a fascinovaly nejasným údivem vyjevené oči dětské. Jednu dobu byli lidé v městě zarmoucení, vítězný pochod Rusů na Cařihrad uvízl v Šipce, Osman paša odolával v Plevně. Ale za několik měsíců řvali lidé na ulicích: „Plevno dobyto, sláva Skobelevovi.“ Večer bylo město osvětleno, davy lidí pochodovaly po náměstí a po ulicích, zpívajíce „Hej Slované“. Četníci je rozháněli a zatýkali. Vlna nadšení hnala se městem.

Druhý den přišel Jeník do školy dříve než jindy, postavil se před hodinou u katedry a řekl svému učiteli, zardívaje se až po uši, ale hlasem jasným a nezajímavým: „Pane učiteli, prosím, pište mé jméno napříště Šeler s českým š. Počestil jsem si své jméno na počest vítězství Rusů u Plevna.“

Otec Jeníkův psal se totiž jako jeho děd německým pravopisem: Scheler. Jeník škrtal nyní na všech sešitech nenáviděný

118 shluk souhláskový, rty semknuté a dětskou tvář nasupenou do soustředěných vrásek.

Když řekl otci o změně svého jména, pokrčil podivín a mrzout rameny a procedil s křivým ironickým pošklebkem skrze zuby: „Nu dobrá, dělej si, co chceš; však on tě život brzy vykurýruje z tvého bláznovství.“ Úřadoval dlouho na severu v německém území, měl jakési bolestné zkušenosti s českými lidmi, za něž se exponoval v spolcích a družstvech a kteří ho pak, jak říkal, nechali v štychu.

Jeníkovi bylo deset let. Chtěl na gymnasium do Prahy, ovšem na české. „Z čeho to mám vydržet?“ řekl otec matce, která se za hocha přimlouvala; „víš přece, že mně nedali třetí kvinkvenálku. A basta; neobtěžuj mne už tím.“ A dupl hrubě nohou, aby ji navždy zapudil.

A protože příští dny nepřestávala ho přesto obtěžovat, přestal chodit vůbec večer domů a vracival se po půlnoci; mrzutý a rozčertěný, zvracel se ihned naznak do polštářů a ihned tupě usínal.

Ale matka byla přes všechno pokořování neodbytná. Milovala Jeníka víc než ostatní děti a byla přesvědčena, že hoch je nejen tělesně slabý, nýbrž i výjimečně nadaný. Nemůže prý než študovat, na řemesle nebo v obchodě dostane prý, on, tak úzkoprsý, jistě chrlení krve; je prý do jejího rodu a tři její bratři zemřeli v mládí souchotinami, které, byla o tom přesvědčena, uhnali si v svých učednických letech.

Jednoho dne se vrátil starý Scheler v poledne z kanceláře a řekl Jeníkovi: „Můžeš jít do Prahy, ale na německé gymnasium, k piaristům na Příkopě. Dostanu pro tebe stipendium. Baron Wiedermann z Žehušic mně to slíbil. Sto dvacet zlatých ročně. On v tom má velké slovo. Ale musíš studovat německy.“

Jeníkovi vstoupily slzy do očí. „To nebudu, tatínku.“ Otec zrudl v tváři: „To to přivedeš daleko, hlupáku.“ A po chvíli: „To bych jen rád věděl, po kom je ten kluk tak paličatý?“ A šlehl nenávistně okem po ženě.

Jeník spal s matkou v malém pokojíku s okny na ulici, blízko kasáren. V oknech ložnice voněly noční fialy dusnou vůní.

119 Otevřenými okny vplýval do pokoje šum hlasů a výtrysky smíchu mladých lidí, vojáků, studentů, děvčat, a opíjel jako víno rozpálenou hlavu hochovu. Tam venku, tam byl svět. Hoch nedovedl si jej představit, ale cítil, že volá, že láká, že svádí. Pronikne do něho? Opije se také *on* tím nejasným, mlžně tušeným, ale proto tím mámvějším nápojem? Dostane se přece na gymnasium do Prahy? Vztýčil se na posteli, jak vyjel z prvního spánku, naslouchal. Trvalo chvíli, než si povšiml, že postel vedle něho, v níž spává matka, je prázdná. Vstal z lože, šel po špičkách do druhého pokoje, přiložil ucho k zámku. Slyšel rozčilené hlasy, hlas otcův i matčin. Srdce se mu sevřelo; nedýchal, pochopil, že se rozhoduje jeho osud. Za chvíli vběhla matka do tmavého pokoje, objala ho silně a řekla: „Vybojovala jsem ti to, Jeníku! Je rozhodnuto. Táta povolil. Půjdeš po prázdninách na Akademické.“ Slzy vyhrkly mu na matčinu ruku; byla tak jemná, že jich neotřela. Tu noc nespal radostí, a když se šerilo a ze tmy rostly jemné měsíčné tahy tváře matčiny, nahnul se nad ni, a zatajuje dech, v dlouhém blouznění skoro erotickém pil její tichou, chladivou krásu.

Za dva měsíce potom stál poděšený ve velkém klenutém a šerém sále Klementina s jinými hochy před několika mrzutými profesory a skládal přijímací zkoušku. Jeden z nich zavolal ho k sobě, postavil se s ním k oknu a zkoušel ho z toho, čemu říkal záhadným slovem „větná analyza“. Byl to sporný šedivý stařec cikánského vzezření, v smědé tváři koulely se mu oči s nažloutlým bělmem jako kameny, několik chumáčů tvrdých vlasů plápolalo mu na lebce; tučnou pihovitou rukou zajížděl si občas pod košili na chlupatá prsa.

„Podmět, výrok, předmět. Dobrá. A nyní mi řekni nějakou větu bezpodmětnou!“

Krev střelila hochovi do hlavy, úporně se zamyslíl. Pak vyhrkl bojácně: „Myslím.“

„Jak to?“ ušklíbl se profesor.

„Podmět je zde skryt, je zamlčen,“ odříkával Jeník, jak se tomu naučil ve škole.

„A který je to podmět?“

„Já. Já myslím.“

Profesor se rozesmál. „Jsi ty mi pěkný fifikus, kluku,“ procedil posléze řídkými žlutými zuby černými od kouře.

2

Ale přesto byl přijat. A matka najala mu byt u hokyně na Linhartském plácku. Platila osm zlatých měsíčně a Jeník směl za to spát v tmavé vlhké komoře, mezi otýpkami dříví, pytli brambor, pletenci cibule a česneku; a dostával hnědou sazovitou kávu k snídani s mastným rohlíčkem a hubený, obyčejně bezmasý oběd; ale večeri musil si kupovat ze svého, byla to obyčejně homolka tvarohová, syreček nebo párek.

Z hloučku hochů, kteří stáli druhý den na dvoře Klementina před dveřmi učebny, vykřikl jeden hlas na Jeníka, když šel kolem: „Panenko.“ Znal patrně odněkud přezdívku, kterou ho častovali hoši na obecné. A druhý den potom běhala již ta přezdívka novou třídou jako krůpěj rtuti po stole; zablýskla smíchem hned tu, hned tam; a v respiriu přistoupil k Jeníkovi jeden tučný, dobřeživený hoch městský a řekl mu: „Panenko, zastyděl se za krejcar, ale nezlom si přitom jazyk!“ Byl to kluk, který si zakládal na svém hrubém šprýmařském talentu jako na duševní superioritě a chtěl jím imponovat spolužákům. Měl pěkné modré soukenné šaty, otlemené rty, modré vodové oči a velikou, jakoby vodnatou hlavu, skropenou pihami. Zdravý klid dobře živeného a šťastného zvířete dýchal z něho; a víc: čpěl i cynismem blahobytu, v kterém žil. Jako by již tehdy měl jakousi samčí bezpečnost nad tlupou kamarádů, jako by již tehdy měl aspirace býtí vůdcem tlupy.

Hoši, kteří se kolem něho seskupili, podmaněni bezpečností jeho vystupování, propukli v smích a shlíželi pohrdlivě na Jeníka. Ale ten se nezalek. Ačkoliv jeho rty sebou trhaly, bledě od hněvu a rozčilení, zachmuřil se a řekl tvrdě: „Jen ty si dej pozor, aby se ti jazyk neošoupal od sprostáctví.“ Trefil dobře,

rána seděla; měl smíšky na své straně, poněvadž Kocan opravdu si šlapal trochu na jazyk.

„S kým myslíš že mluvíš, venkovská hniličko?“

Ale Jeník odvrátil se od něho mlčky s tak zřejmým opovržením, že mu Kocan přestal spílat a hleděl se uklidit se svou družinou. Ale od té doby ho nenáviděl a snažil se škodit mu při každé příležitosti. Ironií a posměchem bodl ho, kde a kdy mohl, a zesměšňoval ho před spolužáky. A nebylo to nijak nesnadné, poněvadž Jeník chodil stále zasněný, jako duchem nepřítomný, jako by právě před chvílí spadl z oblak nebo z měsíce a nerozhlédl se ještě náležitě po této zemi.

Podivná společnost, s kterou se stýkal u své bytné, oddělovala ho nyní ještě víc od skutečného světa. Hokynářka byla stařena, a co se za ní táhlo, byli vesměs starci, živé mrtvolky, podivné předpotopní rarity a kuriozity z celé čtvrti, kterých jako by potopa časů ušetřila; lidé, kteří neměli již zájmu na přítomnosti, kteří žili jen ve vzpomínkách a dohořivali jako čadivý sloupek voskový, s kterým chodívali někdy na roráty.

Jeník přišel ve čtyři hodiny ze školy, udělal rychle své úlohy a sběhl pak do krámu hokynářčina, kde se to již hemžilo sousedy, kteří přišli k večeru na táčky. Tu byl starý, vyschlý kancelista v chlupatém cylindru a dlouhém šosatém kabátě, který ještě nyní němčil a proklínal studenty, že se vzbouřili proti císaři a že chtěli nechat měšťanům rozstřílet domy od Windischgrätze. „Což si je mohli nechat rozstřílet? Konnten sie's? Na, sagen Sie mir mal, konnten sie's?“ A obraceje se na Jeníka a žádaje si jeho souhlasu, dodával po česku: „Na, řeknou, voni jeden student...“

Sem přicházela falešná hraběnka, jak jí říkali, vrásčitá a bradavčitá stará panna, dcerka staré patricijské, kdysi bohaté rodiny pražské, která nyní upadla v bídu a prodávala kousek po kousku své starožitné zařízení. Jednou empirové hodiny s alabastrovými sloupky a s celým planetáriem, po druhé gueridon, po třetí starý spinet po prabábě, jehož kláves se prý dotýkal kdysi Mysliveček, po čtvrté staré cínové nádoby z maltézké

122 fary po strýci. Ačkoliv její bída byla veliká, chovala přece dva psíky a nedopustila, aby trpěli nouzi: kupovala jim stále odřezky masa od uzenáře, a jedla-li vůbec, jedla jen to, co oni. Sem chodil bývalý tělesný myslivec schwarzenberský, pan Lojzl. Zcela již zešlý, páchnoucí rumem a kořalkou na hon cesty. Živil se donedávna hraním karet a dohazováním děvčat do vykřičených domů, ale ten obchod nešel jaksi v poslední době a pan Lojzl hrával občas v putykách na harmoniku celé noci. Do krámku zapadla někdy tučná madam s našminkovanou tváří a nabarvenými rty, s falešnými brilianty v uších a s vycpaným účesem. Zaměstnání její bylo záhadné, ale vynášelo jí patrně mnoho, neboť kypěla sádlem a potila se tolik, až to poškozovalo ličidlo. Před tou uhýbal vždycky Jeník; štítit se jí jako ropuchy a rychle se snažil vyrvat své ruce z jejích tučných dlaní, do nichž je ráda brala. Její dech ho odpuzoval; bylo mu vždycky na omdlení, kdykoliv se přiblížila k němu ta směs tuku, potu, voňavky a ličidla.

Sem přicházeli dva podivní bratři rukavičkáři, kteří již nešili rukavic, jen je čistili benzinem policajtům, pár po osmi krejčářích. Bydlili naproti, na půdě starého domu v podkroví, kde to páchlo kočičí močí a holubím trusem a odkud bylo vidět divokou klikatinu staroměstských střeš. Byli krajané hokynářčini, oba dobří sedmdesátníci, vysloužilí vojáci; posud šprýmovní, znepokojovali oplzlými žerty děvečky, které sem chodily mandlovat prádlo.

O deváté zavíral se krám a Jeník vycházel s hokynářkou na ulici, plechový džbán v ruce, nakoupit piva do špinavé hospody U zelené žáby. Sotva ho vypili, sotva snědl Jeník svou homolku, přicházeli hosté. Ti bezkrevní starci, ty pitvorné stařeny čpící zatuchlinou, které chodívaly do krámu za hokyní. A nyní žily karty: špády, denáry, baštony. A Jeník hrával s těmito starými mumiiemi složité hry, které se zapisovaly na černé papírové tabulky křídou. A tento hoch vyhrával pravidelně nad těmi starými veterány a invalidy. Vycvičil v sobě jakousi psí pozornost, dovedl číst z jejich tváří, dovedl se často dohádát

123 karty, kterou měli. Venku tekla čas úzkými špinavými ulicemi, v kterých povykovali opilci; kočár s korunním princem Rudolfem, vracejícím se ze Stavovského divadla na Hradčany, dva bílé chocholy na kozlíku, přehnal se kolem pod okny. Údery hodin z blízké radnice Staroměstské přšely hluše do tmy — a Jeník, předčasně procitlou karbanickou vášeň v krvi, neznal nic než karty, nevěděl o ničem než o nich. Po půlnoci vstávali ti podivní strašidelní hosté od stolu a odcházeli domů, aby se zítra navečer vrátili k své staré kratochvíli, která je nikdy nezmrzela. Jeník, oči ztrhané dlouhým bděním, hlavu olověnou, vrhal se do peřin, dlouho nemohl usnout, až teprve k ránu zmohl ho pravidlem těžký spánek. A těsně před osmou vyskakoval z postele, a neumytý obyčejně, bez snídaně, šaty divoce na sebe naházené, hnával se úprkem do Klementina do školy. A třídní nemohl pochopit, že tenhle hoch, bydlící pár kroků od gymnasia, přicházel zpravidla do školy pozdě, po modlitbě.

3

Jeník měl potřebu někoho uctívat, někoho milovat. Mezi těmi starými lidmi bylo mu zima; cítil, jako by válo mrazem od nich. Ve škole měli výpomocného kandidáta, který přednášel občas za profesora dějepisu. Byl to zavalitý blondýn o králičích očích, vlnitých kudrnatých vlasů. Měl okurkovitý červený nos, uslintanou bradu a okusoval si nehty až do krve. Jeho malé oči byly vylezlé; a když mluvil, civěl jimi bezduše na hochy. Byl směšný a neměl kázeň; každou chvíli vyprskl smích na lavici nebo pod lavicí. Učitel zrozpačitěl tím ještě víc; jeho bezradnost vpisovala se mu do očí, do tváře, do držení těla. Jeníkovi se jednou zdálo, že se v úzkostech zakotvil zrakem na něm, jako by hledal u něho pomoci.

Rty Jeníkovy sebou zaškubaly, krev střítila mu do tváře. Zdálo se mu, že mu musí přispěchat ku pomoci. „Pst,“ zasykl na třídu. „Šelere, proč rušíte?“ vykřikl Lefler pohněvaně na Jeníka; „budu si na vás stěžovat panu třídnímu; potrestá vás.“

124 „Vidiš, ty troubo,“ ušklíb se na něj Dolejšek, jeho soused po levici, „to máš za svou dobrotu.“

Jeník zaryl oči do podlahy jako opařený. Ale když v deset hodin poslal si ho Lefler pro housku, zamotala se mu hlava štěstím. Nešel k školníkovi, vyběhl z budovy až do sousední ulice, do krámu, kde se říkalo, že mají zvlášť dobré loupáčky. A když jej podával šťasten Leflerovi, ucedil kandidát skrz zkažené žluté zuby: „To jsem se načekal! Do kterých pekel jste pro to letěl?“ Zabreptal cosi o dobré sortě těch rohlíčků — ale učitel si jen povzdychl: „Proklatý hlupák.“ Tak bylo ulito nadšení Jeníkovo ke kandidátu profesury Petrovi Leflerovi.

Na téže chodbě jako Jeník bydlel zpěvák Masojed. Byl to vysoký hřmotný chlapík s uměleckými pačesy, na které narážel cylindr poněkud rozchlupacený. Chodíval hřmotným krokem po vykotlaných dlaždicích chodby, pošlehuje bambusovou hůlkou do vzduchu nebo popleskává se jí po tučném lýtku. Svitky not čouhaly mu z kapsy, zabaleny obyčejně do ušňupaného šátku. Z rudkové tváře dobře živené šlehala mu jakási životní odvaha, z celého klátivého postoje jakoby pohrdání světem a jeho filistry. Starý kancelista řekl o něm jednou v krámě hokynářčině, že je „ein Musensohn“. Jeník nevěděl, co to znamená, ale jeho úcta k Masojedovi zřejmě tím vzrostla. Stával se jeho hrdinou, jeho modlou. Všecko na něm se mu líbilo, všemu se podívoval. Jednou, když Masojed upustil náhodou modrý posmrkaný šátek čpící rapém, podal mu ho velmi uctivě. Masojed nezabručel ani slova díky; ale Jeníkovi zdála se ta hrubost čímsi bohatýrským, ne-li přímo božským. Začínal lnout k němu plachou zakřikovanou láskou slabocha k silákovi, chudasa k bohatci, pokořence k hrdasovi. Dovedl vystát celé hodiny v kuchyni u skleněných dveří a vyhlížet jimi, až vyjde ze svého pokojíku Masojed. Byl nešťastný ten den, kdy se mu nepodařilo spatřit nic z něho, nezachytit ani záchvěvu z jeho bytosti. Jako by mu scházel vzduch k dýchání, jako by došla potrava jeho obraznosti. Svět mu šedl a pustl, býval nevrlý a zasmušilý.

Kterého rána, když vystrčil Jeník hlavu z kuchyně, spatřil

125 před dveřmi pokojíku Masojedova jeho rozšmatlaná perka, zastříkaná vysoko blátem. Vyhodil je tam patrně opilý Masojed, když se vrátil po půlnoci domů. Jeník shýbl se uctivě po nich, odnesl je do kuchyně a jal se je otírat z bláta. Tu chvíli rozespálý Masojed v pruhovaných podvlíkačkách, nohy bosé, vlasy rozčuchané, oči kalné, pootevřel dveře a rozhlížel se po chodbě, hledaje své boty. „Hergot, snad mně někdo neukrad boty,“ bručel mrožím basem, tvář zkrabatělou. Jeník byl hotov právě s čištěním perek a chtěl je nepozorovaně položit na místo, odkud je vzal. Masojed ho spatřil a zařval na něho: „Du Lausbub, co děláš s těmi botami?“

Jeník, oheň v tvářích, koktal cosi jako toho smyslu, že se osmělil vyčistiti boty panu zpěvákovi. Masojed nasupil tvář, vytrhl mu je z ruky a zabreptal těžkým jazykem: „Podruhé je nech na pokoji... möcht' dich schon bitten.“

Jeník sledovával někdy Masojeda celé hodiny na jeho procházkách a toulkách městem, plaze se plaše jako odkopnutý pes za ním. Tak vyzoroval, že Masojed zpívá v ruském kostele u sv. Mikuláše v neděli dopoledne při mši. Kolidovalo mu to s jeho žakovskou mší v Zrcadlové kapli v Klementinu. Utekl z ní, předstíraje, že se mu udělalo nevolno. Udýchaný doběhl na mši pravoslavnou, nadšený i zmatený. Stál mlčky jako socha a nechal do sebe padat nezvyklým dojmům vysoké mračné klenby, zlaté přepážky, prýštící zlatem a plápolavými svícemi, vysokým, štíhlým, vousatým postavám popů, monotónnímu, táhlému zpěvu z kruchty, prošlehujícimu vítězně celou prostorou chrámovou, až se, jak se zdálo Jeníkovi, stěny rozstupovaly do šířky i délky...

Chvílemi lichotil si Jeník, že rozeznává v tom rojení a víření hlasů z kruchty bas Masojedův. Bylo mu závratně úzko i sladko. Stál tak celé hodiny v němém utkvění; zdálo se mu, že plápolá před ním vysoký jasný plamen a on že do něho ofěrou hází své zakřiknuté nadšení pro toho hrdého a nepřístupného krásavce Masojeda. Procítl ze svého vytržení, až když mše došla svého konce, až když dáček se blížil s ikonou, aby ji podal

126 k líbání věřícím. Ulekl se nesmírně, nechtělo se mu za nic na světě políbit tu ikonu, zdálo se mu to čímsi jako zradou na vlastním náboženství, na vlastní víře: zločinem, kterému by nebylo odpuštěno ani na zemi, ani na nebi.

Rychle se odpotácel k východu, půda mu hořela pod nohama, nemohl vydechnout; jako by stál nad propastí, jako by se zatajeným dechem měřil, jak blízko k ní dosmýkala ho jeho podivná nezřízená láska...

4

Ve škole prospíval míň a míň. Učitelům se stával podezřelý pro podivný nedětský výraz své tváře, pro potrhaný stín, který tam vrhala jeho podivná vášeň. Od hochů se odděloval sám jako přestupník, jako ovce morem nakažená; den ke dni odpornější mu byly jejich tlachy a žvasty, uličnické kousky, klukoviny. A kamarádi jako by cítili neslučitelnost jeho s nimi, začínali ho nenávidět. Nepřátelství zažehovalo se často z nepatrných příčin mezi ním a jimi. Kocan najednou pohlédl na něho zároveň hrozně i výsměšně, křivě rty a uplívuje se dalekým obloukem. Blbče, zaplet jsi se sám do mých sítí, brzo ti je zdrhnu kolem krku! A vzpomínka na starou, nepomšтенou urážku drásala ho jako živý dráp zvířecí.

Tenkrát — bylo to v květnu, vzduch voněl již šeríky — zemřel jeden starý profesor, raněn ve škole mrtvicí. Konal se slavný pohřeb na hřbitov vyšehradský. V jeho průvodu šlo celé gymnasium, všechno žactvo i profesorstvo. Když byly obřady skončeny, rozcházeli se žáci do města — Jeník, jako vždycky nedružný, šel sám domů. Druhý den přihnal se rozkačený třídní a pronesl delší řeč, jejíž smysl byl, že ten krásný pohřeb byl poskvrněn a zneuctěn uličnictvím některých primánů, kteří prý po obřadech pobíhali po šancích vyšehradských jako skotáci a seprali se dokonce mezi sebou na věčnou hanbu toho vznešeného staroslavného ústavu, jehož byli zvrhlými chovanci; nezasluhují prý pardonu, ti vyvrhelové, a profesor jim prý ho

127 také nemíni dávat; byli prý většinou z paralelky A, ale pan třídní paralelky A zahlédl prý i několik hochů z B. Poznal prý určitě Šelera, po jeho zrzavém svrchníku.

„Šelere, pojďte sem a oblékněte si svůj svrchník.“

Bledý, chvěje se na celém těle, povstal Jeník a zadrkotal:

„Já to nebyl, pane profesore.“

„Mlčte! Jednejte, jak jsem vám poručil. Oblecte se.“

Jeník chtěl zase něco namítat, ale profesor ho umlčel vzteklym pohledem svých sivých očí. Zuby zaťaty, oblékl si Jeník svůj vyrudlý, směšný převlečník, připomínající spíše kutnu než kabát. Celá třída se dala do smíchu, když se v něm potácel před profesora — tak byl již nenáviděn většinou kamarádů, samotář a mimochodník.

„Ba ano,“ řekl profesor, „byl jste to vy. Ten zrzavý kabát vás usvědčuje.“

Kocan se přihlásil, a oči vryté do země, pronesl pevně: „Myslím, pane profesore, že to byl on. Zahlédl jsem také takový kabát na šancích.“

„Nebyl jsem to. Lžeš.“

„Nelžu,“ řekl tvrdě, jako by kudlou do dřeva řezal, Kocan. „Nikdy nelžu.“

„Nehádejte se,“ vykřikl profesor. „S kým jste šel domů, Šelere? Kdo vám může dosvědčit, že vás viděl, jak jste šel ze hřbitova do Prahy?“

„Nešel jsem s nikým, chodím vždycky sám.“

„Táák,“ protáhl profesor. „To je podivná věc. To se snad štítíte svých spolužáků?“

Celá třída se pochechtávala.

„Chodím sám,“ řekl tvrdě Jeník a mlčel zarytě na všechno naléhání profesorovo, aby jmenoval některého kamaráda, který šel před ním nebo za ním.

„Neohlížel jsem se kolem sebe.“

„Stále lépe,“ řekl profesor. „To snad chodíte, oči upřené na špičky svých bot?“ a zasmál se tomu jako dobrému vtípu.

Nikdo z celé třídy nedosvědčil Jeníkovi, že ho viděl jít do

128 Prahy. Proti němu stála a mnoho vážila dvě svědectví: svědectví Kocanova a svědectví třídního z paralelky A. Přivedli před něho Jeníka v tom ubohém zrzavém svrchníku a profesor prohlásil: „Ano, viděl jsem takový svrchník pobíhat po šancích.“ Jeníkovu ujišťování, že to nebyl on, nevěřil nikdo, ani učitelé, ani spolužáci. „Dobře, že se jednou spálil,“ mínili kamarádi, „zaslouží si to za tu svou nadutost, i kdyby tam nebyl.“

„Ba jo, kluci, kouká z toho pro něj zákonná,“ poškleboval se Kocan. Své položení zhoršil si Jeník tím, že, rozhořčený a bez sebe hněvem, udeřil v respiriu Kocana do tváře.

„Tak vy jste, Šelere, ke všemu ještě rváč? Nu, to budeme s vámi brzy hotovi.“

5

Ten den, kdy se to přihodilo, našel Jeník, když přišel ze školy, doma na stole telegram. Byl od matky a stálo tam, že otec ráno náhle zemřel. Druhý den ukázal jej třídnímu a jel na pohřeb. V rakvi, obklopené svícemi, celý v černých šatech, v rukou křížek, ležel jeho otec. Žlutá tvář propadala se do stínů, jakési hrboly vystávaly na čele, ústa neúprosná, trpce stažená jako by i nyní cosi věznila, co nehodlala propustit. Dlouho stál Jeník, tupě zadíván do tváře, z níž nedovedl nic vyčíst než hrůzu a hrozbu. Nevlídný ironický stín, do něhož se stavěl tento muž zaživa, zhoustl; a přšel z něho nyní mráz jako ze zimního mraku. Jeník toho dlouho nesnesl. Vrhel se se štkáním do náruče matčiny, ale i ona, jindy tak teplá, zablá dnes. Matka drkotala zuby, její tělo bylo studený věchet, promočený a usmýkaný v mlze. Její objetí dnes po prvé Jeníka zmrazilo, jako by to bylo objetí sochy, a ne živého člověka. Byla bezradná a bezpomocná, zlomená svým neštěstím, bez jiskry myšlenky, vystydlá, životem usmýkaná, sirá a zapomenutá. Jeník jí chtěl vyjevit všechno soužení, které ho potkalo ve škole; tak žíznil po tom, aby se mohl sdělit, aby mu někdo porozuměl, aby ho aspoň jedna duše neodsoudila. Ale pohled na matku mu

řekl, že by bylo marné dovolávat se zde ozvěny; *zde* mlčelo všecko jako v zasypaném hrobě. Na hřbitově padl na něj ze všeho takový děs, že se sotva rozloučil s matkou a rovnou hnal se, mrskaný a pronásledovaný otrok, na nádraží, aby odjel za půl hodiny do Prahy.

Přijel domů, zrak spálený, hlavu vyhořelou a pustou. Míjel dvěře Masojedovy a po prvé nevrhl tam zbožňujícího pohledu. Svět stal se mu naráz jakousi surovou mocí, která drtí všechno slabé a bezbranné; netvorem, před nímž není možno uniknout. A všichni, všichni, zdálo se mu, jsou jeho spojenci proti němu, Jeníkovi. I ten Masojed, kterého půl roku zbožňoval a který si toho neráčil ve své pýše ani uvědomit. Ráno přišel do třídy a odevšad svítily na něho tytéž oči, výsměšné oči Kocanovy — neboť ty oči se v poslední době úžasně rozmnožily. V noci, když Jeník usínal, zdálo se mu, že i lampa pouliční, která vrhala kosou své světlo na jeho lože, zabodává se do něho kocanovským posměchem. Rychle a hluše jaksi se hnal čas mimo Jeníka, jako by i on chtěl jej vyřadit ze své pozornosti a přehlížet. Tvrdým zákonným tokem spěly věci k svému rozřešení. Než se nadál, byl tu konec školního roku.

Třídní přišel po slavné mši, které se účastnilo celé gymnasium, rozdat vysvědčení do třídy.

„Jan Šeler dostal tentokrát,“ pravil povýšeným hlasem jakési vyšší objektivné spravedlnosti, „zákonné mravy. To proto, že tvrdošíjně zapíral a násilnický se vrhl na hlavního svědka Kocana. Kajcníkům odpouštím, vzpurníkům nikdy,“ dodal profesor hlasem slavnostním, jako by rozřešil záhadu světa a budoval novou morálku.

Jeník zařal zuby, ale nesklopil zraku před rozchechtanou třídou, před vítězným pohledem Kocanovým. Klidně jim čelil pevným utkvělým zahleděním. Byla tam opravdu zákonná z mravů na tom okolkovaném listě tak ozdobně popsaném a potištěném; a to bylo tolik jako ztráta osvobození od školného, to znamenalo platit deset zlatých půlletně.

Kde sebere tu sumu? bzučelo mu stále ve vlaku v prázdné

130 hlavě jako moucha polapená v sklenici a trápilo ho nervovým přepětím. Matce přece o ně říci nesmí, matce, která teď žila v městečku s tak malou pensíčkou, že si musila přivydělávat pletením punčoch a kazajek pro krámy.

Druhý den, sotva se doma trochu ohřál, vydal se Jeník na svou křížovou cestu po městečku. Vypstal se školníka na adresy rodičů, jejichž děti špatně prospívaly ve škole, a šel jim nabídnout své služby. Přišel nejprve k panu poštmistrovi a dlouho váhal, než zatáhl za zvonek. Hrud měl sevřenu, když se otevřely dvře a před ním stanula tlustá panička s měchačkou v ruce, jak právě odběhla od plotny, ruměnná a rozházených vlasů. Když jí přednesl koktavým hlasem Jeník svou prosbu, zasmála se hlasitě. „Ty cvrčku, ty bys chtěl být učitelem? Vždyť ještě sám patříš na lavici.“ Pak šel ke klempíři Ondrášovi na rohu proti škole. Tam ho také odbyli, že pro Vincka korepetitora přijali již včera.

A ještě několik košů si odnesl, než stanul v dílně ševce Krosňáka, aby mu nabídl své pedagogické umění pro jeho hrbatou dcerušku Oldřišku, která v počítání nějak nepospívala. Švec seděl za verpánkem a dlouho měřil pochybovačně Panenku. Pak, zvolna a rozvážně, jako by četl brýlemi z úředního lejstra, řekl: „Nu, vemu tě, protože jsi tak hubený a maličký. Dostaneš dvě zlatky měsíčně a budeš dávat Oldřišce dvě lekce týdně. Ale budeš musít taky roznést někdy boty po zákaznicích v městě, nemám právě učedníka, Lojzík se rozstonal a musel k rodičům na ves.“

Bylo to pokořující pro malého študenta, ale nebylo zbytí. Jeník přikývl hlavou. Švec povšiml si jeho slzí: „No, nebreč. Nebuď rozmazlený, život je sakramentská patálie. Podej mi ruku, plácne se,“ a se smíchem nastavil svou obšírnou kornatou dlaň Jeníkovi. Ten do ní vložil plaše svůj bílý ptačí drápek.

Ale když se vrátil ze své pouti městem domů, matka ho nepoznala.

„Co se ti stalo? Jsi celý přepadlý.“

A opravdu malý Jeník nebyl už panenkou. Jakýsi drsný vítr

ho ošlehal za těch několik hodin a sfoukl s něho ruměnný pel. 131
Ne, už nebudou po něm pokřikovat panenek. A hle, zde rýsuje se mu na čele cosi jako nádech a nápověď příští vrásky, jakási sotva postižitelná pavučinka.

I

Krásná stařecká hlava o vyčnělých kostech lícních a hustých, hladce sčesaných vlasech — věru spíš hlava básníkov nebo věštcova než podnikatelova —, zvrácená do břeskného oslněného poledne podzimkového, *plula* jako cosi odtrženého a skoro samostatného nad hubeným vysokým trupem, rozloženým v proutěné lenošce.

Tak vidělo a vyslovalo to jedno dítě, když z cesty a přes drátěnou mříž spatřilo starce tak podivně odpočívajícího v svém sadě, a bylo to tak správné.

To se Ivan Herdan, vrchní ředitel a hlavní akcionář jedněch železných hutí západočeských, hrál na říjnovém slunci ve své zahradě, podzimem již proděravělé a rychle v něm uhořívající.

Jeho prostorná vila byla nad úvozem, jímž chodila většina dělnictva, *jeho* dělnictva do díla; ale Herdan neseděl tu, jak se domnívali lidé, aby dohlížel na jejich příchod a odchod, — seděl tu, že zde bylo nejvíce slunce, celé jeho žhavé ohnisko; a slunce miloval právě nyní, v stáří, vášnivě... on, dělník temnoty, jak si říkával, který strávil kdysi značnou část svého života v dýmech a parách dílen chrlících žhavé hmoty kovové. Všude jinde tetelil se mrazem, zvláště od loňska, kdy se upil jeho druhý a poslední syn — první, starší, zastřelil se jako rakouský hulaný důstojník ve světové herně, když byl prohrál všechno v statisíkových sázkách a zničil hýřením své zdraví. Od té doby mrazilo Ivana Herdana i v pokojích na jih obrácených a záhy, od prvních dešťů zářijových, vytápěných; od té doby bývalo

133 mu dobře jen v žhavém slunci, když bilo do krajiny svým těžkým, znojným proudem jako protržená povodeň světelná.

Ne nadarmo milovala tato hlava slunce: bylo v ní, cítil jsi, cosi s ním spřízněného, cosi jím ožehnutého a provždy jím poznamenaného, v ní, strůjkyni a stavitelce vysokých pecí, rozlévající svůj temný podzemní žár v noci na míle do zaleklé krajiny. Bylo v ní i cosi lvího... cosi ze lva poraněného nebo zmučeného, jak zde trčela nadnesená do dálavy a jakoby hotová zařvat bolestí, jednu tvář zborcenu ustrnulým křečovitým šklebem *liku*.

Ne, nebyla náhodou *tato* hlava na *tomto* těle. Byla zřejmě dílem tohoto člověka a jeho života; oni dva, cítil jsi to jasně, společně ji ukuli, a věru byli stateční kováři a mohli být hrdi na své dílo. Ano, člověk, který ji nosil, také si ji vytvořil. Gilotina mohla ji sice oddělit od trupu, ale nebylo — tolik ti bylo jasné, když jsi na ni pohleděl — na světě balvanu nebo kladiva, které by ji směly rozdrtit.

Tak zde tedy sedal šedesátník Ivan Herdan, mhouře do slunce své drobné šedé oči zdánlivě proto, že byly unavené a staré, ale vpravdě proto, že *nechtěly* vidět nic kolem sebe, neboť všechno, co obzíraly, co *mohly* obezřít... ony zdi, ony komíny, ony skleněné střechy, ony pece a válce a písty a kadluby, ony haldy strusek vypalující zeleň kolem sebe ústy stále žravějšími a žravějšími, celé to rachotící město tam dole, zahalené dýmem a zabydlené lidmi obsluhujícími je a žijícími z něho... to všechno bylo *jeho* dílo, *jeho* ztělesněná myšlenka. A toto dílo znenáviděl si v poslední době, on, který je kdysi tak vášnivě miloval a jenž mu kdysi tak vášnivě sloužil; a měl nyní i chvíle, kdy se ho děsil jako něčeho, co přerostlo jeho síly.

Seděl tedy Ivan Herdan ve svém sadě, obraceje tlustý vyhaslý doutník mezi dlouhými vyhublými prsty, a snil. Sníval tak v poslední době častěji a častěji, propadlý do vidin minulých dní.

Pískaly zdáli parní píšťaly, střídaly se tam dole šichty dělníků, přicházeli a odcházeli lidé, občas za ním zaskřípěl písek stezky — nějaký úředník nebo sluha přicházel s dotazem —, ale on toho neviděl a neslyšel.

Děje minulých dob, vybledlé stíny lidské, podoby a tvary dávno pohlcené hrobem a tmou, táhly jeho mysli a byly na chvíli skutečnější než všecko, co žilo a dýchalo vedle něho.

2

Všecky myšlenky Ivana Herdana točily se poslední dobu kolem jedné osy: kolem otázky, jak povstal tento veliký železářský podnik a kolik podílu měl v jeho zdaru on, Ivan Herdan, svou prací, svým úsilím, svou myšlenkou.

A kupodivu: čím déle na to myslel, čím přesněji chtěl si zodpovědět tuto otázku, tím zmatenější a temnější jevil se mu ten celý minulý děj, tím nesnadnější byla odpověď jen poněkud uspokojivá.

„Měl bych vypsat cenu,“ ušklíbl se, „na kritické dějiny tohoto závodu, neboť já, jejich tvůrce, jich neznám ani dost málo.“

„Jest pravda,“ řekl si po chvíli, „dal jsem do něho všecku svou práci, všecky své síly — ale což nečinili stejně moji sou-těžníci a nezahynulo přesto dílo jejich? Jest pravda, pracoval jsem nejlepšími metodami, které jsem poznal v mládí na svých cestách po evropském západě, — ale jiní činili totéž, a přece neměli úspěchu...“

V dějinách rozkvětu těchto podniků byly opravdu momenty, a momenty právě rozhodné, které se nedaly vysvětlit nijakými určitými zásluhami Ivana Herdana: nepřivodil jich, a vzaly-li příznivý obrat pro zdar a vzrůst jeho díla, bylo to tím, že byla v nich hned od počátku taková snaha a takový sklon, a byly by proběhly stejně za správy každého jiného ředitele, jen průměrně rozumného a vzdělaného.

Ano, zcela určitě: byly věci, které se nedaly vysvětlit ani genialitou ani důvtipem ani prozřetelností Herdanovou, nýbrž prostě tak, jak si je vysvětloval nejposlednější, nejtemnější a zcela zaostalý venkov: *štěstím, šťastnou náhodou* — slovy a představami, kterých tolik nenáviděl přesný pozitivní duch Herdanův.

Hned na počátku byla to šťastná konjunktura světového trhu, příznivá konstelace světového obchodu, již dovedl využít Ivan Herdan a jež vkořenila hluboko v pevnou půdu jeho podniky... ale ovšem i jiní byli by jí využili, kdyby byli měli to množství surovin a to množství lidského materiálu, kterým vládl Ivan Herdan. Neboť v tom bylo poslední tajemství jeho úspěchů: vždy a všude nalézal mozky a ruce, které jako by jen čekaly na příležitost, aby se daly zapřáhnout do jeho díla... Jinde zuřily stávky a otrásaly klenbami budov nejpevnějších... on nezažil jich skoro za celou dobu svého působení zde.

A pak: byly i prostě a rovnou šťastné náhody — nebylo možno nazvat to jinak, braň se sebevíc a dělej co dělej — jako ona, která přišla v dobu již již kritickou a zachránila nebo alespoň spoluzachránila jeho podniky: přepsali se v kontoáru jednoho východního zákazníka a objednali za podmínek pro Ivana Herdana velmi výhodných skoro více zboží, než mohl dodat.

Myslel na to všecko a musil si nakonec říci: věru polovičním zázrakem vyrostly tyto hutě — tedy totéž žalostné lživysvětlení, kterým si vykládal jeho úspěchy i lid.

Ano ustálil se po delší době v mysli: bylo tomu tak, jako by zde, *právě zde*, a ne jinde, chtěl vytrysknout ze země žhavý proud tekutého zpěvného kovu, pramen žhavých sil, které se chtěly vylít do života; a nebylo třeba nic víc než *nebránit* tomuto úsilí neznámých temných mocností přírodních — a to učinil právě Ivan Herdan. Pochopil logiku věcí, temnou blekotavou řeč nutnosti přírodní — nic víc. V tom byla celá jeho zásluha. Jak bědně malá a nepatrná! Neboť nic nezaručovalo, že sto jiných odborníků nebylo by ji pochopilo o nic hůře nebo méně než on...

„A to,“ potřásl hněvivě svou lví hlavou v slunci, „stálo mne život. *Za to* jsem dal své osobní štěstí. Aby se mně naposledy vymklo všecko z rukou a hnalo se za svým cílem, kterého nevidím a jemuž nerozumím a jenž jest mně úplně lhostejný; který není snad nic jiného než překlenout někde v Asii neb v Africe

136 mosty několik řek, aby kupčik snáze vnikl do těchto zemských rájů a snáze je poplenil.“

„A přece já pošetilec, své štěstí jsem zakopal do základů těchto zdi. Živil jsem je svou krví, poněvadž jsem myslel, že jsou moje dílo; ale ony jsou vpravdě mým dílem stejně málo, jako řeka, které upravil náhodou břehy a sem tam prohloubil řečiště, jest dílem inženýrovým, — a snad ještě méně...“

A zatím co přemítal tyto hořké myšlenky v staré hlavě, zaletěl k němu z úvozu rozhovor dvou lidí, kterých neviděl a kteří neviděli jeho.

„Věř mně, nechtěl bych být v jeho kůži. Je už učiněná kostra. Živí jej už jen syrovými žlutky a kyselým mlékem... ani ždíbec hovězího už nesnese. Má nemocný žaludek a je poloslepý...“

A po přestávce: „A vlastně ani nic dobrého nikdy na světě neměl. Jeho druhá žena... pamatuješ se přece ještě, jak ta mu vyváděla. Spala i s chromým Kyselou i se zrzavým Záděrou...“

A druhý: „Ta mu vrátila i s úroky, co půjčil první.“

„Nu, ve hře měl potvora štěstí. Hrál vždycky v továrně hazard a vždycky vyhrál. Ale v lásce ho neměl. To aby jedna tlama nezhltila celý svět.“

Chodci zašli, jejich hlasy zapadly. Chýlilo se k západu, studený vítr se probudil, rozšuměl se sad teskně proděravěly.

Ivan Herdan naslouchal dlouho tiše této písni, která se ho dotýkala lehynkým mrazem na šíji jako duchový pozdrav ze záhrobí.

Pak vstal ne bez námahy, a opíraje se o hůl, odcházel do své vily, jejíž přízemí svítilo již září vytápěných kamen, kamen, při nichž se neohříval.

„Mají aspoň kus pravdy,“ vzpomínal bez hněvu obou zašlých chodců, když byl tůkal dlouho se studenou třepetavou bludičkou své paměti podél nějaké olověné řeky, slité ze slz a žluči, která se valila bezhlase jeho myslí. „Mají pravdu. Ano, štěstí bylo proto, že jsem stavěl na živém člověku. Ano, do základů

137 tamté nestvůry zazdil jsem živého člověka... tebe, Hedvo... nejinak než jak činili barbaři a jak činí divoši. Proto stojí její obludné zdi pevně a není ve světě větru nebo povodně, které by jich povalily: kvádry jejich jsou stmeleny tvou krví. Proto měl jsem štěstí ve hře, že jsem nejprve obětoval rozžhavené železné modle drahého živého člověka.“

3

A tak se stalo, že ta, na niž léta a léta již nevzpomněl, stanula náhle před ním. A horký žár proběhl znovu starými studenými žilami a vyšlehl až do stařeckých kostí jako v první den, kdy ji byl spatřil.

Z temné olověné řeky žluči a slzí vynořila se její utonulá krása, vyplula její bledá ztroskotaná hlava o zavřených víčkách očních a rudých rtech v opovržení semknutých.

Stanula před ním náhle — před ním, který uvykl hledět jen před sebe, stále před sebe, právě jako hnát se kupředu, a jenž odvykl dávno ohlížet se za sebe, nejinak než jako by měl zkameněti v takovém pohledu —, jako by mu byla nadešla polními stezkami a byla u jeho temného stařeckého cíle dřív než on sám.

Ano, byla to láska jeho mládí — žena, již zabil, ale nepohřbil: Hedva, která lámala s ním v cizině chléb chudoby a měla horké rty, které se tak rády semkly v opovržení, a dětskou pohrdou i dětský vzdor v malé něžné bradě; Hedva, kterou zapudil již *zde*, když se ucházel a *aby* se mohl ucházet o bohatou dědičku sousedního velkostatku, Pavlu Kárníkovou, svou pozdější ženu po zákonu lidském i církevním.

Dva dni po tom, kdy podzimní slunce hýřilo posledním zárem a kdy zažehovalo svou jiskrou celé požáry barev po krajině, stanula před ním zcela hmotně, a zcela hmotně slyšel její hlas, když se odpoledne hroužil v nepohnutém soustředění do světelného bezedna.

„Jsi mně něco dlužen: nepohřbil jsi mne.“

Nepravila to nikterak smutně nebo teskně, naopak: smích

138 hrozil vystřelit přitom každou chvíli z jejích horkých rtů jako vůně z pukajícího květu.

A on odpovídal:

„Jak jsem tě mohl pohřbít, když jsem potřeboval tvého tep-
lého těla pro studené základy oné obludy tam dole?“

A ona se smíchem ukrytým již a doutnajícím již jen v jejích
hnědých gazelích zracích:

„Jsem tvá nepohřbená Manon.“

A vzpomínka na poslední stránky Prévostova románu, který
četli spolu před více než třicíti lety v mansardě pařížské v den,
kdy se mu vzdala, propálila se náhle ze tmy nepaměti navalené
na jeho mozků a zalila svou jiskrou jeho srdce i zrak. Drobnou
slzička vtryskla do jeho starých poloslepých očí a ožehla je
na vteřinu svým bolestným ohníčkem.

Vztáhl své ruce po směru, odkud ji slyšel, ale nespátril nic.
Jen slunečný plamen zavířil před jeho zrakem a odtančil mži-
kem do cálavy, jen horký vítr zašelestil travnými stébly.

Následující den nepřišla již Hedva; zato druhá, Pavla Kární-
ková, mučila jej svou chladnou přítomností tučné, rusé a fleg-
matické krasavice a bohačky, kterou byla v životě. Viděl ji před
sebou, hloupou a rozmarnou, zvykanou obmezenými rodiči
a mrakem ctitelů žádostivých jejího velkého jmění; a mezi nimi
žel i sebe, pokořovaného její zvůli a zlobou, neboť dlouho trvalo,
než ji zaujal a získal. Nebylo rozmaru, kterého by byl vděčně
nepřijal od ní a nesnesl on, který byl v jádře duše hrdý a utvrdil
již a zakořenil již v sobě sebeúctu zdarem své první tvorby.
A to všecko pro ni... pro onu obludu tam dole, o níž se domníval
tehdy, že jest jeho dílem a víc: že bude zároveň jeho vlastní
a pravou ženou i dědičkou, která donese do budoucnosti a podá
jí, co pokládal za nejlepší, nesmrtelnou část svého ducha. To
všecko pro onu obludu tam dole, neboť žíznila po kapitále;
bylo jí ho třeba, měla-li se zakořenit a rozrůst na tomto místě,
měla-li nabýt pevných tvarů a nalézt svou dráhu a kolej určitou
a rozhodnou již pro budoucnost. A tak se tedy pokořoval a po-
nižoval, se zařatými rty v zahanbené odvrácené tváři.

A vzpomíná i dne, kdy se odvážil nebezpečí života pro ni... 139
rozuměj pro tu obludu tam dole, neboť Pavla nebyla by mu
nikdy stála za to.

Byli na výletě v horách, ona a její družina, a v ní on. Nad
strží visel daleko od pevné půdy šípkový keř a kvetl stem za-
růžovělých poupat. Zachtělo se jí jednoho z nich z ukrutného
rozmaru, neboť nebylo možno dosáhnout ho ani rukou ani tak,
že bys holi zachytil a přichýlil k sobě jeden z prutů. Nikdo
z mužů, kteří ji provázeli, neodvážil se uskutečnit její přání
a přinést jí žádaný květ. Tu Ivan Herdan po krátkém zaváhání
opřel se pružným vteřinovým skokem jednou nohou o peň vy-
růstající do propasti a urval čirým zázrakem několik poupat;
sotva doskočil nazpět pevné půdy, zřítíl se do propasti keř, vy-
vrácený z kořenů jeho tíhou.

Ale získal ruky i jmění Pavly Kárníkové.

A šlo věru k duhu... jí, obludě. Jako by se nasýtla, nažrala
nových sil, vydechla zhluboka a rozehnala se k novým vý-
bojům. Jedna její soupeřka po druhé padala v této soutěži,
v tomto zápolení. Opanovala pole; neměla sokyně široko
daleko.

A on?

Vypíjel zatím kalich žluči a hanby za kalichem, neboť v umění
nalívat mu jich a podávat mu jich byla jeho žena opravdu
mistryní. Ty hlasy z úvozu před několika dny sice přeháněly
a zveličovaly, ale v jádře měly přece pravdu: nebyli-li to právě
dělníci, aspoň úředníkům továrním se vzdávala, pokud mu
aspoň bylo známo. Ale co bylo obludě tam dole po jeho štěstí,
klidu, cti? Bylo jí třeba kapitálu jeho ženy; a on byl tu proto,
aby jí ho opatřil, lhostejno jak: třebas za cenu své hanby.

A synové jeho?

Obluda jich patrně nepotřebovala; proto se propadali do ne-
řesti, až v ní utonuli.

Několikrát dala najevo dokonce *jemu*, Ivanovi Herdanovi,
že vykonal již pro ni, co mu bylo vůbec možno pro ni vyko-
nat, a že může nyní v klidu odstoupit, dáti se pohřbít, jít ke

140 všem čertům: může odpadnout jako zbytečný trubec, který jen obtěžuje a vyžírá.

Po smrti svého prvního syna zanevřel na ni Ivan Herdan a chtěl ji poškodit. Ale nepodařilo se mu to. Vyrovnala rychle v jiném směru škodu, kterou jí způsobil svým obmezujícím kalkulem; měla už svou vnitřní rovnováhu, kterou nebylo možno otřást: jako by již sama přesunovala podle potřeby těžiště svých sil.

Tenkrát užasl po prvé Ivan Herdan; tenkrát zachvěl se před ní jako před temnou mstivou mocí, již není radno dráždit, která neodpouští. Výhrůžně zněly mu hněvivé výbuchy jejího ropotu, výstražně svítily do tmy její krvavě podlité záplavy.

Byla již nezranitelná.

Byla-li kdy jeho dílem, vymkla se mu nyní úplně z rukou i z otěží; přerostla jej, odstrčila jej od sebe, byla nyní svou paní a vládkyní: měla patrně své účely, své poslání, neznámé jemu a nejasné jemu, a za nimi šla, přes všecko, i přes jeho mrtvolu, bylo-li třeba. Chtít ji zastavit na této dráze bylo stejně pošetilé jako zachytit holou dlaní běžící transmissi nebo pohybuující se píst.

On s celou svou osobou, s celým svým životem, se svou bolestí, vášní i oddaností tvůrčí i dělnickou nebyl jí nic víc než kus dřeva nebo uhlí vrženého do jejího žároviště; nic jiného než kterýkoli činitel fysický, který měl vybavit její ukryté síly, uskutečnit některé z jejich utajených možností.

Před třemi lety, po smrti svého prvního syna, pochopil to po prvé a začal ji od té doby nenávidět tichou urputnou nenávisť. Myšlenky, které předtím neprošly ani jako stín jeho hlavou, posedaly jej nyní a mučily: myšlenky po smyslu všeho jeho podnikání, myšlenky po posledním účelu všeho jeho utrpení, vši námahy i strážně. Vystřízlivěl ze svého tvůrčího opojení, v němž posud žil; ze své omamné hrdosti, že vládne životu a určuje mu nové funkce. A jak viděl se nyní postaveným na místo nikterak výjimečné, naopak na místo průměrné a podřízené, tázal se po zákonu a řádu, který to ospravedlňuje. A nenalézal jich na svůj úžas a na své utrpení. Jen skutečnosti temné,

141 nepochopitelné a surové šklebily se na něho s výsměšnou ukrutností ze všech stran a drtily jej svou hrubou hmotnou převahou nejinak než kolo nákladního vozu svíjejícího se červa.

A to všecko *pro to*? — tázával se, hledě na pohodlné *sleepingcary* přepychových vlaků, ženoucích se údolím nedaleko jeho vily. To všecko proto, aby *ti tam* pohodlně spali a dobře trávili na svých cestách za rozkoší nebo ziskem? A *ti tam*, to byli lhostejní cizí lidé, jichž nikdy ani nespatri svým zrakem, a pravděpodobně ničemové, zahaleči, zloději a podvodníci velkého stylu. *Pro to* nesl jsem toto jeho celý život nejinak než vůl jeho dřevěné nebo kovové na své zkrvavělé zmozolené šíji? A ne tak, hůř, hůř: neboť jemu snímá je orač navečer, kdežto moje vrostlo do mé bytosti, prostoupilo ji celou až ke kořenům, rozpustilo se v ní a rozrušilo ji celou do základů. Do samého středu mé bytosti sestoupilo a usadilo se v ní, sám jeho řád a zákon.

A temný vzdor, vzdor vzbuřence příliš dlouho spoutaného a příliš dlouho klamaného, rostl v něm, hroze provalit se hrázemi rozumu: vzdor a touha ztrestat ji, obludu, nástroj své bídy, pomstít se jí, nástroji svého zaslepení, jí, která jala a tak dlouho věznila jeho pravé, vyšší poznání.

A všimal si nyní i toho, čeho si dříve nikdy nepovšiml: svých dělníků, jejich vzezření, jejich celkového habitu. Viděl těla poznamenaná předčasnou smrtí, viděl jiná podrytá a nahlodaná nemocí... nemocí získanou v *jeho* hutích, nemocí profesionální, jak zní vědecké označení. Četl její známky z bledých vychrtlých tváří, ze žluté pleti, z podfaté nebo plandavé chůze. A cítil se naráz v těch chvílích jejich bratrem, on, který nehleděl na ně donedávna jinak než jako na ztělesněné HP, na živá chodící čísla a pohybuující se položky svých kalkulů. „Podvedení jako já,“ drtil mezi zuby, „ubožáci jako já, jako já oběti její... oné obludy tam dole. Vystřebala nejen můj mozek a mé srdce, ale i těla, mozky a krev celého kraje. A co dala za to? *Jim* trochu bídy, *mně* trochu bohatství.“

Přemýšlel chvíli o tom a došel k tomu, že obojí bylo vcelku

142 rovnocenné: byla to táž nicota, vyjádřená jen a opsaná jen po každé jinou formou. Byl bohat, pravda; ale čím? Zdravím, věrou, silou, nadějí, radostí? Nikoliv: tvrdým raženým kovem a potišťeným a pokresleným barevným papírem. Přišlo bohatství, když neměl pro ně již orgánů, ani tělesných, ani duševních. Dostalo se mu jídla, když ztratil nejen zubů, ale i chuti. Mohl si kupovat požitek, on, který ztratil smysl radosti, veselí a míru duše? A ostatně: má nějakou duševní hodnotu to, co si může koupit? Ne, kromě hmotné užitekivosti žádné. Můžeš si koupit chvilkové opojení nebo zapomenutí, ale mír a radost duše? Políček do tváře, surový vtip a sprostý výsměch... to bylo jeho bohatství. Obluda dovolila si nejen jej zničit, ale i urážet jej po své libosti.

4

Ivan Herdan zapomněl znova úplně na Hedvu, když asi týden po prvním svém zjevení stanula znova před ním, a zase v světelném tratolu rozhrýřeného slunečného podzimu.

A zase: halucinace byla tak naléhavá, že slyšel její hlas zcela zřetelně v jeho teplých, plavých, zlatistých vibracích, tak význačných pro něj, a viděl spleť přejemných modravých žilek na skrání, jakoby nadechnutých modravým stínem letním, i chřípí hudebně vykrojené, dmoucí se jedva znatelně proudem teplého vonného dechu.

„Tentokráté přišla jsem pohřbít tebe, Ivane Herdane,“ řekla s úsměvem svých hnědých očí pod krásným hustým obočím.

„Pohřbi,“ odpověděl po chvílce úvahy, „jsem beztoho již dávno mrtev.“

Ale když otevřel zrak, spatřil před sebou ne Hedvu, nýbrž zcela mladého muže, který zde stál s měkkým kloboukem v malých bílých rukou a uklonil se hluboce, ale němě před Ivanem Herdanem.

Herdan rozevřel doširoka oči a zajíkl se. Jeho stařecké hrdlo rozklokotalo se bublavými zvuky, které se nedovedly zformovat

v souvislou řeč. Úžas, který se stupňoval v děs, škrtil mu hrdlo. 143

Před ním hořela jakoby okvětný plátek nějaké lidské růže, zanesený sem zásvětým duchovým větrem, průsvitná tvář mladé Hedvy, jenže na mužském trupu. Ano, to byly její hnědé, stále radostné zraky pod hustými melodickými brvami, její horké zhrdavé rty, makový květ na nějaké lehkomyšlné vlně vnesený, to její dětsky vzdorná brada, přecházející v bolestně zajiklou měkkou čelist, jakoby otisk a stopu lidského zaváhání plastické modelující ruky boží. Ale nejen tvář, i samo držení těla jinochova v nedbale smělém postoji, v jakési klidné lhostejnosti, dráždicí skoro osud k úderu, bylo Hedvino.

„Kdo jste? A co zde chcete?“ dobyl ze sebe posléze Ivan Herdan.

„Ivan Stráník,“ odpověděl tázaný tiše. „A posílá mne k vám pan ředitel s tímto listem.“

„Dobře,“ zakoktal Ivan Herdan, zatím co rozvíral chvějící se rukou dopis. Přelétl jeho obsah:

„Můžete jít. Zařídím všechno, oč jsem žádán.“

Ale zatím co mladý muž odcházel, obraznost Herdanova jako štvaná prolétala minulostí; řítila se od jedné domněnky k domněnce druhé a právě protivně, od dohadu k dohadu, vyvracejíc druhým první a třetím druhý, bez uspokojení, bez stání.

Ivan Stráník... Kde vzal tvář a tělo Hedvino a kde své jméno Ivan?... A odkud jest tento krásný hoch ušlechtilého držení těla a ušlechtilého mravu, které ukazují na původ z jiných vrstev než ony, mezi nimiž dnes žije, neboť jest továrenským dělníkem Herdanovým? Kde se zde vzal? Co jej sem zaneslo? A odkdy jest zde? A jak to, že o něm posud neslyšel? Kdo jest jeho otec, kdo jeho matka?

Ivan Herdan byl uvyklý neohlížet se za sebe, a tak se stalo, že mu jedva o sluch zavadilo, jak prý se Hedva provdala, když se byla s ním rozešla, nebo lépe: když ji zavrhl a zapudil, za někoho v Praze, jehož jméno mu bylo lhostejné a neznámé, a jak asi tři léta potom zemřela. Měla-li dítě nebo bylo-li její manželství bezdětné, nikdy nevěděl, poněvadž se o to nestaral. S kým

144 se rozešel, ten byl pro něho mrtev; a mrtvých nepohřbíval, jako živých nekřtil...

Dohady, jež se bál přiznat si a vyslovit logickým jazykem, křížily se v jeho horečném vysíleném mozku.

Sotva se poněkud uklidnil, dal si zavolat dílovedoucího Stráníkova a vyptával se obšírně na něho. Ale nezvěděl nic víc, než že Stráník jest dobrý dělník a hodný hoch, který nepije; že jest z Prahy a že byl přijat před půl rokem do závodů. Ani otázku po jeho původu rodinném, je-li dítě manželské nebo nemanželské, nemohl mu dílovedoucí zodpovědět.

„Děkuji,“ skončil Ivan Herdan rozhovor.

Ale pak zcela nelogicky, sobě samému na úžas, s nezvyklou měkkostí a něhou v hlase dodal:

„Střežte mně jej dobře.“

Vzpamatoval se a jako na omluvu a na vysvětlenou:

„Chci si jej vzít k sobě za sluhu. Jest mi třeba osobní posluhy.“

Celé chování vrchního ředitele bylo tak nezvyklé, odporovalo tolik jeho poměru k dělníkům, že vzbudilo ošklivé podezření v dílovedoucím. Opovržlivý úsměšek jako by se chtěl rozplazit po jeho širokých rudých rtech.

„Buďte kliden, pane vrchní řediteli; zachovám vám ho.“

Trvalo chvíli, než pochopil Ivan Herdan; zarděl se a rozdrtil v zubech:

„Pse.“

Druhý den dopoledne diktoval svému tajemníkovi dotazné listy, kterými doufal vyšetřit rodinný původ Ivana Stráníka.

Plavou ohnivou záplavou teklo slunce do pokoje velikými okny, z nichž dal Ivan Herdan úmyslně odstrojit záclony. Herdan odmlčel se již drahnou chvíli, a mhouře zrak, nořil se tupě a živočišně, celou svou bytostí do svého drahého živlu. Náhle bylo mu, jako by nějaký stín, vržený z velké dálky a dýšící nočním bezhvězdným prochladem, stanul mezi jeho zrakem a světelným zdrojem. Ivan Herdan otevřel zeširoka oči, ale zdálo se mu, že ani tmy, ani chladna neubývá.

Vtom zazněl prudce zvonek na dveřích; a za několik vteřin,

přímo k Herdanovi se prodíraje, vešel posel ze závodů ohlašující, že před několika minutami spadl do nádrže tekutého kovu dělník Stráník a uhořel. 145

Za chvíli stál již rozrušený Ivan Herdan v zoufalé mrazivé dumě nad jeho záhadnou zuhelnatělou mrtvolou, nad zhaslým paprskem plaché vzdorné krásy Hedviny, vrženým sem za ním neznámo odkud a neznámo kým na několik vteřin.

A když jej posléze odvlékali domů, myšlenky jeho byly jediná kletba jí ... obludě... kdysi jeho dílu vášnivě milovanému, jemuž obětoval všecko.

„Obluda. Pomstila se mně,“ táhlo mu churavou třešticí lebkou. „Nedovolila mně, abych jí ho vzal, abych ho zachránil z jejich drápů. Nežli by mně ho vydala, raději jej zabila.“

5

Tu noc ještě, po dvanácté, chytili Ivana Herdana, blekotajícího nesouvislé kletby, v kůlnách, které se snažil zapálit.

Žhář popálil se přitom sám ne lehce na rukou a sežehl si i vlasy své lví hlavy. Byla nyní žalostná: hlava robova nebo trestancova; navždy zavřená v temném žaláři, neboť ji slunce již pohaslo, aby se nikdy nerozsvítilo.

Chtěl pomstít na obludě tímto způsobem, ovšem dětinským, který jí neublížil, Ivana Stráníka, Hedvu, sebe?

„Zbláznil se, zblběl, zdětiněl,“ smáli se dělníci. „Chtít upálit oheň — vždyť my nejsme nic než oheň pecí — není-liž to směšné?“

Povídka o lásce neblahé

I

Je to děvče? Je to kluk? tázal se každý, kdo ji viděl po prvé. Měla nejen úzké chlapecké boky, ale i trochu dlouhá ramena, a když šla, klátila jimi; a nejen to: celé tělo bylo jaksi rozklácené nebo aspoň vyšinuté z rovnováhy. Těžko říci, v čem to bylo. Snad i v očích, které měly cosi dravčího a výzvědného, jako by vybíhaly vždy půl míle před ni: jako by byl nakupen před nimi oblak mlhy nebo sazí, kterým se musily stůj co stůj propálit.

A Lidka byla proti tomu sám její kontrast: drobounká; roko-ko; míšeňský porculán. Stále rozlítostněná, pastýřka s růžovými pentlemi, které se ztratily právě ovečky nebo které se zatoulal milenc. Jak ta musila jí trpět, tou Fredou, která působila dojmem zbojníka převlečeného do ženských šatů, zbojníka-horáka jakoby z družiny Janošikovy, jenž chodil také tím horáckým malinko kolébavým krokem moudrýma nohama, nucenýma si nalézat rovnováhu na příkrých horských stezkách nebo při skoku přes vývratě. Byl to vůbec člověk, ta Freda? Se svou smolnou kšticí, jakoby máznutou do čela, se svým lačným chřípím, čenichajícím stále po jakýchsi stepních travinách a bylinách, jichž nebylo, na mou duši, pod tímto sluncem a v tomto obzoru.

Ne, nebyl to člověk, mínila tisíckrát v měsíci usouzená Lidka, jaksi rozšafná a spořádaná i v zármutku. Ne, nebyl to člověk. Bylo to jakési divoké slunečné hříbě, které se utrhl od svého stáda, za několika řekami, za několika horami, a nemohlo nyní nalézt cestu k němu zpět. Hříbě, hříbě to bylo, jakýchsi posud

špatně srostlých kostí a údů, nevrostlé posud do svého mravního prostoru, odtržené od staré, ztracené společnosti a nepřipjaté k nové; troska smýknutá sem bůhvíodkud; bludný balvan lidský... tak nějak nezařaděná a bezúčelná. Ale hříbě, hlavně hříbě. Jako hříbě se smávala, hlaholivě, širokými krvavými rty; a půda páčila ji stále pod nohama: moci se tak rozletět do šira, moci nabrat do hrudního koše co nejvíc perlivého vzduchu, tolik vzduchu, kolik ho proudí a bloudí nad stepí, a vypít očima slunce, všecko slunce, roztráštěné v milionech a milionech rosných krůpějí na všech stéblech travných.

Stepní člověk, rozený stepní člověk; poutník a tulák do bezmezi a bezcíli. Jednou se jí v Praze stalo, že si chtěla dojet, úřednice v tmavé klenuté kanceláři, v jedenáct hodin dopoledne pro housku k pekaři, jen naproti přes ulici. Byl jarní den, břeskné slunce se vrhalo plnými proudy do ulic, jako by je až bořilo svým útokem; a Freda nedošla ke svému pekaři. Omámilo ji to slunce; hlavu hozenu do vzduchu, chřípí zvlněno, oči přimhouřeny... *náměsíčnice slunce*... bez klobouku, v lehké bluzce, jak byla, dostala se, tažena tím sluncem a vlečena tím jarem, až na Montmartre v Paříži...

Teď seděla v malém okresním městě v poštovním úřadě, kam ji dostal po velkém úsilí její poručník, „aby se umoudřila“. Umoudřit se? Kdyby ji byli uvrhli do vězení, snad i tam byla by pobíhala po několika čtverečných metrech dokola jako lapená vlčice v kleci. A její oči byly by jistě zesmutněly, nesmírně zesmutněly, není pochyby. Ale moudřejší by se nestaly ani o trojník, ty mámivé pošetilé oči, plné roztančených nazlátlých jisker. To spíše by se zatížily do spánku, z něhož není probuzení.

2

Freda seděla, mužskou vázanku na krku, po rejtersku nohu přes nohu, v proutěném křesle v pokoji Lidčině. Čtla noviny, kouřila nedbale cigaretu a na rohu stolu jako by ležel jakýsi ne-

viditelný bičik, kterým byla zvyklá pošlehat svou přítelkyni. Tak ráda poroučela! Tak ráda usekla slova! Tak ráda je zasykla, tak ráda je podtrhla jako svisticím bičikem. Lidka připravovala zatím pro ni večeri, všecka zaujata svými hrnci a kuthany; neboť všecko, co dělala Lidka, dělala, na mou duši, pozorně a pořádně.

„Bude to?“ zdvihla hlavu z novin Freda, tvrdě a pánovitě.

„Hned, dušičko,“ zabrebtala pokorně Lidka, „jsem ještě celá unavená ze školy.“

„Jaké dušičko, prach set sakra,“ a bouchla na stůl. „Jak je to tu všecko ke všem čertům ulízané, jak jsi sama celá ulízaná! Fuj tajksl, jak se mně to protiví! Rozbít bych to tu chtěla všecko. Shodit na zem a pošlapat.“ A gestem už už se hnala po spoustě bibelotů a drobotin, jimiž si zalidňovala Lidka psací stůl jako skříně a etažér — a nejen stůl a etažér, nýbrž i doslova svou duši: nemohla žít bez těch malicherností, nesnesla by jinak prázdnoty své bytosti.

Zkamenělá hrůzou, zdvihla Lidka svou rozpálenou tvář od plotny. Strach a provinilost se v ní střídaly a zošklivovaly ji. Její vodnaté oči jen jen se provalit slzami.

„Neber to tak tragicky,“ vykřikla nyní hněvivě Freda. „Člověk tu nesmí být mezi vámi sám sebou. Salónního psíka byste ze mne rádi udělali; ostříhat srst a pentličku na krk, ale já ti na to kašlu! Už zase nabíráš?“ přiskočila k ní a zařala jí do oblých ramen své prsty jako drápy.

„Au,“ vykřikla Lidka.

Ale Freda pleskla jí po plecích svou dlaní. Dopadla tvrdě, neboť Freda měla vnitř dlaně jakýsi tvrdý, rohovitý trojúhelník. Na obou rukou. „To je můj pekelný cejch,“ zasmála se jednou, když o to Lidka zavadila, „aby mne v pekle poznali... Už od narození jsem mu prodána.“

„To bolí.“

„Zase pláč? Ty rozmazlená! Chlapa bys měla mít, řezal by tě na potkání, ráno by tě vykop z postele, boty bys mu musela čistit a ruce líbat. K řasu,“ dupla nohou, „dost těch slzí.“ A po

chvilce usmířená, blahosklonná jako pán a vlastník ke své věci: 149

„Ale sluší ti to, když pláčeš.“

A shýbla se, aby ji políbila na krátký masitý ret.

Lidka uškubla a zarděla se.

„Tak tedy ne! A dělej, ke všem čertům! Nes již na stůl. Mám sakramentský hlad. Byla jsem dnes už v Dolánkách,“ což byl les vzdálený přes dvě hodiny cesty.

3

„A abys věděla, prasata jsou mužští, všichni prasata, do jednoho.“ Lidka stála před ní uplakaná, popelavá, tvář ztrhanou, a zacpávala si uši.

„Nechci to slyšet,“ úpěla.

„A musíš to slyšet,“ skočila k ní Freda a odtrhávala jí dlaně od uší. „Prasata, slyšíš, všichni, a ten tvůj Kadeřábek první. Poslintá tě, popljuje tě, nic jiného nechce, nic jiného nedovede!“

„Ježíši Kriste,“ stenala Lidka, „přestaň, proboha, vždyť mne zabiješ, jak jen můžeš být tak sprostá!“

„Sprostá? Pravdivá, řekni. Zač nás mají? Vytřepou se a dost. Udělají si to a táhnou o číslo dál.“ A uplívla se, jakoby v přemíře hnusu.

„Dost, přestaň, nebo mne radši zab,“ a podávala jí v hysterickém vzlyku jakýsi nůž v kovové pochvě posázené slepými kamínky, který ležel na jejím psacím stole a sloužil jí obyčejně k rozřezávání knih a papíru.

„Zabíjet tě?“ a Freda odhodila nůž do kouta. „Dojdi si tedy svého, však ty uvidíš: blátem tě bude smýkat, poslední děvku z ulice z tebe udělá. Hůř: stoku z tebe udělá!“ A po pauze: „Jak bych jen mohla spát s mužským! Z úst jim čpí po tabáku až k omdlení, potí se a páchnou. To radši s medvědem. Je čistší.“

A po drahé chvíli, když se Lidka dost již nasvíjela po podlaze a objala jí v jakémsi šíleném strachu dětsky kolena, zdvihla jí oběma dlaněma hlavu, a schýlena k ní, vryla se jí do očí: „Což

150 myslíš, bláhová, že co dělají mužští s námi, je láska? Ne, to je jen sviňstvo, největší sviňstvo, které si mohli lidé vymyslet. Láska? Já ti dávala lásku. Milovaly jsme se spolu jako dvě květiny,“ ustala na chvíli, udýchaná, a jakýsi blažený úsměv sebezapomenutí rozlil se jí po tváři. „Ano; jako dvě květiny na jednom stvolu. Nelíbilo se ti to? Pojmej se s ním tedy jako zvíře se zvířetem. Nic jiného si nezasloužíš.“

4

„První fialky,“ smály se rty, smálo se chřípí, smály se oči, smála se celá Freda, teplá vlhkost jednoho jediného úsměvu, když stavěla do skleněné vázičky na Lidčin stůl kytičku prvních kvítků.

„Vidíš, ty na mne volaly kdysi až z Montmartru a já šla za jejich vůní z Karlovy ulice až do Paryzu. Nu což, byla jsem vždycky blázen,“ rozhodila své dlouhé ruce, jako by ony to tehdy zaviniily.

Bylo to již ctižádostí Fredinou, opatřovat Lidce prvotiny celého kraje. První fialky, první růži, první jahody, první třěšně, první maliny, první chřest, první broskev, první ananas... to všecko přinášela jako oběť svému božstvu, s nedbalým úsměvem, který špatně maskoval její vnitřní vzrušení, hotova podupat všecko při prvním prozrazení botami nejpustšího chechtotu. A proto podplácela listonoše z venkovských pošt celého kraje, aby pro ni opatřovali a jí sháněli tyhlety čarovné věcičky.

„Ale holka, co jsi tak zababčená, vždyť je jaro, slyšíš, jaro!“ A rvala s ní vlněný šátek, teplý svetr, nátepníčky, vrhající do všechno do různých koutů pokoje.

„Jaro je tady, vítr bouří po parku jako šuhaj, div necvaká podkůvkami. A všecko chytá do náručí a bere do tance. Div jsem se mu vymkla z objetí. Je to nebesky milý milenec, kterého nám posílá slunce, jinak čistý než ti špinaví páchnoucí chlapi s kabáty a vestami pobryndanými pivem, se šaty načpě-

lymi kouřem z hospod. Pojď si skočit, babčenko zababčená,“ 151
rvala Lidku do kola.

Ale ta se jí vymkla, postavila se před ni jako školačka, která má odříkávat naučenou úlohu, a mrtvě, oči navrch hlavy, leklá ryba, jako by ze slabikáře čtla, slabikovala slabiku po slabice: „Já-jsem-se-dnes-za-snou-bi-la.“

Freda vytřeštila na ni na vteřinu své sluncové oči jako na strašidlo, až se zamžily jakýmsi stříbřitým nádechem.

Zbledla, zapotácela se, musela se zachytit o roh stolu.

Trvalo chvíli, než se její krásné rudé rty zkroutily do čehosi, co se podobalo pobledlému zplihlému plazu. Ale pak vybuchla v surový smích, v ohyzdný, rouhačský smích. Byl tak ošklivý jako slina vyplitá rouhačem na rozbitou modlu, která již není bůh, nýbrž střep.

A když dozněl, Freda, veliká, vztýčená, zneprítomnělá: „Ty myslíš, že mne to zabije? Ba ne, uvidíš teprve teď, jak jsem velká a silná. Vyrostu nad to. Vyběhám se z toho, vybouřím se z toho, vyflámuju se z toho. Vítr to odnese, déšť to odploví, voda to odhoupá. Míň než prach mi budeš, zapomenu na tebe... jako na močůvku, do níž jsem omylem šlápla botou.“

A hlavu vztýčenu, jakoby do větru nebo do slunce odbojně hozenu, vyšla ze dveří. Narazila o ně dnes — byla to náhoda nebo něco víc? — šířkou svých ramen, která jako by naráz tvrdě se vyhrotila.

A Lidce zhroucené na stole, hlavu v dlaních, pošubávající v pláči nervosně rameny, zdálo se, jako by slyšela řinčení stříbřitých ostruh do bojovného rytířského kroku... vzdalujícího se a vzdalujícího se neodvratně do nenavrátila, jak o tom často v noci snívala, sevřené hrdlo a rozbušené srdce, když se byla večer poškorpila s Fredou.

5

Ale nesetřásla to ze sebe, nevyflámovala se z toho, ačkoliv se naučila jezdit na koni, pít a klít po formansku, kouřit z dlouhé

dýmky. Na jejich dlouhých jezdeckých zájezdech do kraje, kdy jiskry šlehal zpod kopyt jejího koně a kdy její oči hltaly a pily dálavy až do závratí, jako by to byl alkohol, vítr cuchal sice její kadeře a zloupil občas nějakou její stuhu, ale neurval a neodnesl nic z jejího hoře. Naopak: k čím šilenějším pohybům rozbíhalo a se roztáčelo její tělo, tím jasnější jí bylo, že uvnitř jí něco trčí a kamení, čím nelze pohnout ani otrást a co stále roste jako vřed nebo nádor.

Podvědomím v hrůze chápala, že ona, tak celá a jednotná kdysi, dělí se ve dvě: v zdravé křepké výbojné tělo a v duši ochrnutou a těžkou, den ze dne nehybnější a nehybnější, bezvolnější a bezvolnější.

Stokrát se rozhodla opustit toto malé hloupé hnízdo, které ji nakazilo tou záhadnou vnitřní nemocí, a odjet do Prahy k svému poručíkovi nebo vůbec odtud kamkoli — a stokrát od toho upustila.

Ano; to nádherné slunečné lidské hříbě, stvořené k rozběhům s větry o závod, bylo lasováno. Ochrnula jeho síla, hybnost, zpupnost: ani jeho chrčící, ani jeho oči neržaly již k slunci.

A v den svatby Lidčiny s panem Kadeřábkem našli ji oběšenu na ošklivé půdě domu, v němž bydlela, kde to páchlo po scíplých kočkách a vydělaných králičínách, provaz kolem hrdla, oči vystouplé do sklovitosti. A zdálo se to všem tak přirozeným zakončením jejího života, že se tomu ani mnoho nepodivili: jako by to tak musilo být; víc: jako by vždycky tušili, že tomu tak bude.

Hledal je vášnivě již léta a léta před válkou.

Chodil ulicemi a náměstími bouřících veleměst v cizině i doma, ale neviděl v nich lidí ani zvířat; jeho vášeň po gestu doby — po typickém a symbolickém posunu, po stylové rytmické zkratce, do níž by se celá slila a zhustila —, touha objevit je, vyčíst je, domyslit nebo dohádat se ho kalila mu zrak, halila mu živé bytosti v mrak, kterým prokmitaly jen a řeřavěly jako blesky jejich pohyby a postoje, značky rukou, nohou, trupů, hlav, ženoucích se šileně za svým údělem práce i rozkoše, díla i zisku, kořisti hmotné i duchové.

Dávno nemiloval již živých teplých lidí, tvorů božích, prolitých šumící vlnou krve, křehkých a choulostivých, povlečených pletí, již dovedl ohrozit a zranit každý sebenepatrnější hrot větve a letorostu; strádajících, toužících, milujících i bloudících; ubohých obojetníků, roztržených mezi ducha i hmotu, sen i skutečnost, časnost i věčnost, slunce i hrob, zmítaných a ubíjených obojím. Cizí byly mu obsah, příčina, smysl jejich strážně i radosti, hoře i jáso. Dávno se mu již proměnili v nějaké tajemné šifry, v rebusy formy i výrazu, v nositele nebo lépe ukryvatele poslední záhadné vzpruhy svého života, posledního důvodu svého bytí, jež chtěl, jež musil z nich vyabstrahovat stůj co stůj, vydestilovat je z nich svou metodou důsledného šetření, tvrdé neúchylné analýsy stůj co stůj; a dávno nenáviděl jich již bezděky a pošetile, nejinak než jako by kladli vědomý odpor jeho mučivému úsilí útočnému.

Byl půl sochař, půl malíř, kolísal se mezi obojím.

Měl dny, kdy se domníval, že vtělí své příští výbušné poznání v nějaký hmotný trojrozměrný plamen, třestící šíleným výbojem k nebesům a zahanbující tam i hvězdy, — měl noci, kdy se mu zdálo, že v plátne uvězní svou novou horečnou vidinu poloprůsvitného spiritního obrysu, polapenou jeho bdělým duchem, kdy již již prchala, vylovenou jím jakoby poučenou citlivou sítí z měsíčně modrých, průzračných vod nekonečného snění.

A myslel na to, chvěl se horečkou: suchá její vlna nesla se mu žilami a trávila jeho sílu jako plamen staré chrastí a mřel lesní; a zrak jeho třestil se do tmy a viděl opravdu před sebou úzkostný zmučený pohled polapeného fantómu, jako by to byla bytost lidská, zaskočená a překonaná svými nepřáteli.

Někdy, procházející se po nábřežích nebo mezi doky v městech námořních, mimo kotvící lodi nebo u skladišť nádražních, před nimiž stály dlouhé růžence vagónů, přeplněné zbožím zámořským, a pozoruje štíhlé jeřáby, vybírající z nich břemena a překládající je do vozů s chápavostí rukou lidských, ale s nosností nekonečně větší, sleduje čistotnou práci a souhru kladek a pák, snil o jakési nové gotice strojové, která by nakonec přetvořila úplně dnešní bezradně mátožné, epigonsky romantické lidství a vychovala je v nový očištěný typ tvrdé, démantně krystalisující soustavy.

(Moderní děti navykly si již vychovávat své rodiče, prošlo mu přitom hlavou a zkrivilo tvář v lehyňký pošklebek, jedva znatelný.)

Jindy soudil, že nejvyšším výrazem doby nemůže být nic, co souvisí s účelností nebo slouží užítkovosti a co jich domýšlí, nýbrž monumentální zvůle sama, znásilňující hmotu a látku, dobývající z ní učinů, které jsou mimo dráhy její přirozenosti a jež musila vydati ze sebe proti své vůli jako znásilněná roba. A snil o východním supranaturalismu slohovém, který by zezávratnil logiku až v hašíšový rozmar, jenž by se úplně odvrátil od přírody a zhmotňoval jen extatického ducha a jeho para-

bolovitý vlasaticový vzlet, trysk a pád v sebevražedné nekonečno. 155

A jindy zase, pokrýváje napjaté plátne nebo papír soustavou svých abstrakcí tvárných, viděl svůj cíl v novém tvůrčím dobytí prostoru, zcela jiném, než byl perspektivní útok podniknutý na něj florentskými geometry-malíři časné renesance; toužil vepsat samu stopu unikavého času tvůrčího v plochu, uzavřít do ní kouřící se blesk, zranivší právě klín věcí, shrnout sto starých prostorů v jakýsi praprostor nebo nadprostor absolutna, ztracený od chvíle, kdy Euklid postavil svá axiomata —

Takto žil již léta před válkou, obklopen neproniknutelným kolem svých fantómů, tančících kolem něho svůj divoký vírný tanec; zastíňovaly mu nejen slunce, ale i jeho stíny a vypíjely za něho všechny věci, dříve než se jich dotkl zrakem nebo touhou svého srdce.

Žil, ano, žil: dýchal, jedl, pil, spal; i miloval pravděpodobně konec konců. Chodívala alespoň k němu do ateliéru mladá dívka o horkých rozprasklých rtech sládnoucí chuti jetelné, se slunečnou jiskrou dodoutnávající v jejím zraku; a on ji líbal, objímal a někdy i pojímal tím zbytkem tepla, kterého nevypily z něho ještě jeho fantómy o bezkrevných upířích rtech, tak nenasytných vůně z živé krve lidské. Ale zapomínal na to ihned a nevěděl o tom již nic později, jako nevěděl nic o tom, že se celá jeho bytost během let proměnila v jediné duchovné i tělesné gesto napjatého, neumořitelného spění za gestem doby —

Vypukla válka.

Byl voják, povolali jej.

Vžil se brzy úplně do své povinnosti. Vykonával ochotně a snadno všechno, čeho od něho žádali. Bylo to, jako by si své přebytečné nervové energie vybudoval nějakým záhadným orgánem, snad mravně orientačním pudem své bytosti, úsporný náměsíčný mechanism, který jej nesl opatrným, lehkým krokem, bez závratí po římských vysokých budov, po hranách příkrých skal, nad propastmi noci, běd, zoufalství, do nichž se řítili jiní.

Řízen tímto mechanismem, útočil i ustupoval, mířil i střílel, vrhal se na nepřítele s nasazeným bajonetem, zakopával se, padal na umrzlou nebo rozbředlou půdu, vymršťoval se s ní na povel. Takto vcházel do hořících měst, klopýtal o mrtvoly lidské i zvířecí, sledoval granáty rozstříkující se vpravo i vlevo a trhající těla jeho druhů nebo jeho nepřátel; a to všecko činil zcela lehce, pouze povrchem dotýkaje se všech těchto hrozných skutečností, jaksi jen klouzaje po nich — vzdálený svým nitrem na míle od nich, nepřítomný srdcem i duchem, vnímaje všecko jen tělesností, bezmála jako přecitlivý stroj, reagující spolehlivě na určité podněty vnější: tělesností zraku, tělesností rozumu, tělesností myšlenky.

Jako by si byl upředl kolem sebe jakousi kukli, jako by se byl obklopil zvláštním ovzduším, vyvozeným z jeho nejvladnější bytosti, naskládaným hlubší podvědomou vůlí kolem jeho duše, ovzduším mravního chladu, polárního mrazu; a v něm jako za hradbou, chránící jej od útoku vnějšího světa a života, žil svým fantómům i zde.

Zrak jeho, přesunující se rychle po nejbližším, byl i zde vášnivě zaujat věcmi nejbližšími a zcela odtažitými: v rozvinuté linii bojující pěchoty slídl po hledaném rytmickém výchvěji, v mracích útočící jízdy skrývala se mu stylová šifra nebo symbolická zkratka a večer, dříve než usnul, svazoval vždycky přepečlivou a nadevše trpělivou práci ve své obraznosti všechny čáry, které opsala nad ním za ten den letadla, v jedinou dlouhou živou nit, škubající sebou jako poraněný nerv jakéhosi neznámého živočicha budoucnosti, a arabeskovitě svinutou ukládal ji do své paměti, zakreslené jako nějaký veliký diagram křivkami všech soustav.

„Opru se ve svých příštích pracích přece jen asi o rotační kužel,“ řekl si jednoho večera, sleduje vytrženým okem na pozadí cudného ohně, rozlitého po oblacích červánkových, pomalý, čistě kreslený sestup dvojplošníku soustavy Blériotovy.

Druhého jitra při útoku na nepřátelské posice byl zasažen kulí do krajiny bederné a ležel bezvládně celý den na omrzlém

poprašku sněhovém, probíraje se občas z mrákot a upadaje v ně znova; teprve s večerem odnesli jej na obvaziště — dříve nemohli pro trvalou střelbu nepřátelskou.

Odvezli jej pak na bídné selské kolesce, úpícího pod šílenými bolestmi při každém jejím nárazu o kámen nebo výmol v kolejnici, na stanici železničnou a odtud vlakem do nemocnice... náhodou v jeho rodném městě.

Třetí den s úsvitem sebral poněkud sil, pohnul hlavou, otevřel oči a spatřil smát se na stolku v hlavách zajíněný květ hyacintový mezi lahvičkami léků, troucími se o sebe a zvonícími slabounkým stonem, jakmile šel někdo mimo jeho lože po suché, praskající podlaze.

„Hle, laskavý úsměv země; jak dlouho jsem ho již neviděl,“ prošlo mu těžkou dutou hlavou, „nepamatuji se již ani, kdy jsem naposledy spatřil květinu; snad od dětství již ne.“

A celá jeho bytost byla v tu chvíli jediná žizeň po ní.

„Nehýbej se, mohl by sis ublížit; podám ti ji, přeješ-li si; přinesla ji sem včera večer nějaká štíhlá slečna, která zde byla již třikrát od tvého příjezdu,“ postřehnul jeho znepokojení, pravil druh, který jediný se s ním sdílel o tuto úzkou, velmi vysokou jizbu, kdysi celou řeholní. Podivně přísné, opravdu klášterní bylo zde všecko, i to čtvercové okno, zasazené vysoko ve vybourané stěně proti jeho loži, jež bylo nutno otvírat i zavírat zvláštním železným prutem, spadajícím odtamtud k podlaze jako bleskosvod.

„Tvrdí, že jest tvá příbuzná,“ dodal ještě za chvíli.

Těžce zraněný pokusil se o mdlý bázlivý úsměv, který však pohasl dřív, než se zrodil; neměl příbuzných a uhádl při první zmínce druhově, kdo to byl.

Upadl pak ihned v předešlou mdlobu, přivřev těžce víčka nad zmučenými zornicemi. Ale myšlenka, zrozená v něm před chvílí při pohledu na květinu, vytrysklá ze tmy jako jiskra z křemene, plula v něm a žehla a svítila jako hvězda.

Opoledne podal pak již ruku Hedvice a pokusil se marně opáčit její stisk.

Příští dny rostly v něm síly, zdálo se mu, jako příboj, a sobě samému na podiv, vztýčil se za několik dní trupem na dvě tři vteřiny na loži.

Uplynul ještě týden. Bylo časně odpoledne předjarní.

Výsek oblohy, polapený obdélníkem okenným, hloubil se nad ním v savý mátožný vír.

Plavé únorové slunce leželo na podlaze teskným třasaviskem. Cosi podivného, jakoby zaleklého, a přece již doufajícího a věřícího bylo v tom jeho vybledlém zlatě.

Hleděl na ně dlouze, neodtrhuje od jeho prostého jevu svého pohledu, a rozeštkal se pak náhle úlevným pláčem; tolik vděčnosti k životu vstalo v něm naráz a přemohlo jej.

Vešla Hedvika.

Byli sami.

Odešla na chvíli ošetřovatelka, vyšel i jeho druh o berlich na první kratinkou vycházku do zahrady na výsluní.

Přivinul ji náhle k sobě tvrdou ohnivou paží, na stejný úžas jí jako sobě; ale bylo to silnější než jeho zedrané tělo, než jeho nemoc, než celá jeho bytost minulá i dnešní; nebylo odporu proti tomu. Byla to nějaká síla, které nebylo posud jména; a právě proto byla, cítil to v tu vteřinu, silnější nad smrt, nad nemoc, nad brány pekelné.

Objal ji, projal ji, prožehl ji láskou jako nikdy předtím; pak vyčerpán zvrátil se do podušek.

Jako by kdosi bezejmenný, ale přemocný, ohromného vichřičného dechu byl přistoupil na minutu k němu a rozdmychal v žár jeho vnitřní pohaslý již skoro plamen, a nyní naráz ustoupil — oheň rychle klesal a zesul se za několik vteřin jako ulitý.

Ale úsměv, pokorně plachý, svrchovaně cudný úsměv, úsměv, kterého se dostává odměnou ve snu jen tomu, kdo vykonal velký svatý vnitřní příkaz při největších nebezpečích, přes největší překážky, nevytrácel se dlouho z jeho bledých přepadlých lící.

Viděl svou ženu, jak kráčí, ruce složeny v pokorné hrdosti na svém nyní již pozhnaném životě, a jak se před ní, za ní, kolem ní všude stře svým duchově bledým příbojem předjarní slunce,

jako by chtělo vylíbat její stín, rozžhavit její bytost a vynést ji oblak mezi oblaky, jak se nesly nad vonnými jarními hroudami. A on, on byl zasévačem tohoto svatého pole budoucnosti.

Uplynulo zase několik dní.

Stav jeho zhoršil se v nich mimo všecko nadání lidské.

Lékař mluvil o komplikacích, jichž netušil a nepředvídal; a vzdával se vši naděje.

Ležel, bledší svých podušek, bezvládný, zhroucený, propadlý již do tmy; a nepoznával již nikoho kolem sebe.

Ale jeho myšlenka pracovala v něm posud, neumořitelný člupek na bortícím se již stavu tkalcovském.

„Gesto lásky není tedy tím gestem, jehož bylo třeba době,“ kmitalo se mu hasnoucí jiskrou v zmučeném mozku, zavaleném již tmami.

A tu, aniž věděl, odkud se v něm vzal tento hlas, slyšel zvuk jasně ze samého temného středu nitra svého:

„Ne celým; žádá si doplňku ještě.“

A on pochopil.

Rozbřesklo se v něm naposledy ještě duchovou zorou nad stoupajícím oceánem tmy a hrůzy.

A on zaseptal ne rty, ne slovy, ne myšlenkami, ale posledním středem svého vědomí:

„Rozumím; a děkuji ti, Pane! Dvoji jest odvěké gesto člověkovo na této zemi: gesto lásky a gesto smrti. Ta jsou i gesta doby naší; a není jiného rozdílu mezi ní a dobami předchozími, než že si jich žádá víc, víc, víc než ony; nesmírně, nesmírně, nesmírně mnoho! I druhý posun jest třeba tedy učinit tomu, kdo učinil první.“

A obnažil hrdlo v horečném zatápání ruky po něm a vztýčil posledním vzepětím sil hlavu, jakoby v ústřety někomu.

Tak napjat očekává zralý klas obilný těti srpu žencova nebo kosa sekáčovy.

A ona řála v tu chvíli.

Její den byl rozdělen přesně a podrobně jako plán strojvůdce rychlovlakového: na minuty byly rozpočteny její zastávky a chvíle oddechu.

Odcházela ráno někdy již před šestou — neboť o půl sedmé počínala již první její lekce — ze svého bytu na konci předměstí, prašného v létě a studeného v zimě, jehož domy byly zde staré a nízké, jednopatrové, natřené ošklivou žlutí nebo zelení, o okenních rámech dešti odbarvených a vybělených, jako by to byla stavení zapadlého okresního městečka, a ne pražského předměstí. Homolovitý kopec visíval tehdy po její levici, zamžený pro její krátkozraké oči buď v mrazně suchou šedou hrudu nebo ve vlhkou, kypivě zelenou bouřku, a ona nemohla neusmát se na něj vděčně prvním vykoupáním úsměvem pospánkovým, neboť byla silný, radostný a laskavý člověk v těle drobném a skoro křehkém, milující život a rád klínící se v jeho teplý přílnavý tok. A s rozkoší sála v létě nozdrami rybnou vůni ne-daleké řeky, rozdělené zde ve dvě mocná ramena, objímající dlouhé písečné ostrovy, a nezarmoutil jí v zimě ani řezavý vítr, který vál z jejich ledových ploch a metl pustou půl ulici a půl silnici, zvonící mrazem jako napjatý železný prut. A když se pozdě večer vracela unavená z celodenní roboty, cítíc, jak říkala, již od několika hodin, jak jakýsi špendlíkový drápek nepokojně neviditelné veverky škrábe jí po povrchu mozgovém, zaradovala se teprve a rozjasnila se teprve pod lisavým dotykem vůně vodní na své rozhořelé skrání; a poslední její denní úsměv,

těsně před vraty jejího domu, letěl za starým kopcem, který však nyní již spal, daleko podstoupilý do tmy, aby ráno teprve přiblížil se dráždivě na klamivý dosah ruky. 161

Tehdy zapadly za ní domovní dveře a jí se ulevilo tímto zvukem odstavujícím a jakoby podtrhujícím silnou čarou a sumujícím práci dne: napětí, jež jí neopouštělo od dopoledne, povolilo a ustoupilo jakési dřímotné únavě. Rychle vbíhala na praskající dřevěné schody, zabouřila na dveře, políbila se s matkou a nevidomou sestrou a mlčky pojídala připravené sousto, váhavě a nerada odpovídajíc na otázky, jimiž bývala zasypávána, Po večeri ustala obvyčejně práce veverčího drápku v jejím mozku; padala pak na lože a záhy usínila těžkým spánkem beze snů, aby záhy ráno procitla, jak říkala žertem, k věčně stejné robotě omnibusového koně. Neslychala ani drobného škádlivého smíchu, kterým se smávaly rády dosti dlouho do noci matka a sestra nevinným žertíkům a pošetilým náhodám a příhodám svého chudého dne.

Učila moderním jazykům po bytech a živila svými lekcemi starou matku a nevidomou sestru.

Byla z bohaté rodiny, která naráz zchudla po velké průmyslové katastrofě, když jí bylo třiadvacet let. Tehdy žila ve Francii, v Rouenu, v domě vynikajícího učence ne jako vychovatelka, nýbrž jako přítelkyně rodiny a žákyně pánova. Přechodu zámožnosti v chudobu nesnesl její otec, který se objevil po katastrofě bezpodnělným a bezradným, neschopný vžít se do nového životního směru a do nové dráhy; a nesnesl ho ani její nejstarší bratr, krásný, štíhlý muž hřivnaté hlavy, bolestného výrazu tváře a modrých, stříbrně mžikavých zraků, zpovykáný doma rodiči, umělecký diletant svými sklony, zálibami i touhami, avšak bez silné vůle a kázně, slabý, líbivý a melancholický: zastřelil se asi půl roku po rozvratu, když se byl marně pokoušel přizpůsobit se novým poměrům a živořit jako špatně placený tovární úředníček v zapadlém hnízdě východočeském, zhnusený životem a jeho znojným vedrem, v němž nedovedl dozrát.

A tak připadl jí, Kateřině, úděl zdvihnout puklý štít otcův

162 i bratrův, čeliti za ně oba životu a dovést toto, čeho nedovedli zhýčkaní muži: živiti matku a sestru; matku, bezradnou, stále velké dítě, jímž byla celý život, nepraktickou a marnotratnou i v chudobě, jíž scházely vůbec mravní orgány, aby dovedla ocenit obětavost dceřinu, a nevidomou sestru, do níž jako by se slila nyní všecka radostnost a těkavá plápolavá veselost, rozlitá dříve po různých členech rodiny — snad proto, že, od narození slepá, nepostřehovala na vnějškovém světě změn, které tak mučivě doléhaly na všechny ostatní. A tak přijímaly obě, matka i sestra, námahu i oběti Katčiny jako něco samozřejmého, co nezasluhuje zvláštní pozornosti, a neuvědomovaly si ani ceny toho, co jim obětuje: mládí a krásu, ženské jaro, jež má své dobré právo na štěstí jako jaro přírodní na slunce. A ani na mysl jim nevstoupilo, že jen proto byla ona, subtilná a křehká, s tento trudný nesnadný úkol, poněvadž žila pět let mimo domov a jeho rozněžňující zeslabující ovzduší a otužila se vážně pohledem na sílu, kázeň a odvahu, s nimiž se potýkali tam venku neustále lidé se všemi útoky, rozmary a vrtochy svého osudu.

Kateřina byla drobné skladby tělesné, postavy spíše podprůměrné než nadprůměrné, štíhlá a křepká, blížící se boky poněkud úzkými typu chlapeckému; a ve svém přísném, prostém šatě vnucovala ihned každému představu dobrého, vytrvalého vojáka, zvyklého být se a neustupovat. A nemohl jsi zůstat nevzrušen při pohledu na ni, povšíml-li sis, že kromě zvláštního vyrovnaného laskavého úsměvu teplých rtů nese jen statečnou jiskru svých milých hnědých očí do mlh, mrazů a dešťů bijících jí odevšad vstříc jako z předčasného, urážlivého podzimu.

Pět let, které prožila v Rouenu v rodině doktora Finota, vysokého soudního úředníka a znamenitého učence, bylo pro její život největšího významu a dosahu; zůstalo pro ni navždy půdou, do níž její duše zapustila kořeny jako do svého druhého dětství fysického. „Zde jsem se po druhé narodila,“ říkávala; a zde žila duchem neustále, i když byla tělem v tom mučivém předměstí pražském ve své rodině.

163 Zde poznala krásnou harmonii ušlechtilého rodinného života, zde uspořádaný svět společenský, zde přísné hluboké nebe myšlenky a první rozlety v něm pod ochranou přátelského orlího křídla. Finot byl svého způsobu vynikající člověk: neuspokojený svým soudcovským povoláním, v němž byl ostatně dobrým a svědomitým odborníkem, věnoval všecek volný čas vědeckému bádání a vychoval se tak na dobrého literárního historika, váženého i přísnými znalci a soudci. Vysoký, štíhlý a jarý, ačkoliv se blížil již padesátce, poněkud předrážděný a netrpklivý, ale nikdy ne rozšafně pohodlný a bodrý, smělé výrazné hlavy s orlím nosem, černého vlasu i plnovousu, s tmavým jiskrným okem, jež rád napolo přistíral dlouhými brvami, — byl a zůstal jí již ztělesněním přísné inteligentní krásy mužské. Sotva zdomácněla poněkud v rodině, činil z ní hned svou posluchačku a brzy i svou žakyni. Měl vášnivou potřebu propagandy, přesvědčovat a obracet na svou víru. Věřil v mravní poslání literatury svého národa, měl kult sedmnáctého století, velikého věku francouzského realismu, francouzského řádu, francouzské kázně a síly, jak říkal.

Celé večery sedali všichni tři: on, jeho nemladá, drobná, poněkud zakřiknutá a bezvýrazná žena a ona u stolu a on předčítal výrazně kovovým hlasem své veliké staré mistry, zastavuje se občas, vysvětluje jednotlivé odstavce nebo strofy, cituje místa podobná nebo blízká, dovolává se slavných historických soudů minulých, — všecko nemazlivě, kněžsky přísně a horlivě, často pohněvaně, ochotný odvracet se od ní s pohrdou jako od barbarky, nedovedla-li hned pojmout výsostnost myšlenky, přísný řád, rozumovou čistotu a intelektuální jas jeho miláčku.

Žena jeho seděla tiše, odsunuvši se poněkud od stolu, chýlic hlavu nad pozeňnaný klín, zaměstnána dilem jehly, přípravou dětského prádélka: očekávala brzy narození dítěte, posledního dítěte, které přicházelo pozdě a nečas, nevitáno rodiči odvyklými těmto starostem — jejich dvě děti byly již dospělé, šestnáctiletý syn v Paříži v koleji, osmnáctiletá dcera provdána ve větším městě normanském. Seděla poněkud upjatě, ale jinak

164 ne zvláště pozorně a dbale, patrně ji obsah řeči jejího muže nijak zvláště nezajímal — její království nebylo opravdu z *to-hoto* světa. Ale *ona*, ona visela na jeho rtech a pila jeho slova, blouznivá, zrak vytržený; a záhy jakoby pohrda jeho ženou, tichou, zakřiknutou a příliš šedou, bytostí, jak se jí zdálo, slepičí, která nemůže být družkou jeho orlich rozletů, prostupovala její nitro.

Jednoho večera hovořili o dítěti, jež se mělo narodit.

„Přála bych mu oči svého bratra,“ řekla paní, zapichující jehlu do klubka, jež upustila do klína.

„Přál bych mu váš úsměv,“ pronesl pán suše a střízlivě, bez nádechu jakékoli galantnosti, nevzhlednův ani ke Katce, již se tu chvíli hrnula všecka krev k srdci; „je rozkošný, a přece přísný a cudný,“ dodal s jakousi věcnou přesností, jako by chtěl správně charakterisovat některou sochu nebo báseň, a pokračoval v hlasité četbě Corneilleova *Polyeucta*, z níž byl před chvílí vytržen.

Těchto několik slov stačilo, aby ji spoutala s novorozeným nemluvnětem: vždyť bylo *jeho*. Od jeho prvních dní starala se o ně víc než jeho rodná matka. Katka, a ne jeho matka probděla u něho noci; Katka, a ne jeho matka zachránila je z nemoci, kdy se ho vzdal již lékař. Ona naučila jej, Marcela, prvním krůčkům; ona naučila jej pít ze sklenice a jíst z talíře; ona naučila jej první modlitbě a prvním písmenům.

Sama vášnivě ráda zpívala; a když byla Marcelovi čtyři léta, zatoužila velmi živě po tom, učit jej zpěvu. Ale nedařilo se jí to, poněvadž neznala metody učebné. Sváděla však vinu na dítě, na jeho nedostatek sluchu. Přesto se rozhodla odvést je k proslulému učiteli, aby se ujal jeho hudební výchovy. Vykládala mu nejprve, že, zdá se jí, dítě nemá asi sluchu.

„Il n'a pas d'oreille,“ pravila před hošíkem, který naráz odhrnul si kučery s oušek, a ukazav na ně, řekl se smíchem: „Mais j'en ai deux.“^(*)

Vypravovala to nesčetněkrát svým žákům a žakyním a roz-

^{*)} Ale vždyť mám dvě. Rozuměj: uši. — L'oreille = sluch i ucho.

165 zářila se celá vděčně svým čistým, spanilým úsměvem, když se divili jeho bystrosti a vtipu. A vypravovala ovšem neustále o něm, o *svém* Marcelovi, kopy a kopy dějů, příběhů, činů, triumfů. *On*, nyní již osmnáctiletý, nejlépe z celého Rouenu studoval; *on* nejsvižněji bruslil, nejkřepčeji tančil, nejdokonaleji jezdil na koni; *on* zvítězil loni v závodech člunařů na Seině; všecko a všude *on*, její Marcel! Polovička dívek, kterým dávala lekce, byla zamilována nebo musila se tvářit, že jest zamilována do Marcela; a polovička hochů na něj žárlila. O všech jeho pokrocích byla zpravována listy, listy paní Finotové, pana Finota a Marcelovými. Snažila se ještě odtud, z ciziny, řídit jeho vychování, dávala rady jeho rodičům i jemu; po jejím přání dali jej učit angličtině a Kateřina byla hrda, když prováděl nedávno anglické hosty Rouenem a ukazoval jim památky městské.

Před dvěma roky jednoho zimního dne lednového přišla místo očekávaných zpráv o Marcelovi strašná zvěst od pí Finotové, že skončil po krátké nemoci její choť Felix. Bylo to jako rána pažbou do čela: Kateřina zavrávala; a trvalo několik dní, než se vzpamatovala natolik, aby mohla jít za svým povoláním. Teprve když se poněkud uklidnila a když již několikrát byla přečetla dopis paní Finotové, povšimla si jeho stylu, křiklavého, nezdrželivého, nedůstojného, zdálo se jí, toho vznešeného milovníka ovládnuté duše klasicistické, který chtěl ve všem sebevládu, i v bolesti, i v zoufalství a utrpení. Jemu, který umíral jako světlý mudrc s Montaignem v ruce, napsat takový nesourodý epitaf! A její pohrdání dobrou chotí páně Finotovou tím ještě vzrostlo.

Odpověděla tak chladně a zdržlivě paní Finotové, že jí vdova přestala psát. Nyní tedy měla již jen listy, žel, řídnější a řídnější, vzácnější a vzácnější, od Marcela; psal méně a méně; a brzy, jak vypukla válka, ustalo jeho dopisování úplně. Jen od společného ženevského přítele svého a rodiny Finotovy zvěděla Kateřina, že Marcel šel do války, na frontu.

Kateřina Lorencová, shledávali její žáci i žakyně, stárne v poslední době valem. Její hnědé oko doutnalo slaběji a slaběji do

166 mlh a mrazů předčasně urážlivého podzimu; jen tichý, spanilý úsměv, zároveň rozkošný i cudný, jak řekl kdysi pan Finot v onen nezapomenutelný večer, nehasne — ledvaže trochu málo, malinko zhořkl pohrdou k lidem, kteří nedovedou mít dosti *tenue* a nedovedou sedět pevně v sedle života.

Její jedinou radostí byl nyní balíček zežloutlých listů Marcelových a páně Finotových — listy paní Finotové vyloučila z něho jako nedůstojné této vznešené společnosti. V nich četala v neděli odpoledne co odpoledne; a často poklesly jí ruce s nimi v klín, jak, unavena svědivým drápkem veverky, den ke dni nyní nepokojněji a nepokojněji pobíhající po jejím ubohém vysíleném mozku, zadřímala roztržitým, zmučeným snem.

Až... až přišlo jednou to, čeho se bála, a přece neubála; co jí děsilo ve spánku tolikrát a tolikrát temnou mátožnou předtuchou.

Společný přítel ženevský oznámil jí jednou stručně, že Marcel Finot padl, a dodával: „Jeho matka šílí; ztratila své poslední dítě. Nepřežije toho.“

Nalezla ještě sílu zmačkat list a znetvořit svůj někdejší libezně pokojný a měkký úsměv v posměšně křivý pošklebek, než omdlela.

Několik dní zmítala se na loži v temných křečích. Veverka pracovala úsilně; narostla v jakéhosi tíživého obra, který stoupavě rozdupával její bolavý mozek.

Bylo plaché předjarní poledne, když se vzchopila vší silou a jako jedem omámená vypořádala se na ulici.

Šla do předměstí, vlekla se silnicí, daleko do polí, mezi pusté pláně strašící prázdňem předjaří.

A mimoděk vynořovaly se jí v myslí obrazy takových procházek rovinami normandskými — s *ním*, malým, nedospělým. V duši vstávaly jí podrobnosti léta a léta zasuté, na něž si nikdy nevzpomněla, o nichž, zdálo se jí, nikdy nevěděla. Viděla do posledního hřebu určitě a živě před sebou káry tažené silnými grošovitými koňmi, jež potkali v takový jarní den, střídavě rozsvěcovaný a zhasínaný bledým duchovým sluncem, boju-

167 jícím s mraky; zřela znovu před sebou zašlé kytlice vozků s každou skvrnou a s každým záhybem, slyšela tělesně, jasně a určitě jako halucinaci zvonkový smích Marcelův, viděla jeho prstík ukazující na rybáře schýlené nad svými pruty na břehu seinském, cítila vonný třešňový dech jeho drobných rudých úst...

Náhle se jí zatočila hlava, v bezvědomí klesla k zemi.

Nalezli ji brzy a dopravili domů; z lože však již tentokrát nepovstala.

Bylo souzeno, aby její křivý pochybovačný pošklebek rodné matce Marcelově uhádl pravdu.

Zemřela Marcelova matka po duchu.

Přežila jej a žije posud Marcelova matka po krvi.

I

Bylo to ve čtvrtém roce té dlouhé války, která ne a ne skončit. Jako by nechtěla odejít, pokud nezchromí hříšného člověka hůř než vlačihy nebo aspoň neobsype ho prašivinou a svrabem jako posledního psa. Několikerou vlnou převalila se již přes toto staré město se starožitným jádrem, z něhož trčel kostel svatého Martina jako stará blyskavá pavéza, a s novými průmyslovými předměstími, která vznikala paprskovitě v poslední době kolem něho. Městečko plnil jednou přítel, podruhé nepřítel, nebylo v tom žádného rozdílu: plnil pokaždé jako nenažraný dravec. Všecko bylo dávno vyjedeno, ohryznuť, ohlodáno, neboť člověk již dávno se stal myší a páchl jako myš zeminou a plísni. Ohlodával kůru dubovou a březovou a syrové obilí byl by si nejraději nadržoval do torby jako sysel. Vařenému jídlu skoro již odvykl a syrová řepa jako by mu chutnala nejlépe.

Byl čtvrtý rok války, která jako by nechtěla a nechtěla skončit. Lidé se z města rozlézali jako švábi po venkově a žebřali dům od domu, statek od statku, a vychrtli psi štěkali chřaptivě do horkého léta, které nemělo vody ani pro člověka ani pro rostlinu. Byl-li venkov pecí, stala se z města výheň. Stále horké vlny slunečné rozlévaly se po krajině a pražily všecku zeleň; ale v městě vrstvil se nějak na sebe a pronikaly vysoko do vzduchu i hluboko do země jakési ohnivé komíny nebo sloupy. Pro vedra nemohlo letos obilí ani vymetat a bylo plné námele; ovoce přšelo předčasně se stromů červivé; na kostele svatého

Martina žárem roztavila se stará pestrá heraldická orlice a slila své barvy v jakýsi chameleónský škleb. 169

A v tomto horkém létě, kdy nebylo vody k hašení, stále propukaly požáry, nikdo nevěděl jak, stále stály v nocích na obzoru ohně jako krvavé metly. Hladoví lidé, jakési stíny lidí bývalých, mátohy jakoby bez kostí a kloubů, jakoby chumle stínů a mlh, sotva dopadli na lože a zdřímli prvním snem, byli burcováni šturmem věžného, který troubil a bouřil ze své hlídky svatomartinské, jako by troubil k poslednímu soudu. Jako by se kusy kovu oddrobovaly od jeho trouby a padaly rozžhavené lidem na lebky. A lidé na vratkých nohách sbíhali se dlouhými žabími poskoky jakoby k nějakému pekelnému reji, měli vychrtlá bedra přepásaná zástěrami svých žen, jak je rozespali chytili, a někdy nasazovali si i čepce svých manželek nebo karkulky svých děcek. Byl to rej maškar, který se obyčejně bezmyslně rozbíhal kolem ohně, neboť jej mohl krotit jen křikem, kletbami a rouháním — modliteb již dávno zapomněl — a to byly opravdu prostředky málo účinné. Ale oheň, jako by to jen oleje do něho přilévalo, plápolal tím divočeji a vrhal tím vzteklejší odlesky po staré radnici a po žebrech starého kostela, jako by se to od starých zbrojí odrážely jiskry z výhně kovářské. Vítr hrůzy běžel skoro každou noc po zpocených tělech mužů a lepkavém mase žen, které spaly u nich, a ježil chlupy na jejich tělech; jen děti ležely zamodralé s nadmutými bříškami a jako hlušci, kterých nevybouří nic na světě. Obracely leklé rybí oči spíš do sebe než na své okolí a jeho věci, a ve svých kolébkách nebo postýlkách, nehybné, vypadaly jako mrtvé otrávené rybky, které plovou po proudu, nesený vodou.

Vítr šílenství honil se městem a stácel se a propadal se každou chvíli ve víry, v nichž mizely poslední třísky rozumu a soudnosti. Rval a unášel došky ze střech i staré dědovské modlitební knihy a obluzoval jako blín slabé hlavy na vychrtlých tělech, odřených do nemožnosti utaženými řemeny, zblblých omezenými souložemi nebo zastavenými menstruacemi, vyšitnutých z dráhy nepořádkem časů i rozvratem hmoty. Lidé i ve

170 dne se motali jakoby v závratí a lidem i v poledne se zdálo, že pod nimi tančí půda; veliké čtyřhranné kameny na rynku že chtějí se vytrhnout ze země, drobné plamínky že jim olizují paty a nutí je do běhu šilenějšího a šilenějšího. Nákaza z vybičovaného rozvratu, šilenství z dlouhého odříkání žaludků i varlat rozlézaly se jako houba po domech, jejichž trámy zděravěly a zesedly se do sebe, ztrouchnivělé plisní. Stačilo sebe-nesmyslnější slovo a věřilo se mu; gesto vržené do prázdna nebo pěst sbalená nesmyslně po větru, a běželo se za nimi, jako by to byl směr a cíl.

Lidé při požárech jako by byli stížení motolicí, vedli si bezhlavě a zbrkle; protože jedli většinou trávu, slábli na rozumu a nedovedli včas ani vyhnat dobytek. Obvykle zachraňovali dříve staré krumpáče než peřiny, vynášeli koňské postroje a nechávali se udusit koně v konírně; a nejčastěji pobíhali s prázdnými rukama, zalomenými nad hlavou, nebo se chechtali do plamenů jako opilí nebo zblblí.

Stalo se, že baráčník Jandourek, když mu hořela chalupa, tleskal jako šilený k praskotu ohně, luskal prsty a chtěl mermocí tančit. Snad dostal svatého Víta, mínila výměnkářka Tvarožková. Jiný vylezl na strom a prozpěvoval ze starého ohmataného žaltáře modlitby proti moru a válce a chtěl mermocí skočit do plamenů jako prý oběť na usmířenou. Jakási zvlčilá dravost padla na lidi, sálala jim z očí, byli hotoví požírat se navzájem. Moci něco nebo někoho rozsápat, moci zarýt drápy do něčího teplého masa, až by krev vytryskla, jen to, zdálo se, by jim ulevilo. Nerozuměli těm metlám, které je mrskaly, nechápali smyslu ran, které na ně dopadaly a je krvavily; a jejich vyděšené zvířecí oči, zapálené a zhnisané, jako by bezděky se rozhlížely po nějakém kozlu obětním, který by sňal jejich viny a kterého by mohli ukamenovat nebo vyhnat někam na poušť nebo jinak utrápit. Jen to, cítili, mohlo by jim ulevit, jen to mohlo by jim vrátit rozum tak dlouho zatemnělý stínem, který vrhal na ně dábelký běh věcí i časů.

Icík, jak mu říkali, bylo bezbranné hrbaté židě podivně křivých nožek. Bydlilo v ghettu u staré židovky hadrnice, která se ho ujala, když je našla jednou povržené před prahem svého domku. Byl strupatý jako muchomůrka a spíš se viklal než stál proti staré, nízké synagóze, hluboko do země zapadlé, jakoby zastavené ještě do starších geologických vrstev nižší roviny.

Icík se víc plazil než chodil, ačkoliv mu bylo již šest let. A skoro nemluvil, jen krátké skřeky údivu a radosti vyrážel ze sebe, kdykoli před ním vzplál živou barvou lesk věcí, záře zlata, stříbra, těžkých kovů nebo se zamihl blesk starého drahého kamení. Nemiloval ani lidi, ani rostlin; a ze zvířat měl rád jen plazy s barevnými šupinami a nejraději s kovovým leskem po těle.

Již jako nemluvně odlupoval slídu ze skály tam dole u potoka, pod hradbami a skládal z ní doma celé šupinaté koberčičky, které hltal svým zrakem. Nemohl se odloučit od toho kočičího zlata, jak říkaly děti tomu nerostu, a brával si je i do postýlky a hrával si s ním, dříve než usnul.

Celé dny dovedl sedět na prahu před domkem a mhouřit oči do slunce, kterým byl přitahován jako magnetem. Nemohl vidět ohně v krbu nebo v plotně, lampy za oknem, ano ani lucerny v stáji, aby se k nim nepřiblížil užaslý a jako zmámený. Byla to lidská múra, která jako by si musila opálit svá hedvábná křídla o oheň, stůj co stůj. Před synagógou, když byly svátky a když z nitra šlehala záře sedmiramenného svícnu a když plno jiných světýlek olizovalo ji z vnitra i z vnějška, vydržel stát celé hodiny ponořen do snů. A stejně tak rád měl kostel svatého Martina, když jeho gotická okna rozkvetla v krvavé karmínové růže, nasáklá z nitra svitem plamínků a září světýlek, a zardívaly se pak v nich vybledlé rány starých světců a mučedníků jakoby osvěženy novou krví. Tu jeho údiv zalil celý a vyrazil z něho mocným plápoem. Smál se chraptivě a trhaně a vztahoval křečovitě ručku po celé katedrále, jako by

172 to bylo jedno jediné světýlko a jako by si chtěl na něm ohrát své studené ručky nebo oči; nebo podivná hračka, kterou by chtěl sbalit do uzlíku a odnést domů, aby si s ní mohl nerušen dosyta nahrát.

Byl to podivný skřet žabích úst, neobyčejně dlouhých, pavoukovitých rukou a stejně zvláštní chromé nožky, jejíž zkřivené prsty působily jako ptačí pařát. A když se přebíral v starém, poloslepém kamení, vypadal ve svém usmoleném oděvu jako kobolt nebo perkmaníček, který sem zabloudil neznámo odkud a neznámo proč.

Slídl rád v blízkém lesíku po ještěrkách a hadech, s kterými mluvil podivnou sykavou řečí. Sbíral je a nosil je domů; osleplá, papírem polepená okna jizby, v níž spal, vystýlal travou a kameny, kapradím a pískem, aby se tam co nejlépe líbilo jeho hostům. Uměl je ochočovat: plazili se mu po rukou, lezli po klobouce, klouzali po kabátě. Neodlučoval se nikdy od nich, ani když se plazil na procházky nebo se odvlékal do města. Míval je v záhradě i v kapsách i pod kloboukem nebo pod čepicí.

Kluci mu říkali muří nožka pro ten jeho chromý pařát, na němž stále nosil hadřík z nějaké barevné punčochy nebo jinou strakatou onučku, jako by jí přikrýval svůj zkřivený, zpotvořený hnát nebo snad nějakou ošklivou ránu na něm.

Když ho tak viděl jednou krajský fyzikus Hlaváč, jak si hraje na jaře, hluboce zamýšlený a duchem nepřítomný, s hádaty a ještěrkami v městském příkopě, zastavil se nad ním a potřásal nad ním dlouho svou velikou lysou lebkou s koštěnými okuláry. Pak se pošvihl svou španělkou po tučném lýtku a mdle a mlaskavě převalil na svém krátkém tučném jazyku tuto nelákavou prognosu: „Ty kluku smradlavá, jako bys ani žid nebyl. Kšeftsman z tebe do smrti nebude. Jsi takový zjevenec, máš oči vylezlé jako žába, a snad tě jednou přejede vůz a rozplácne jako horkou buchtu nebo tě nějaký uličník strčí z hráze do rybníka a utopíš se tam jako kotě. Měl bys to k čertu udělat co nejdřív.“

173 Jednou když tak Icík zevloval před kostelem svatého Martina planoucím o Boží hod letnicový jako jediná svíce, pohoršil nesmírně tetku Předměřickou, vysokou kostnatou bábu, která se, veliký nebeklič v rukou, pádnými, kyrysnickými kroky hnala do kostela. Div o něho nezakopla. Modlitby vypadly jí z rukou, a když se pro ně zdvíhala, povšimla si podivně ošklivého mrzáčka a pochopila, že je to židě. Co se tu motá ten židovský panchart kolem křesťanského kostela? Chce jistě ztropit nějakou nezdobu! Možná krást, možná, že vymýšlí nějaký jiný podvod.

„Co tu čumiš, ty smradlavé židě? A jaké má vykulené oči... jako žába! A uslintaný je jako stará bréca!“ A aby si zdůvodnila nějak tyto odsudky, dala mu do zad buchtu. Ale jaké bylo její překvapení, když hochovi vypadly ze záhradří dvě krásně malované ušovky, které se na zemi rychle pohybovaly směrem ke kostelním dveřím.

Předměřická se rozječela úlekem a zlostí.

„Koukejte ho, toho vyjevence židovského! Vždyť on nosí s sebou jedovaté hady. Chceš nás křesťany otrávit?“ A hnala se rukojetí deštníku po hádatech, která se plazila několik kroků před ní.

„Lidičky, křesťané, slyšeli jste to kdy, viděli jste to kdy? Takovou jedovatou havěť nosí nám před boží dům ten židovský usmolenec. Beztoho jsi s rohatým v spolku! Jinak by tě takovéhle kejkle nenapadly.“ A od té doby znenáviděla si Icíka zlou nenávistí. Kdykoli ho měla potkat, opsala veliký oblouk a uplívla se několikrát před ním. Jindy mumlala zaklinadla nebo nadávky, jindy mu hrozila rukou, jindy div se na něj nevrhla pěstí.

A brzy dokázala to, že tento neškodný snivec, tato spíš barvitá zajímavá věc než člověk, toto půl dítě, půl kobolt, ten kousek mythu, který sem byl zanesen bůhvíodkud, ten poslední přežitek nějakého starého předhistorického lidství, byl nejvíce nenáviděn v městě. Naráz byl každému co nejodpornější; a každý, i když jím neopovrhoval, pokládal aspoň za

174 slušné chovat se a tvářit se tak, jako by jím opovrhoval. Taková je síla konformity v malých hromadách lidských. Čím menší, tím houževnatěji spjatá a spletená!

Ale Icík, zabraný zcela do sebe, nic o tom nevěděl. Život tekł kolem něho jako široká mámivá řeka, a on seděl na břehu a v tupém zasnění patřil do hry jeho vln a do výtrysků jeho bublin; a neměl z něho víc než barvitě odrazy jeho povrchu. A ani ve snu netušil, že tato řeka se může jednoho dne zakalit lidskou nenávistí a vzbouřit až od dna lidským hněvem a lidskou lstí i lidskou zlobou, vystoupit z břehů a ohrozit jeho život.

3

Teď v tom troudném létě, v tom žiznivém srpnu, kdy neustále hořelo, bylo Icíkovi dobře. Byl ve svém živlu. Ohromné masy tekutého zlata vlnily se tak často před ním a zpívaly tajemnou píseň slávy a hrůzy jen jemu srozumitelnou. Při všech požárech byl nyní Icík. Jako by se nemohl dost na ně vynadívát, nemohl se jich dost nasytit, nemohl se jimi dost opít. Obskakoval je jako vyjevený, hluboce do sebe ponořený, k smrti vážný, liturgicky a slavnostně, jako by provozoval nějaký tajuplný obřad náboženský. Roztahoval své hubené pavoučí ruce, napínal svůj ubohý zchromlý pařát, jako by chtěl tančit kolo, jako by se chtěl zapnout do kruhu s jinými, přelit do jejich silnějšího a mocnějšího rytmu, utonout v jejich extatickém zoufalství.

„Hergot, kruci, kluku židovská,“ vykřikl jednou do vyschlé stříkačky, která pracovala naprázdno, starý Vodrážka, „jdi dál, nebo tě tam na mou duši hodím a uškvařím tě jako škvarek!“
A jiný veliký chlap, odháněje ho ranami, řval do dujících plamenů: „Vždyť on, kluk židovská, snad má z toho radost! Snad se nám křesťanům posmívá!“

„I ne,“ zasykla stará Předměřická, která se nyní plazila za Icíkem stejně věrně jako jeho stín. „I ne, lidičky, ten kluk ví už den napřed, kde bude hořet. Ten kluk by to moh prorokovat.“

175 Věští požár jako rosnička déšť. A já myslím, křesťané, že ho i dělá. S tím klukem to není v pořádku, ten je jistě s ďáblem v spolku. Já myslím, že to není ani lidské dítě. Podívejte se jen na ten jeho pařát. Snad má na něm i blánu jako vodník.“

A den potom, když se setmělo a když tma, dusná, půl světélkující, půl hnilobná tma padla do polí, odešla se svou kamarádkou Povejšilovou do Vodrant do rasovny, kde žila stará čarodějnice Korejťová.

Namazaná psím sádlem seděla souchotivá bába vysoko u stropu mezi černými trámy, poloslepá jako sova, černé vlasy speklé na skrání, kolozubá ústa vyceněná na příchozí.

Předměřická podala jí nějaký malý předmět v papírku zabalený. Korejťová rozdělala v peci oheň ze zvláštní trávy a ze zvláštních dřivek, které měla navršené na pekelci; bylo to zázračné koření, byly to větvičky z tajemných keřů, které nasbírala a polámala noc před svatým Janem Křtitelem.

Když plamen mocně vyšlehl a zadul do komína, jakoby rozdmýcháván nějakým zbloudilým větrem, vhodila do něho ten předmět, který jí podala Předměřická.

Oheň jej olízl, ale nestrávil, neboť zatím vlna jeho klesla nízko, až na sám rošt, a zhasla.

Bába vytáhla jej neporušený z peci a podávala jej Předměřické. Byl to pramének kučeravých vlasů Icíkových, které mu tajně odstříhla jeho nepřítelkyně, když si hrál, jako vždycky blaženě zasněný, se svými plazy.

„Je to jistě on,“ zamumlala čarodějná bába. „Vždyť to vidíte: jeho vlasů se nedotkl oheň!“

4

Tentokrát to bylo zvláště slavné. Bylo v druhé polovici srpna, všechno jeden jediný troud; stačila jiskra a všechno hořelo jako věchet.

Bylo to u Strausů na Lysoborském předměstí. Straus, to byl bohatý židovský nájemce dvorů; a jako by oheň věděl, čím je

176 povinován takovému bohatému, mocnému pánovi, dal si zvlášť záležet. Jeho křídla vlála mohutněji než jindy a dul z nich horký vítr, který bil lidi po tvářích, jako by plachtou fofroval nebo prsty liskal. Lípy a ořechy na cestě, která vedla ke dvorci, zčernaly a doutnaly, listí se zkroutilo do drobných kornoutků, které chytaly jiskry jako do dlaní a podávaly je dál.

Lid, který se sehnal k požáru, byl dnes zvláště zvlčilý a rozjívený. Již čtrnáct dní nebylo přídělu ani nejhorší otrubové mouky, již týden neviděly ženy ani shnilého bramboru. Muži nepřišli ani s dobrou vůlí hasit, přišli se jen popást na cizím neštěstí. Straus nebyl oblíben, poněvadž byl čelný činitel v komisi, která rozdělovala poslední zbytky zkažených potravin, a poněvadž byl viněn z tvrdého srdce a z lichvářství. Lidé se přihnali jen k divadlu, přihnali se jen jakoby vyrobit jisté množství hysterického rozčilení, napást se na něm, opít se jím jako nejhorší kořalkou, po níž padneš k zemi jako mrtvý a usneš jako kámen pod vodou, bez pocitu, bez paměti.

Náhle vyletěl ohromný snop žhavých jisker z požáru a vzdmul se k obloze jako nesmírné chvoště; a v rychlých ranách za sebou vystřelovaly stále nové výbuchy z plamenů.

Byla to mouka, jejíž zásoby měl Straus a která nyní chytla.

Oči lidí, kteří až posud tupě přihlíželi, zaleskly se hned vzrušením a vztekem, jako bys do nich alkoholu nalil nebo atropi- nem jich rozšířil. Nějaká podivná hadovitá vlna prolétla rozptýlenými skupinami a naráz ztavila je v nějaký záhadný řetěz, kterým jako by se hnal elektrický proud veliké síly a toužil po vybití.

„Hele je, židáky zatracený! Mají mouku! Mají mouku! Čtvrt roku není nikde ani ždíbec zadiny, žereme trávu a kůru z dubů a bříz, pečeme z toho placky, že by to prase nežralo, a tady jsou pytle mouky!“

„Potvory židovské! Ty ji dovedly poschovávat!“

A nějaký silný chlapík na křivých hulánských nohou vydělil se ze zástupu, rozkročil se do celé šířky, černá chlupatá prsa vypadla mu ze zapocené špekovité košile.

177 „Nechte hašení, lidičky!“ (Ale vpravdě nikdo nehasil.) „Nechte hašení, lidičky! Ty potvory židovské za to nestojí. A pojďte na židy, do Meislovy ulice! Nejdřív k starému Šalomounovi Becherleti, tam jsou sudy kořalky a cerbuláty a sardinky; jsou toho hory a plesniví to tam!“

„Vybijet, rabovat!“ hlučí to zástupem.

A lidé, jako by jim bylo dáno k tomu komando, odskakují si domů pro podávky, pro vidle, pro sekery nebo pro lopaty a pro cepy a ženou se jako hustý krupobitný mrak směrem k synagoze. Horká země od nich duní, jako by to bylo stádo hřebců. Občas zablýskne se z toho nahá šíje nebo nahá noha, vyskočí blesk železné kosy, zařičí kletba, zaječí ženský hlas, jako by vykvikl z předráždění nervového nebo z hysterického zalechtání.

Icík osamotněl. Vyjevený, s vypouleným zrakem, s utajeným dechem zíral před sebe do ohně a nemohl se dnes ani vynadivit těm překrásným čarám a figurám, které tvořil, tomu žárovíšti, které se vlnilo před ním jako ohromné dýmné jeviště mihotavých stínů, těm duhovým, magnesiovým zrovna obloukům a vodopádům a vodotryskům, které se předly a třepily zrovna hudebně v té žhavé lávě.

„Koukej ho, má muří nohu!“ zaječel náhle za ním sípavý hlas jeho nepřítelkyně. Obracela se ke své kamarádce Povejšilové.

Trvalo hodnou chvíli, než si hoch vůbec ty dvě ženy uvědomil. Teprve když Povejšilová jela mu svou železnou pěstí po noze, vytrhl se ze svého snění a chtěl přitáhnout nohu k tělu, schoulit se do sebe jako ohrožený brouk.

„Ukaž, kluku, pazour!“

A vzteklá ženská ruka strhla poslední cáry barevného hadříku z jeho ubohé churavé nohy, na níž zamokvala bolestná slizovitá rána.

„Má muří nohu!“ zakrákaly obě dvě ženštiny jako staré divoké vrány nad bezbranným zajíčkem na lánech mrazivého sněhu zimním sluncem politého.

Skřek jejich přivábil dva otrhané chlapy, kteří se tu ještě opozdili při požáru. Hlad a vražda svítí jim z očí, zvlčilá suro-

178 vost rozceňuje jim dásně, z nichž se blýskají ostré špičáky.

„Žid, žid je to! Jen tam s ním! S židem do židoviny!“ A všichni čtyři rvou vychudlé pavoučí tělíčko, brání se křečovitým škubáním, a vrhají je do roztaveného žároviště.

Krátký ston, který zmlká pod zesouvajícím se, prohořelým trámovým.

Zavíří divoký kotouč jisker a plameny se otevrou jako hrob, který přijímá rakev.

5

Zuhelnatělá mrtvůlka Icikova vyčuhovala druhý den z rumoviště požárového. Její chromá nožka trčela jako ptačí pařát sražený navždy k zemi, který nikdy již nevzlétne.

A jako by bylo této oběti malého židovského skřeta třeba k usmíření nebes, požáry ustaly. Tak to aspoň zapsal starou třaslavou již rukou a švabachem do knihy pamětí místní kronikář, truhlář Antonín Záhubka na Podsvětí čp. 125. Měl několik latinských tříd a rád se vyjadřoval složitým knižním jazykem, vzdělávaným na překladě Tita Livia.

Začalo pršet. Druhý den zatáhlo se nebe, přišly dlouhé podzimní lijáky, trvající týdny a týdny; a rychle ulily oharky z neblahého požáru u Strausů.

Stýkal se s ní již čtvrt roku, dosti dlouho, aby vyzkoumal její trpnou oddanost a pokoru, vyzkoušel její krotkost, podstupující vždycky vůli cizí a neschopnou vzpoury, ujistil se celou její bytostí, omlouvající se každým posunem, každým pohledem i slovem každému a zvláště jemu ze své existence jako ze zločinu.

Přijal ji z otroctví jejího zákonného muže a uvedl ji ve své, hlubší a tužší, protože rozmarnější, protože stále ohrožované hrůzou rozchodu a mukou nesetkání: takový byl smysl děje, který s ní sehrál.

Věděl jistotou bezespornou, že jest bezradná a bezpomocná, poddaná mu tím sirým poddanstvím, hlubším než zakletí, z něhož nemůže se již vymaniti, z něhož mohla by jediné býti vymaněna mužem jiným, kouzelníkem mocnějším, než jest on, a jediné proto a tak, aby ji uvrhl v okovy tužší ještě a — nebál se ani pravdy, ani slov vystihujících ji a jmenujících ji vlastním jménem — hanebnější, než byly okovy, v něž vkoval ji on.

Ale: kde jest takový muž, muž síly tak otrlé i protřelé, síly tak důvěrně zasnoubené s mrzkostí a podlostí jako on?

Třicet let skoro rozhlížel se již životem a nesetkal se s ním posud; ano ani ne s jeho prorokem zvěstujícím možnost jeho příští — —

Kráčel vedle ní, ohryzuje si řídkými zuby vlhký ret horní, pokrytý ryšavým knírem, aby nemohl propuknouti v smích, v nějž lechtaly jej úvahy tohoto rázu a způsobu. Byl to sporý,

182 tučný mužik o naryslé husté bradě a malých sivých mlsných očkách, svalnatých mrkvovitých nohou, nápadně úzících se tam, kde přecházely v drobné kotníky, a zvláštního pseudobodrého vzezření. Bystrý člověk hledě na něho, nemohl ubrániti se dojmu, že celý jeho vnějšek, všecko jeho tělo jest jen chvojí příkrývající past nebo jámu nastraženou v lese života na pošetilé důvěřivce. Jsou již takové pohybuující se léčky, taková chodící osidla — ustrojená kým a proč? Snad na odlidňování země od srdcí příliš sladkých a světeckých, a tedy nevhodných pro ni, snad na validňování nebes jimi.

Šli vedle sebe: on, chvějící se suchou horečkou při pomyšlení, že nadešel čas, kdy může odvážit se toho těžko pojmenovatelného, ano i těžko představitelného, pro něž podnikal všecko předchozí a jež stavěl si jako cenu všech svých námah a prací; a ona, blouznivě zadřímá ve svém kroku, a přece, věděl to, napjatá, a přece, byl si tím jist, pozornost sama, klečící a podávající mu, bázlivé páže číšnické svého orientálského pána, sřatou hlavu svého štěstí, usmívající se posledním vynuceným úsměvem na blednoucích rtech, věznicí ve svých již již ledovicích zornicích poslední teplou krůpěj světelnou, půl vyžebranou, půl vynucenou posledním vzepětím vůle na tmě a zmaru —

„Poslyš, zítra večer před desátou přijdeš ke mně,“ pronesl náhle s nedbalostí příliš tendenční, aby mohla býti nechtěná. „Strávíme spolu noc, ale jinou než noci předešlé. Haha, opravdu noc poněkud zvláštní.“

A po přestávce:

„Abych nemusil mnoho vykládat a teoretisovat, což, jak víš, strašlivě nenávidím, tedy, slovem nebo větou: opijeme se spolu. Vlastně: opiješ se hlavně a především ty, neboť já... já opijím se velmi ztěžka a snad, přesně mluveno, nemohu ani opít se nikdy. Ale ty... ó ano, ty opijíš se snadno, že ano? Ale aby bylo to zcela bezpečné: nevečeř nic! Ano! Na lačný žaludek jest to nejjistější.“

Vznesla k němu oči zmučené úžasem.

Ale on neviděl toho snad, nebo tvářil se alespoň, že toho

nevidí. Rozbodřil se jaksi, zžoviálněl, a jeho krátké ruce o paličkovatých prstech byly ochotny povznést se a zatápati jí dorozumívavě po pleci nebo po ramenou, zatím co oči leskly se mu mastným hadím leskem, když pronášel:

„Budeme jednou veselí jako prostí, rozumíš? Sans façon... ano, sans façon... to jest všecko.“

A po přestávce, zkrživiv rty v pitvorný posměšek:

„Ostatně: zná člověk člověka, pokud nepováleli se společně v blátě? Nuže, vidíš, a to právě není možné bez šampaňského.“

Trnula, vnímajíc tato slova: zdálo se jí, že zalkne se slzami chřestícími jí v hrdle. Ale vzpamatovala se po chvílce a počala dokonce opovrhovati sebou, že byla tak slabá. Žertuje, zajisté že žertuje; není možno přece jinak, než že žertuje. Což jest, což může býti bláto nebo bahno, kde jest *on*? V tomto případě jest *bláto* nebo *bahno* pouhou konvencí, pouhým ústupkem argotu, jehož jest mu snad třeba v tomto případě, protože stylisuje mu cosi. Ó ano, zajisté, *tak* jest tomu; jak mohla býti tak slaboduchá a nevyznati se ihned od počátku v této hře?

V tomto případě tedy bahno nebo bláto neznamená nic podstatně jiného než rosa nebo červánky; jest jen zvuk, melodie písmenná v nejhorším případě, ne věc, ne předmět skutečností; jest jen cosi jako nová dekorace nebo nový světelný efekt pro jejich citové jeviště.

A poněvadž bylo se jim již rozejíti, stiskla mu silně ruku a přikývla hlavou němou odpověď: že rozumí, že přijde v ustanovený čas a nezkazí hry, na niž on těší se bůhví proč a z jakých důvodů náladových, jichž ona nezná a nechápe, ale o něž sdílí se s ním již proto, že jsou *jeho*.

Příštího večera očekával ji v netrpělivém vzrušení, v temné exaltaci celé své dýmné, čadivě oharkové bytosti.

Na stůl rozestavil již tápavou rukou o prstech chvějících se nervosně z vnitřního přepětí a předráždění něco studených jídel a celou baterii lahví vinných i likérových; a vedle nich kladl nyní některá erotická alba Ropsova a Beardsleyova a několik jiných grafických děl méně uměleckých, ale zato tím průhled-

nějších ve svých intencích. Pak rozžíhal, jednu po druhé, svítilny, vhalené svými plameny v pestré japonské papíry a látky a lijící tak jakousi umělou barevnou a světelnou mlhu po celém pokoji, přeplněném bibeloty a vystlaném přejemnými měkkými látkami, tak parnatě přeludnými, až, zdálo se, smilní v koutech se stíny, prchnuvšími tam před proudy světelnými.

Zazdalo se mu, že slyší lehké kroky venku, a ještě jednou, naposledy, rozhlédl se klidně, odborně a znalecky, kuplířský režisér, po svém uměle a účelně sestrojeném jevišti hašišovém neb opiovém. Zjevila se mu komnata, jím takto vyrozumovaná a sladěná, prostouplá třestivým výparem vonidel doutnajících v orientálském kuřadle pitvorného bronzového tvaru bůžkovitého, jakousi přízračnou okřídlenou lodí, hotovou v tu vteřinu zdvihnouti kotvu a vznésti se na lehké parnaté moře rozkoše, snu a halucinací a zavěsiti se na šalebném, věčně unikavém obzoru světlem mezi světly, mátohou mezi mátohami, preludem mezi preludy, smytým poloodstínem v duhovém prismatic, zlomeném a vrženém čímsi mimo čas, prostor i příčinu.

Pohlédl ke dveřím, na něž nikdo neklepal, jimiž nikdo nevcházal. Zmýlil se; nebylo jí zde posud, ačkoliv bylo již neda-leko půlnoci.

Vzepřela se snad v poslední chvíli jeho vládě? Prohlédla snad léčku? Utušila záludu a zradu?

Rozchodil se po pokoji, zatím co dusně hněvná vlna vstala v jeho hrudi a nesla se k hlavě, rozbušujíc spánky, zalévajíc malý mělký zrak přílivem krvavých jisker a mžitek. Přistoupil k oknu, vyrazil je — teprve nyní povšiml si, že zapomněl spustiti žaluzie — a nachýlil se poprsím nad římsu do chladného vzduchu, touže ulíti jím své mučivé vnitřní vedro. Povznesl zrak bezděky k ohvězdnému nebi, k jeho křišťálným sférám, vyvýšeným v tu chvíli mrazivou výsostností svých svatých čistých světél nad každou představu a nad všecek pomysl lidský, ale sklopil jej ihned: nesnesl jejich přísné krásy duchové, odhmotnělé již od vši smyslnosti, a celý jeho kuplířský pokoj zachechtal se naráz v pějíci vodopád jejich planetární hudby strakatou ochraptělou

rolničkou z bláznivé čapky nevěstčí, posazené na naličené lebce umrlčí.

Zamkl oči a v hněvném rozbouření odvrátil se od okna.

Rozchodil se znova po komnatě, myslé skoro nahlas:

Ne, ne; ona přijde, jistě přijde; a on dojde svého: on odhalí nitro její, jako odhalil nitro tolika jiných. Překvapí duši ženinu, zhlédne hanbu její a naplve na ni, prve než odejde navždy. V bolest její nalije jedinečného pokoření, zaměší obojí v opravdový nápoj pekelný, kterého ani slzy nerozředí a neučiní pitelným.

Ó ano, opije ji a vyloudí z ní všecko, co zavírá jinak bdělý rozum do posledních úkrytů nitra, do nejtemnějších jeho sklepení. Má, ó ano, má nástroje, aby vypáčil tyto poslední těžké dvěře, jako zamrzlé v jich hluchých veřejích, které otevírá snad až smrt. Ó ano, má je, zasmál se, pohleděv na svůj stůl, který zazdál se mu v tu chvíli dokonalým arsenálem, nevěděl, zda velikého dobyvatele stratéga nebo jedinečného lupiče lstivce. Jistě: uzří hanbu duše její obnaženu, jako spatřil hanbu duší jiných.

Což neprochází denně duši lidskou mrak kalných představ jako soumrakem vzdušným roje nečistých jedovatých komárů a moskytů? Což nemají noci lidské své páchnoucí bubliny právě jako močály a hnilobná třasaviska? Což nemá každý vzpomínky, jimž není jména a které, dotčeny byvše paprskem slova, tuhnou a kamení v cosi bezmezně ošklebného a oplzlého jako troid přistižený světlem jitrním mimo práh noci a podsvětí?

Nuže, toto temné slizké dno, složené mezi vrstvou pudu, můry a churavých předrážděných nervů, pozdvihne a vynese dnes zase na denní světlo k hanbě člověku a k hanbě Bohu, jenž odrazil obraz svůj v něho.

Což nevykládala jedna z jeho minulých milenek v opilství o hanebně směšných pohlavních zvycích svého manžela? A jiná o pološilených snech své bezmezné žádostivosti, v nichž, aby jí ukojila, proměňovala se postupně ve všecka zvířata.

„Komu bych to řekla, ne-li tobě? Ty jsi mně nejbližší...

186 nemám nikoho jiného," tak počínala každá z nich svou zpověď rozvázaného jazyka, který nestačil ani ještě rozpoutané bezuzdné smyslnosti. A každá chrstala mu v necudném sebezapomenutí přímo v tvář onu ukrytou hanbu s pocitem úlevy, že konečně, konečně mohla se podělit o ni s někým, že konečně, konečně unikla na chvíli z nejstrašnější samovazby, jakou možno si jen představit, z utrpení samomlčení.

Každou z nich ulechtal posud v hysterický smích, a v něm vynesla dobrovolně na slunce poslední mločí sliz své bytosti a svého osudu rodového i osobního a rozestřela jej, zatím co on pískal jí k tomu na novou, *jinak* zázračnou pišfalku krysařskou, jako koberec před ním a válela po něm svou nahotu, setkanou z mnoha kalu a něco málo krve, mrskejíc ji svým hnusným ohonem a líbajíc mu, nová a jiná Meluzína, nohy za to, že z ní sňal centové břemeno jejího tajemství: že vrátil odrodilou ženu rodnému Zvířeti.

Hodiny na nedaleké věži se slavnostní pomalostí odbíjely tři — zvuk jako by stavěl se na zvuk a klenul nad ním svůj krásný pevný oblouk výš a výše.

Zaklepáním na dvěře, jež spadlo časově vjedno s nimi, uvědomil si postup noci a vyrušil se zároveň z dum, které jej posedaly až do úplného sebezapomenutí.

Vpadla do pokoje, celá úzká jaksi, stěsnaná hutněji než jindy ve svou obrysovou linii, vkreslená a vpletená v ni úplně; bylo to, jako by protáhla elipsa jejího obličejce prodloužila se tak, až pojala v sebe celou její postavu, vibrující nyní něčím z životného napětí tváří vlastního. Její tělo zplápolnělo i rozezvučelo se tím, jen oči byly hluché a bezzvuké, jakoby zavaleny suchou žhavou tmou.

„Odpust, že přicházím tak pozdě," vypravila ze sebe pracně, jako by dobývala těchto slov z posledních kořenů své vůle. „Myslila jsem již, že nepřijdu vůbec. Muž otálel a otálel dnes svým odchodem do služby proti všemu zvyku hluboko přes půlnoc, prodlévaje doma vědomě, jak se mně zdálo, jako by tušil, že napíná mne na skřípec.“

187 „Nevadí, nevadí," odpověděl s chvatem touhy, aby unikl co nejdříve povrchní skutečnosti, která vztáhla po něm z těchto vět svá slizká chapadla, a vrhl se v propast skutečnosti jediné pravé. „Ani jsem nepostřehl, jak čas plyne, tak omámil mne očekávaný sestup v tvé nitro. Ano, zní to knižně, ale jest tomu tak; do slova a do písmene tak.“

Mlčel několik vteřin; pak, jako by stará přirozená bodrost se v něm znova rozlila, s nacvičeným podtrháváním své lžižoviválnosti: „A teď, hurá! Netraťme času, nemáme ho již mnoho! Plášt dolů; a sem na tento divan, měkčí a hlubší než tůň Orientu! A již ti nalévám a již ti rozžehuji cigaretu. Přijmeš ji z mých rtů!“

„Tedy přece!“ zasténala. „Odvolej, prosím, ta slova. Nemohu, nechci, nesmím věřití té hrůze, ač nemám-li zešleť. Včerejší noc probděla jsem, abych se přesvědčila, že není to možno, že jsem se přeslechla nebo že jsi žertoval: že *nemůžeš* chtítí hanbu ani svou ani mou, že nedovedeš snítí o mém ponížení.“

„Nesmrtelní, slyšte! Jací bloudové jsou lidé! Jací směšní, maličerní nedotvorové! Jaká hanba, jaké ponížení, jaká hrůza? To všechno jsou slova, prázdný zvuk, dech, vzduch! Hanba a ponížení jest mně žití neustále v střízlivosti, v plochosti, brodití se povrchem života, brouzdati se šedým silničním prachem banálnosti; neodvážiti se ničeho, neriskovati nic! Ó boží! Jak nechťí lidé připodobniti se vám; jak nízká jest jejich mysl; jak za nic na světě nedovedou opustiti svou žalnou, vyježděnou slimáčí kolej! A jak se bojí slov, baby stínů, víc než jedů, dýk, kulí, provazů... Opojení: ale v tom jest všechna sláva světa, života, jsoucna. Prožiješ v hodině dvacet životů; směšnáš v minutu obsah let; rázem přeneš se přes pustiny měsíců; jediným skokem přeskočíš jako hnilobný příkop bezobsažnou nudu a pustý trud, v nichž proplahočí ostatní své soumaří životy.“

Zmlkla a zpokorněla, ale i zesmutněla pod tímto přívalem slov, vrhaných na ni nenávistí v záloze dobře ukrytou, záštitám znamenitě zakukleným.

Zbledla a zoufalým posunem ruky požádala, aby jí nalil vína.

Obrátila rychle číši a znovu napřáhla ruku s prázdným pohárem směrem k lahvám.

A znova vlila v sebe její nový obsah se zoufalým chvatem, s očima zamhouřenýma, jako by pila si odsouzení a smrt.

„Zvolna, zvolna,“ zazněl, rozděluje slova v slabiky, lžižoviální. „Zvolna. Toho zde, kam míříš, nemohu potřebovati. Nesmíš zpítí se do němoty, ani do bezvědomí. Jen rozjařit se! Jen zbujnět! Zpravdomluvnět! Nalézti odvahu k sobě, to jest k zvířátku, které jest v nás. Jen nijakého zoufalství, prosím! Nač ten sebevražedný pathos? Fi, jak ho nenávidím, jak nekusným jej shledávám! Nejplebejštější křesťanství. A my chceme býti přece pohany, neboť to již jsou polobozi, abychom brzy byli bohy celými.“

Přitáhl ji k sobě, zvrátil ji na polštář.

Těžce dopadla na něj její zmučená hlava. Louže černých vlasů, které se zatím uvolnily, zastránila v růžovém férickém osvětlení pokojovém, vedle mrtvolné mramorové běli tváří a čela, a zakvílela ztraceně, naprázdno, svým zrazeným zoufalstvím.

Chechtot brutální a smyslný až do blouznivosti zachvátil mu duši, přepjal nervy, zkřivil bolestným tikem tvář.

„Ták, ták,“ sípal, „nyní tě máme tam, kde jsme chtěli. Nyní ti ukážeme něco, při čem si vzpomeneš na svou svatební noc a povíš nám něco hezkého o ní.“

A vztáhnuv ruku, zmocnil se několika alb; rozevřev je, sunul jejich listy k jejímu zraku.

Mžikem vyrazila mu je z dlaní, vzepjala se trupem a vyskočila z pohovky.

Veliké slzy stékaly jí zvolna z očí šílenstvím oněmělých po tváři neživé již a mrtvolné, znetvořené velikým rozhodnutím.

Zchvátil ji, aby ji znova stiskl k zemi a napjal na skřípeč hanby.

„Nech mne,“ vzkřikla mocně velikým hlasem, zcela cizím,

neznámým i sobě, „nedotýkej se mne! Nebudu-li moci zabítí sebe, zabiji jistě tebe, pamatuj toho.“ 189

A vrhnuvši se k oknu, rozrazila křídla jeho v dopadu dlaněma.

Strhl ji poslední vteřinu, nad propastí již.

„Ne ještě! Ještě náležíš mně. Nepouštím tak lacino své kořisti. Ještě nezřel jsem hanby duše tvé, posud nenaplil jsem ti v tvář! To jest jediná mzda díla mého: pro ni podstupuji všechno, co předchází. A o ni nedám oloupiti se nikým a nejméně tebou!“

Nedořekl; bleskem schvátla kinžál se stolu, vyrvala jej z kovové pochvy, poseté polodrahokamy, vetkla jej v jeho hruď.

A jako by jí ani to ještě nestačilo, vrhla se na něho, s očima šílenýma, a zarývala se nehty v jeho hrdlo.

Chroptěl u jejích nohou o zraku vytřeštěném, jakoby po prvé udiveném něčím, čeho nepředvídal, nečekal, nedopočítával se.

Ledový vítr předjitřní zadul rozraženými křídly okenními a jako hrozivá mstná bouře vstávala na východě a valila se odtamtud svatá cudná Zoře.

Vnikla v trapně žalostný a skoro směšný nelad umělého spoluvinického pokoje kuplířského, v tuto ztroskotanou a potopenou nyní jachtu, určenou k výpravě za nicotným snem, zvážila jej přísně v celé jeho nízkosti a bídě a jala se pak, soucitná, omývati jeho potřísněnou mrtvolu.

Vypravoval mi to přítel, ale stojí to za to, abych si to nechal pro sebe.

V jednom zatuchlém koutě malostranském — kdež také jinde? — žil člověk podivín, člověk nedružný v tomto národě tak družném, že i samotáři v něm jsou zesocialisováni: ustavili se nedávno ve zvláštní společnost, v družstvo vzájemně se podporujících pavouků nebo komárů s ručením obmezeným. Náš podivín byl tak trochu básník, trochu hudebník. Byl to člověk, jakých je již málo, jakýsi přežitek symbolismu, který sprádá svou chudokrevnou poesii z mlh, rosy, tančících víl, měsíčního svitu a snů. Člověk nemladý a poněkud sražený, zakřiknutý, z nějakého rodu, který je poznamenán již na vyhynutí, někdo, koho zabijí dnešek útočný, bujarý, vřiskavý, strakatý, s širokými rameny a lokty, výbušný a bezohledný jako zima mouchy. A byla to opravdu v tomto případě moucha melancholická. Když šla hudba s činely a bubny ulicí, když jí duněly kamióny a auta tak, až se zdi otřásaly, choulíval se náš pavouk do sebe a litoval jednoho: že nebyl stvořen nějakým motýlem, který měl v prenatalním stavu kuklu a mohl se do ní zakuklit v nějakém starém zapomenutém koutě tohoto divokého ryčného světa a který pak, když z té kukly vyletěl, nežil již dlouho, a pokud žil, nemusil si shánět potravu ani se ukrývat před jinými motýly.

A jak žalostně vypadaly teprve jeho verše, které jako by se potácely opile neustále v nějaké barevné mlze, vedle moderních veršů, které našlapovaly zpupně a hlučně na své podpatky,

191
kovově ryčné, útočné jako bodlo vojákově, výbušné jako bomba nebo granát. Tento člověk byl ve svém živlu, jen když vzal do ruky housle. Bylo třeba vidět jeho dlouhé pavoučí prsty, jak bezpečně jezdily po krku toho nástroje a zatínaly se do jeho strun. A jaká prška tónů sypala se pak zpod nich! Ale to dalo se stále řidčeji a řidčeji, neboť naše melancholická moucha měla přejemný sluch, který jí otravoval život, podryval zdraví, užíral všechnu radost. Ticho bylo mu potřebou duše. Jen z ticha se mohl něčeho domyslit nebo dotvořit. Ale hleďte ticho v Praze! Nejhluchnější město Evropy! Pianopolis! Politikopolis! Gramofono- a radiopolis! Autopolis! Kamelotopolis! Jen žádná Akropolis! Pro tento příliš jemný sluch zalezl do plesnivé malostranské díry, do takového podivného ostrůvka ticha, kterých opravdu není již v Praze mnoho.

Náš škvoreček bydlil v směšně malinkém pokojíčku, jehož okna vedla do klášterní zahrady; hleděl-li kosou napravo, zahledl několik žeber starého kostela, zahledl-li se kosou nalevo, padl jeho pohled na budovu klášterní s několika celami a s velikým refektářem. Žili tam již jen dva nebo tři mniši; a v létě, když byla okna otevřena, slýchal klidný hlas novicův, předčítající k obědu třem starcům... Ten jeho pokojík byl tak podivně vestaven do komplexu vysokých nájemných domů, že to bylo skoro cosi jako holubník pro sebe, holubník opravdu stvořený pro holuba velmi churavého. Byl celou soustavou schodovitých pavlačí oddělen od ostatních nájemníků a souvisel jen jednou stranou s lidskými obydlími. A právě ta strana stala se našemu pavoukovi osudnou: pramenem velkých a velkých trýzní. „Představ si,“ povídal mi přítel, „co mi nepověděl, když jsem ho jednou po velké námaze našel a navštívil. Musil jsem přelézt ovšem přitom desatery dřevěné schody, provléci se paterým katrem, proplazit se osmerou pavlačí. Vždy dva nebo tři metry do výšky a metr dolů. A takovým ironickým řádem, představ si, šlo to tak asi do výše pátého nebo šestého patra. Ten pokoj, kde bydlil, měl docela prostý a chudý nábytek, ale přece byla tam pohovka, a na té našel jsem svého Oblomova

192 jako trosečníka na vraku. Měl uši ucpané asi paterou vatou a nerad z ní vstával. A jako na omluvu řekl mi: „Pomyslete si, kdybych se prokopal touhletou stěnou,“ — a klepl prstem na stěnu, k níž se přimykala ta pohovka, — „propadnu se z výše asi patnácti metrů rovnou na pódium a za katedru nejslavnějšího přednáškového sálu universitního.“ — „Šílíte? Jakýpak universitní sál zde vedle toho vašeho holubníku?“ — „Pardon, *pod* mým holubníkem. Pravím vám, asi tak patnáct metrů hloubky.“ A vysvětlil mně, že opravdu sousedí s velkým slavným historickým sálem, který mohl pojmut snad tisíc lidí a byl tak vysoký, že spojoval ve své výši čtyři až pět pater. Měl také podle toho dvojitou galerii, nižší a vyšší.“

Byl to opravdu slavný historický sál, snad největší sál Prahy. Vykládalo se, že tam byla v sedmnáctém a osmnáctém století šlechtická resource pražská, že se tam pořádaly veliké a slavné plesy, na jednom z nich že tančil Petr Veliký, když se vracel ze svého holandského učení přes Prahu na Rus, že tam byly pořádány večírky, z nichž jednoho účastnil se prý sám Beethoven, když nedaleko odtud rozbil na několik neděl svůj stan, v společnosti svých šlechtických přátel a mecenášů. Pořádaly se tam také souboje, při nichž byl jednou Casanova sekundantem. Pak klesal ten sál níž a níž, až nakonec byl sotva víc než obyčejná dupárna, navštěvovaná dělníky, tovaryši a služkami, až jej z jeho ponížení pozvedla universita, která neměla své budovy a hledala pro své posluchárny místnosti v soukromých domech.

„A představ si,“ referuje mi náš společný přítel, „mám strašně jemný sluch a slyším jasně všechno, o čem se tam vykládá. Slyším definice z římského a z kanonického práva, slyším hypotesy fyzikální, slyším teorematy filosofická. Nemohu neslyšet přes pateru vrstvy různě složené vaty, napuštěné parafinem, kterou si vkládám do uší. Představ si, že slyším spory o psychofyzickém paralelismu, že jsem včera vyslechl dlouhou přednášku o sociologii sportu, že mne předevěřem trýznila takhle krásně skandovaná věta: Bůh byl, pánové, jen pracovní hypotesou Descartesovi, později ho už nepotřeboval, jako ne-

193 potřebuje zedník lešení, když je dům pod střechou. Před týdnem zahřměl mně odtamtud hromový potlesk posluchačstva, které projevovalo svůj souhlas s myšlenkou proslulého a oblíbeného profesora: Pánové a dámy, poesie buď bude sociální, nebo nebude.“

„A to tě tak pobuřuje? Vždyť to můžeš číst desetkrát denně v denících nejružnějších politických stran.“

„Rozuměj mi, mne nepohoršuje obsah téhle věty, snad je to pravda, ale ten strašný kakofonický řev, který se za ní zdvihl a vevalil se jako lavina do mé bytosti, jako by se zeď sesula, střecha spadla, cihly a kamení se mi nasypaly do mozku. Mučím se a vysiluji se od té doby, chci ty disonance rozvést v harmonii, a nemohu a nemohu. Ale,“ a nahnul se ke mně a šeptal mi to tajemně do ucha, „to nejhorší teprve přijde. Ty myšlenky, které tam byly utroušeny, slyším i v noci. Představ si, i v noci! Mýlil by se, kdo by si myslel, že jednou vysloveny, dozněly, zmizely s vlnami zvukovými z prostoru toho ohromného sálu. Ne, ne, pravím ti, to je klam. Ty tam žijí dál a v noci, když všechno ztichne, probudí se nějakým záhadným způsobem k novému životu; tančí, zpívají, bijí se, rvou se... dnes v noci to byl strašlivý brajgl, nezamhouřil jsem oka, pomysli, praly se spolu l'art pour l'art a tendence. Měly v rukou nějaké papírové pytlíky naplněné vzduchem, které si rozbíjely o hlavu, ty třaskaly, až mi v kloubech praštělo. Bude-li to trvat ještě tři dny, určitě z toho zemru; pravím ti, určitě zemru!“

Ale nezemřel náš dobrý přítel Bořivoj Konipásek. Den poté vyšel si na procházku, a jak tak jde kolem dveří té příšerné obludy, té posluchárny, která jej tolik trápila, vidí domovníka ze svého domu, pana Švertásku, jak ohromným koštětem vymetá prach a smetí ze sálu. Byl to jeho úkol, za který byl placen. Každý večer, když přednášky byly skončeny, měl vymést z posluchárny všechno neřádstvo, které se tam nahromadilo, bláto jako útržky papíru a novin a ohryzky jablek a hrušek, které naháze i na podlahu posluchači a posluchačky. Za to byl právě

placen pan Švertásek. Universita, jak byla chudá, neměla svých vlastních sil k čištění toho ohromného velesálu, i svěřovala tuto funkci domovníkovi sousedního domu, kterému podléhal také náš básniček.

Konipásek, jak tak šel kolem toho vchodu, povšiml si dobře domovníka, který ho také shovívavě pozdravil. Schválně zašel utrápený básník do vinárny a prodlel tam déle než obvykle, z touhy, aby si co nejvíc zkrátil noční hodiny svého utrpení, kdy se nevykoupené věty a these a sentence a definice rozžily ve svůj záhrobní život a bombardovaly tak ukrutně přejemně sluch houslisty a básníka. Vrátil se před dvanáctou a v obavách ulehl na pohovku. Naslouchal chvíli vyděšeně do tmy, ale záhy se uklidňoval. Nic! Neslyšel nic, v posluchárně bylo hrobové ticho. Nevěřil svému sluchu. Ticho! Rajský balzám na rány duše! Ticho a zase ticho! Ticho jako na dně vod jezerních! Poslouchá čtvrt hodiny, poslouchá půl hodiny, poslouchá hodinu. Nic, nic, nic! Jeho duše je sám jásot a samo díkůčinění osudu. Druhý den vyšel si zase podvečer na procházku, ale s domovníkem se nestřetl. Vrata posluchárny byla uzamčena. Vrátil se z vinárny už o desáté. Sedl ke stolu, namočil pero, chtěl psát, ale najednou zaúpěl jako poraněná zvěř a přitiskl si dlaně k uším. Jaký pekelný mumraj ozýval se to za stěnou, jaký řev, jaký divoký kankán tančený v dřevácích! Jaké rány pěstí do hlavy, jako by se zdi bořily! A to všechno trvá až hluboko přes půlnoc, až do svítání. Rozumí se, že Konipásek nezamhouřil ani oka.

Večer jde zase na procházku stopami minulých dní, ve dveřích sálu ohromná ramenatá postava pana Švertáska, zahalená dýmem prachu. Pozdraví se spolu a pan Švertásek svěřuje se mu v jakémsi záchvatu blahosklonnosti: „Včera jsem na to neměl čas, přihnul jsem si trochu u Bachorů. Proto dnes je toho tolik. Hulí se z toho jako z lokomotivy.“ — „A to si to odpouštíte častěji, tohleto metení?“ praví mu obodřeně Konipásek, kterému jako by něco svítalo v mozkovici. „No, tak skoro ob den, někdy i ob dva. U Bachorů mají výtečného kozla, pane spisovatel. Taky by si tam měli zajít! A to bych byl hlupák, abych to dělal denně.

Přišel bych takhle za měsíc o plíce. Za těch pár mizerných grošů, co člověku dají, je toho až habaděj.“

Konipásek se vrátil záhy domů a bylo, jak předvídal: ticho, ani muk. Švertásek vymetl s prachem patrně i všechny ty hypotese, these, myšlenky, které tu jindy řádily; nebylo aspoň po nich ani potuchy, byly pohřbeny tentokrát dokonale a asi navěky. Jaké zázračné koště má ten Švertásek! Mete tak důkladně, že v jeho stopách nezbude nejen ani papírku, ale ani sebemenší, sebenepatrnější myšlenečky.

Ale teď stanula před jemnosluchým Konipáskem strašná otázka: jak přimět Švertáska, aby denně večer co večer konal svou povinnost a vymetal smetí z posluchárny? Druhý den večer marně ho hledal náš básniček mezi dveřmi toho obludného sálu: byly zamčeny jako vrata věznice. Ne bez rozpaků odvážil se za ním Konipásek do jeho doupěte a zapředl ho do delšího filosofického rozhovoru, v němž se mu snažil ujasnit jeho povinnosti a nakonec třaslavě vsunul mu do ruky tři korunky a pronesl jemnou výzvu: „Tak, pane Švertásek, a teď půjdeme za svou povinností a vymeteme ten hōrsál.“

„A to bysme byli blázni, pane spisovatel. Teď, když máme tři koruny, půjdeme na kozla k Bachorům.“ A Švertásek jako pravý rek zůstal neoblomný. A utroušené, nevymetené myšlenky a myšlenečky aspoň ob noc straší v tom slavném sále dál.

F. X. Šalda napsal za svého života kromě románu *Loutky i dělníci boží* celkem pětaticet menších beletristických próz, novel, povídek, črt a skic, a to v rozmezí bezmála padesáti let. První, *Fantasie spleenu*, vyšla r. 1888 v České Thalii, poslední, *Dva prstýnky kornela Jakuba Pýchory*, ve IV. ročníku *Listů pro umění a kritiku* r. 1936. Sám pořídil ze svých próz dva výběry: *Život ironický a jiné povídky*, který vyšel po prvé r. 1912, později za Šaldova života ještě čtyřikrát a v posledním vydání z r. 1936 obsahuje deset próz, a *Dřevoryty staré i nové*, které vyšly jen jednou, jako 10. svazek melantrišského Díla F. X. Šaldy v říjnu r. 1935 a obsahovaly devatenáct próz. Stranou těchto knižních výborů zůstalo tedy všeho všudy šest próz. Všechny Šaldovy prózy vyšly nejprve časopisecky, až na dvě, které byly vtěleny do posledního knižního vydání *Života ironického* přímo (*Modloslužebník* a *O neblahé bohatýrce*; próza *První otřesy* z téhož souboru vyšla nejdříve také časopisecky, a to v III. ročníku *Zápisníku* pod názvem *Klášter a městečko*).

V našem Souboru díla F. X. Šaldy vydáváme oba povídkové cykly v té podobě a v tom pořadí, jaké jim dal Šalda, jenom pro úplnost připojujeme jako dodatek s přihlédnutím k chronologii ty prózy, které Šalda do knižních souborů nepořadil. Tak jsme ve vydání *Života ironického* (Soubor díla F. X. Šaldy, sv. 3, 1949) v dodatku otiskli první tři prózy Šaldova mládí. K tomuto vydání *Dřevorytů* starých i nových, v celkovém pořadí druhém, připojujeme povídku *Tupitel duši* (z r. 1917) a fejeton *O člověku s příliš jemným sluchem* (z r. 1935). Zbývající pětaticátou prózu *Osud a milost*, vyšlou v *Květech* r. 1915, v Souboru díla nepublikujeme, neboť jde o pasáž z románu *Loutky i dělníci boží*, který vyjde samostatně.

Oba Šaldou pořázené knižní soubory mají osobitý charakter a jsou ve svých uměleckých cílech jako celek značně odlišné. Osobitost není v žádném z nich dána vnějším řazením, které není ani přísně chronologické, ani thematické. Některé povídky *Dřevorytů* by např. jazykově a esteticky, spřízněností svých uměleckých cílů, patřily spíš do souboru prvního (*Pán se vrátil*, *Gesto doby*). Naproti tomu nejméně tři ze čtyř závěrečných povídek posledního vydání *Života ironického* z r. 1936 (o které Šalda rozšířil vydání čtvrté z r. 1922) by chronologicky, jazykem i celkovou estetickou strukturou patřily do souboru druhého. Šalda sice v předmluvě k pátému, definitivnímu vydání *Života ironického* uvádí, že se dodatečně zařazené povídky „rázem i dobou svého vzniku zapojují organicky do první knihy povídek“ a že „nalezl skici k nim ve svých starých papírech z oněch zaslých dob“ (povídka

Modloslužebník má jediná vzadu v roce 1911, její jazyk a styl však nasvědčují tomu, že byla pro knižní vydání důkladně přepracována). Zdá se však, že povídky dodatečně zařazené do *Života ironického* byly napsány nebo nalezeny (ať už ve starých poznámkách nebo, jako *První otřesy*, v časopise) právě v období těch několika měsíců, které dělí páte vydání *Života ironického* (1936) od vydání *Dřevorytů* (říjen 1935). Z toho je vidět, že chronologie Šaldových povídek je složitější, než se na první pohled zdá.

Uměleckou prózu spíná s ostatním Šaldovým dílem, s kritikou na jedné a s poezií na druhé straně, řada zajímavých vztahů, které do podrobnosti prozkoumat bude záslužným úkolem šaldovského bádání. Přitom povídková próza nepodává o nic méně složitý obraz Šaldovy osobnosti než například kritika, třebaže se dnes z odstu- pu několika desítek let právem zdá více poplatná své době, svázaná i s tím, co bylo v té době málo a co se zakrátko vyžilo, a třebaže její myšlenkové poselství připadá nejednou antikvované a její umělecký náboj značně zvětralý. Kritik jako by se čím dál víc odlučoval a vzdaloval od beletristy, byl nesrovnatelně modernější, a to nejen obsahem svého projevu, nýbrž i jeho výrazem a formou, a vlastně větší umělec. Zdá se, jako by časový odstup zakrýval vše, co podmiňovalo a vytvářelo jednotu Šaldova literárního zjevu, a naopak zdůrazňoval, co kritika od básníka a prozátéra odlišovalo.

F. X. Šalda vstoupil jako beletrista do literatury s vysokými požadavky, v nichž se dosti složitě obráží spletitá a nesourodá erudice jeho mládí. Od prvopo- čátku usiluje ve svých prózách o umění „věčných hodnot“, o vytvoření „typických osudů a charakterů lidských“, které by vyjadřovaly „velké skutečnosti a jistoty“ lidského života a smrti. To je jedna ze zvláštností estetického ideálu Šaldova mládí: chce hned v prvním rozběhu stvořit umění „celé“, ukončené, v němž už není nejistot a rozporů. Tato silně idealistická představa o vrcholném umění jako řadu jistoty a věčných hodnot pronikavě ovlivňuje Šaldovu koncepci *literárního typu*. Jeho postavy jsou pouhým ztělesněním abstraktních principů, vyrůstají z obecnosti, z ideálních psychologických schémat a absolutních mravních pojmů. Jsou vytvářeny v podstatě alegorickou metodou, v níž je silný prvek monumenta- lisující. Odtud jejich neurčitost, společenská i psychologická, odtud naprostá nepřítomnost živého, odpozorovaného detailu, odtud i celkový nedostatek spon- tánnosti, voluntarismus a záliba ve vypjatých situacích a gestech. Většina próz Šaldova počátečního období je tak důkazem do značné míry „převráceného“ tvůrčího postupu, kdy umělec přehá od životních zdrojů k inspiraci v podstatě intelektuální. To je jeden z příznaků krize české literatury v devadesátých letech, důsledek jejího odvratu od přirozené základny národního života k profesionálním problémům literatury. Šalda jako řada jiných umělců ztrácí tehdy hned na počátku své spisovatelské dráhy oporu společnosti, v níž umělecky tvoří. Jeho umělecký názor řadu let bloudí mezi odmítaným domácím „uměním minulostí“ a rozmani- tými, překotně přijímanými cizími vlivy, které mnohdy spíše ztěžují než usnadňují vlastní orientaci, protože je nemá v čem zakotvit.

Maximalismus Šaldových mladistvých estetických názorů se nejvýrazněji jeví v požadavku uměleckého „synthetismu“. Teoretický výklad tohoto pojmu, pří- značný pro překotnou erudici Šaldova mládí, je, jak známo, těsně spjat s Šaldovou

první významnější uměleckou prózou, s povídkou *Analysa* (1891). Třebaže studie o synthetismu podává nejobecnější soudy a závěry o umění vůbec, měla v podstatě obhájit Šaldovu vlastní uměleckou metodu v této povídce. Dnes, z odstu- pu let, vidíme, jaký roztup je mezi Šaldovým teoretickým ideálem jakéhosi literárního „Gesamtkunstwerku“ a jeho uměleckou realizací. *Analysa* je v základě ochromena tímto teoretickým maximalismem, který chce od umění „Jedno i Všecko“, abstrakci a metafyzickou intuici i smyslovou konkrétnost, vědeckou exaktnost i nejsubtil- nější impresi, a v uměleckém výrazu usiluje jakýmsi synestetismem naráz uchvátit říši všech pěti smyslů a zároveň vyjádřit celou lidskou psychiku. V povídce dnes cítíme impresionistickou psychografii vyjádřenou a komplikovanou abstraktně analytickým slohem. Vysoké cíle uměleckého synthetismu jako by byly ukryty v neurčitých, symbolických náznacích a nepromlouvaly přímo, vlastním uměním, nýbrž prostředkovaně přes pocity a nálady hrdinovy. Vlastní zápas o nové umění se omezil, zdá se, na oblast výrazových prostředků a slohu.

V *Analysa* nalézáme první výrazné ztvárnění literárního typu příznačného pro celé první období Šaldovy umělecké prózy, které bychom s jistotou nepěsností mohli nazvat údobím *Života ironického*. Janus Schlaag je ztělesněním dekadentního estéta, chorobného sensitiva a analytika vlastního nitra, který se v různých obmě- nách bude vyskytovat v prózách celého Šaldova prvního období a v řadě aspektů přežije až do let dvacátých a třicátých. Schlaag má už předchůdce v hrdinovi *Fantasie spleenu* (1888), první, kratičké Šaldovy prózy, v níž už také proniká úsilí o literární typ, zatím ještě neurčitě načrtnutý v barvách náladové reverie. Tam je to „bledovlasý, nervosní poeta-dandy“, bledolící, úzkých rtů, s baudelairovsky neklidnými nozdrami větřícími vůni vzdálených kamélií, který si v příznačné atmosféře pozdního podzimu v křesle u okna vysnívá podobu ideální milenky. Tento unavený, jakoby z mlhy utkaný snivec nemá dosud jména, je pojmenován pouze druhově: je rodným bratrem západních dekadentních sensitivů snících o nehmotných a nezemských prerafaelitních milenkách, jednou lunatických, po- druhé orientálsky omamných. Janus Schlaag je naproti tomu první výrazný portrét v galerii těchto „umdlých duší“, nervosních a hysterických estétů, osamě- lých, znuděných a „nepochopených“ individualistů, pozérů a herců života. Schlaag je nervosní sensitiv, až s chorobnou citlivostí reagující na sebemenší vzruchy a dráždivé popudy z vnějšku, který však trpí, nebo si to aspoň namlouvá, záhadnou „nemocí analýsy“, jež mu zabraňuje žít. Ustavičně totiž jakousi podivnou abstrakci rozkládá složité životní jevy v jejich základní geometrické tvary a opatruje si tak vrchovatou míru „chorobně nudy“ a hnusu, které nezbytně potřebuje k životu. Šalda jej představuje jako delikátního estéta křehkého psychického ústrojí, v němž „umění“ zabilo „přírodu“, kterou z duše nenávidí právě tak jako lidskou společnost, z níž ho zároveň jímá nejasný děs. Hlavní umělecké úsilí je v této povídce zaměřeno k „analytickému“ experimentu, který se Šalda snaží vyjádřit složitým „synthetic- kým“ stylem. Významné je, že v Schlaagovi už jsou v nejasných obrysech formu- lovány základní principy individualistické kritiky společnosti, které se v Šaldově beletrii výrazněji rozvinou později. Už tady se literární typ stává nikoli objektem, nýbrž subjektem společenské kritiky. Už tady se vytváří typická polarita Šaldových próz: silné individuum kontra „společnost“, „dav“, „svět“, „žena“, „přítel“, „Bůh“. Hrdina, kritický subjekt, je ostře typisován v celé své charakterové vý-

200 lučnosti, jeho protihráči, ať kolektivnímu nebo individuálnímu, nejčastěji připadá úloha schematického odpůrce. Důsledný individualismus tak Šaldu nutí klást oba póly vztahu do nerovného poměru. Pro ráz Šaldovy „kritiky hlavním hrdinou“ je dále příznačné, že hrdina je vždy člověk s provokujícím posláním, až do nesmiřitelnosti nekonformní a bezohledně náročný, pohrdavý a exaltovaný, nesnažící se najít se svým okolím společnou řeč. Nejčastěji to bývá nepochopený umělec. V tom je další důležitý aspekt Šaldovy společenské kritiky: točí se téměř výhradně kolem problémů estetických a etických a nezasahuje zásadněji společensko-politické otázky. V tom se však projevuje celkové zúžení umělecké problematiky, které v devadesátých letech nastalo.

Problém odcizení umělce a společnosti, „davů“, řeší povídka *Šly světem* (1900). Umělec je tu charakterisován jako bytost zcela výjimečná a společensky vylučná, přímo nadpřirozených vloh a nadlidské jemnosti, dav proti tomu jako hrubá, pasivní, antiestetická síla, která nerozezná pravé umění od bezduchého „šlágru“. Vyprávěč (povídka je psána v první osobě) je zase nervosně impresivní sensitiv trpící osudem pravého umění ve společnosti, která je nechápe, profanuje a uráží ve chvílích, kdy on sám je vzrušen do posledního nervu své citlivé duše. V této povídce po prvé vystupuje žena jako krutá, dekadentní, umění a umělce ničící síla. V povahokresbě se objevuje metoda uzavřeného psychologického portrétu, velice blízká tehdejší Šaldovým charakteristikám kritickým.

Ústřední povídkou prvního knižního souboru je *Život ironický* (1907), nejdelší Šaldova povídka, v níž jako by dozrály umělecké tendence předchozích próz, především typisace hrdiny. Jan Varjan, hrdina *Života ironického*, je dekadentní estét marně zápasící o „milost“ umělecké tvorby. Žije v naprosté duševní vyprahlosti, hnusí si svět, lidskou společnost pocituje jako přítěž, ženu jako ďábla-antiumělce, skutečný život si nahrazuje neskutečným světem estetických chimér. Beznadějně se osvěžuje krví svých erotických obětí, poslední vzpruhou jeho pustému srdci má být zápas s věřící ženou o Boha. Od vítězství nad vyrovanou, sebejistou Melchiorou si slibuje obrodu svých tvůrčích sil. Varjan je „člověk smrti“, ve své marné snaze o uměleckou obrodu se neštítí ani zločinu. Dožene dívku k sebevraždě ve chvíli, kdy ji začínal opravdu milovat a našel v lásce k ní dlouho hledaný obrodný zdroj. Závěr povídky je ironický. Ironie se od té chvíle stává častým hostem v Šaldových prózách. Je to vždy náhodný nebo lze říci osudový zvrat ve chvíli, kdy hrdina dospěl k řešení své krize, tedy něco jako „vnucené druhé řešení“. „Klasické“ řešení povídky je rázem zrušeno a obrací se v pravý opak, a to vše mimo hrdinovu vůli — odtud ironičnost. V Janu Varjanovi dosáhl vrcholu typ dekadentního sensitiva, prolezlého všemi možnými idiosynkrasiemi a přehánějíci svůj individualismus a své estetické pozerství až ke zločinu. Zároveň v ní vyvrcholil dobový symbolicko-impresionistický manýrismus slohu.

O tři roky starší povídka *O Frau Land, hřišníci a kajinici* (1904) ukazuje zrod nového literárního typu, v pozdější Šaldově próze dosti častého, který je, jak se zdá, do značné míry plodem umělecké spolupráce s Růženu Svobodovou. Je to typ ženský a ve srovnání s mužskými hrdiny předchozích povídek je na něm na první pohled nápadný rys čínorodosti, energie. Erna, Frau Land, je rovněž umělec, herečka, a úhel jejího pohledu na svět je také jenom estetický. Je to bytost vnitřně zanicená, citlivá, nervní, avšak její sensitivnost nemá už všude onen příznak sla-

201 bosti a dekadentní únavy. Má, třebaže to zní paradoxně, etnosti spíše mužské. Cestu od desiluse k desilusi jí v životě ulehčuje zejména dar ironie, smíchu, nedůvěry. Její ideály — láska, umění — nejsou již zcela skleníkové, nudou vypěstované estetické chiméry, nýbrž představy ze života a pro život. Její životní zmoudření — krize a její překonání — je účinkem opravdové, velké zklamané lásky. I Frau Land je však jako dřívější hrdinové vystavena „nevědčenskému“ světu, „pakáži“, která je v povídce zosobněním zlovolné nízkosti a má roli schematického nepřítele, bahna, v němž se musí brodit „nepochopený“ hrdina. Novým rysem je v této povídce biografická osnova se zdůrazněním hrdinova romantického původu a jakési rodové fatálnosti, která je v Šaldových povídkách častá i později. Energický ženský typ, který se tu v zárodečné podobě objevil, se u Šaldy později vyvinul a vyostřil: nalézáme jej například v „nebláhé bohatýrce“ *Jadwize* z pozdní povídky téže sbírky nebo v „slunečném hříběti“ *Fredě z Dřevorytů*.

Zbývající povídky *Života ironického* buď nijak zvlášť nedokreslují obraz povídek předchozích (*Povídka o perle Žetímě, Psáno tužkou na starém papíře*), nebo už do jisté míry slohově a kompozičně předznamenávají druhé, podstatně odlišné období Šaldovy povídky (*Smrt Kryštofa des Loges*), nebo jsou mnohem pozdější a do souboru *Života ironického* se dostaly až ve třicátých letech (*O nebláhé bohatýrce, První ořesy* — vlastně úvodní kapitola románu, *Dva prstýnky korneta Jakuba Pýchory* a ve své definitivní podobě i *Modloslužebník*).

Druhá fáze Šaldovy povídkové tvorby, již až na malé výjimky představují *Dřevoryty staré i nové*, je svými uměleckými cíli jako celek podstatně odlišná, i když je s prvním údobím úzce spjata vývojově. Odlišnost je několikerého druhu. Na prvním místě pozorujeme odvrát od analytické prózy, omezující se, jak jsme viděli, na rozbor psychiky hlavních postav, k próze vyprávěcí, která chce být, jak Šalda říká, výrazem „čisté obraznosti předmětně dějové“. V tom smyslu se obzor Šaldovy povídky v údobí *Dřevorytů* rozšiřuje. Povídka vychází z okruhu duševního světa dekadentně estétského, individualistického hrdiny, který z Šaldovy prózy nemizí, ale dostává se mu buď omezenější role v příbězích, jejichž uměleckou osou není už on sám, nebo rovnocenného protivníka, jak si to vyžaduje objektivnější fabulace. Ruku v ruce s tím jde celkové zpředmětnění Šaldovy povídky. Řada problémů není již konstruována à thèse, nýbrž je vzata rovnou ze života, vzniká celá skupinka povídek z dětství, které mají přímo žánrovou určitost kresby, řada postav nabývá ostrého psychologického profilu a výrazného sociálního obrysu, v některých povídkách je skrovnými tahy načrtnuto prostředí. Hlavní rozdíl od prvního období záleží však ve vlastní umělecké metodě povídky. S odklonem od duševně analyticky k dějové předmětnosti souvisí, že středem uměleckého úsilí přestal být literární typ. Vzniká útvar mnohem střízlivější psychologické kresby, jehož uměleckým jádrem je *typická situace* nebo *typická událost*, v nichž je jako v nějakém monumentálním symbolu zkoncentrován smysl celého dlouho rozvíjeného dění a vyjádřena nějaká „velká skutečnost a jistota“ životní. Je to, řečeno Šaldovým slovníkem, hledání „gesta“, „typického a symbolického posunu, stylové rytmické zkratky“. V typické situaci nebo události má Šaldova povídka zpravidla uměleckou pointu, někdy tragickou, jindy tragikomickou a nejčastěji ironickou. V *Dřevorytech* je dále na rozdíl od povídek prvního období silný prvek dramatický. Dramatická je metoda pointování. Často je zachycen dramatický konflikt mezi starým a novým,

kdy se v člověku cosi láme, kdy staré je popřeno a vyvráceno pod tlakem nového, které se prudce dere na svět. Některé povídky mají přímo klasickou tragičnost: člověk marně zápasí se silou, nad kterou nemůže zvítězit, a nakonec „fatálně“ umírá.

Povídky Dřevorytů mají ve srovnání s hlavními povídkami Života ironického podstatně menší rozsah. Nejstarší z nich (*Pán se vrátil*, *Gesto doby*, *Tupitel duši*) se jazykově a stylově a do jisté míry i uměleckou metodou přimykají k okruhu povídek Života ironického a od pozdějších povídek dvacátých a třicátých let se pronikavě liší. *Gesto doby* (1916) je například do značné míry recidivou staré analyticko-psychologické prózy se silně abstraktním, symbolickým výrazem a stylem. Právě tak v *Tupiteli duši* (1917) se v portrétu „génia podlosti“ vrací estetický zločinec dekadence a spolu s ním celá atmosféra zerotisovaného interiéru z konce století: bibeloty, japonerie, erotická alba, vůně vykuřovadel... Je to jediná ze starších povídek, kterou Šalda nepojal do Dřevorytů, asi mu už nepřipadala dost živá.

Šaldova umělecká problematika, jak ji známe z povídek Života ironického, se v Dřevorytech v podstatě nemění: individuuum ve svém poměru k „světu“ zůstává nejtýpovějším problémem jeho umělecké tvorby. V souladu s celkovým Šaldovým vývojem se však mění řešení této problematiky. Šaldův odklon od analytické prózy a úsilí o prózu fabulační se silným prvkem dramatickým a s monumentální symbolickou pointou si totiž v Dřevorytech vynucuje novou uměleckou metodu.

Literární typ už není vyjadřován metodou analyticky popisnou, nebo jak říká Šalda v úvodu k Dřevorytům, „logickisticky pitvavou“, podávající statický průřez charakterem. Psychologie postavy je viděna dynamicky, v ustavičných změnách a zvratech, se silným akcentem na *dramatičnost* psychických procesů. „A hle, jak každým krokem rozduvuje se, poltí se tato bytost! Jak cosi v ní roste a vyrůstá a přerůstá ji starou, scvrkající se, odpadávající jako proděravělá larva! A jak ji soudí, jak ji odsuzuje: tato nová onu starou, odumírající, ne: odumřelou již skoro, popravenou již skoro, onou novou, silnou, hrdou, přísnou, velikou a nelitostnou!“ Těmito slovy líčí Šalda psychický zvrát hrdinčin ve chvíli rozhodnutí k „osudovému“ činu v povídce *Pán se vrátil* z r. 1915 (v jednom z výrazově nejčistších dokumentů expresionistické prózy v naší literatuře vůbec). V Dřevorytech se objevuje portrét vytvořený ryze fabulačními prostředky. Hrdinův příběh, tedy prvek objektivně dějový, tu vytváří jakýsi zpětný psychologický odraz do nitra postavy a nahrazuje tak dřívější analytickou psychologii (např. v povídce *Starček sebeurah*, 1929, nebo třeba v méně zdařilé, silně schematické *Matce po duchu*, 1918). Celkově zpředmětnění Šaldovy prózy v Dřevorytech se projevuje také v tom, že literární typ nevyrůstá už z abstraktnosti, že přestává být jakousi intelektuální alegorií a že je psychologicky i sociálně konkrétně situován. Psychologickou určitost má pak zejména skupina autobiografických povídek z dětství (*První přijímání*, 1923, *Křestný dukátek*, 1926, *Paněčín první rok*, 1932, a do značné míry též *První a druhá*, 1931). Jsou to vesměs pozoruhodná díla dětské psychologie, zpracovávající autentické události a zážitky z dětství a významná pro poznání psychologie Šaldova mládí. Představují zároveň nejpřirozenější, nejméně stylisovaný projev Šaldovy beletristiky a v tom smyslu nám dnes připadají, aspoň jazykově a slohově, nejsvěžeji

a nejživěji. K společenskému zkonkrétnění postavy se Šalda, zdá se, těžko probíjával a v mnoha povídkách Dřevorytů cítíme jistý nesoulad mezi sociálním určením hrdiny a jeho názory, problémy a vášnivými gesty. Řada povídek však má výraznou sociální kresbu, jako hořce ironická *Zamiloval se do domu* (1931) nebo *Vajbrvričoft* (1930) nebo starší *Dílo člověkovo* (1920), jinak nepřilíš zdařilý pokus o mravní kritiku kapitalismu. V několika povídkách se vrací „typické“ prostředí Dřevorytů: městečko žijící ve stínu panského zámku, jindy kláštera.

Sotva lze život v Šaldových povídkách charakterisovat výstižněji, než jak jej charakterisoval v úvodu k Dřevorytům sám autor: jako „velikou démonickou sílu plnou protikladů a svárů vnitřních“. Protikladnost dění je základním stavebním principem a vlastním dramatickým nervem Šaldových próz. Antithetické je u Šaldy vždy postavení individua ve společnosti. Z Dřevorytů však až na nepatrné pozůstatky vymizel schematický odpůrce, „dav“, chápaný jako hrubá síla na smrt nepřátelská „hrdinovu“ ušlechtilému úsilí. Antithesa dostává nejčastěji podobu dvou postav, z nichž silnější — někdejší „nepochopený“ individualista — se snaží svého partnera ovládnout, podmanit, ztotožnit, zbavit svobody. Šalda zpracoval problém tyranského ovládnutí druhého v několika variantách (v „dramatu v pokoji“ nazvaném *Tupitel duši*, v *Křestném dukátku*, spolu s pozérstvím dětské povahy a s „heroickou lží“, nebo v *Slunečném hřiběti*); zajímavé je, že despota ve většině případů svůj ztotožňovací zápas prohrává a tragicky hyne, když se partner osvoobil z jeho kruté rozmarného útlaku. Zdá se, že někdejší individualistický pozér typu Jana Varjana přerostl Šaldovi v silácký typ mnohem pozitivnější. Bývá to člověk, který se vášnivým gestem osvobozuje z potupení a zneuctění (Šustrprincezi; Háta z povídky *Pán se vrátil*) nebo z prokletí (Lidka z *Psanička*), jindy silák žijící v zajetí „fatality, která poznamenává znamením neviditelným“ (např. Horáš z *Postilióna smrti*). Horášův osud je pro Šaldovu uměleckou psychologii příznačný tím, že je svědectvím o křehkosti a zranitelnosti nejsilnějších. Někdy má povahová antithesa odstín sociální: osvobozující se člověk zároveň přetřává pouta služebnosti a podřízenosti.

Povídky Dřevorytů jsou vesměs zaměřeny k dramatickému účinku a k pointě, která je nejčastěji ironická. Protože očekávané řešení bývá nejčastěji zvráceno silou vyššího řádu, má šaldovská ironie charakter „ironie osudu“.

Bylo by ovšem přehnané chtít všechny povídky svazku, které vznikaly v průběhu dvaceti let a byly seskupeny příležitostně, utřít do skupin a kategorií „beze zbytku“ nebo mluvit o jejich umělecké metodě jako o čemsi konstantním. Najdeme tu povídky, které se takovému začlenění vzpírají, například *Pokušení Pascalovo*. Zvláště poslední Šaldovy povídky z třicátých let se vyznačují slohovou i skladebnou odlišností. Úsilí o typickou situaci nebo událost ustupuje do pozadí právě tak jako smysl pro pointu. Vznikají povídky širšího vyprávěcího rytmu se vzrušenou, zvichřenou, „barokisující“ atmosférou a neurčitě historickým zabarvením. Patří k nim *Požáry* (1935), zařazené do Dřevorytů, právě tak jako *Dva prstýnky korneta Jakuba Pýchory* (1936), zařazené krátce nato do posledního vydání Života ironického. V méně výrazné podobě jsou prvky tohoto nového a posledního Šaldova uměleckého výrazu obsaženy i ve dvou jiných prózách, dodatečně přiřazených rovněž k Životu ironickému, které mají obě východočeskou nebo lépe kladskou lokalitaci, v povídkách *O neblahé bohatýrce* a *První ořesy* (tato druhá povídka

204 vyšla nejprve v III. ročníku Zapisníku pod názvem *Klášter a městečko* a s podtitulem „kapitola z románu“. Poněkud stranou uměleckého úsilí posledních let a také stranou obou knižních souborů zůstal fejeton *O člověku s příliš jemným sluchem* (1935), arbesovský příběh z „ostrůvku ticha“ na Malé Straně.

Šaldovy prózy nemají samozřejmě jenom vnitřní problematiku. Mají také bohatou problematiku vnější, rozmanitě se v nich obráží nejen vývoj české i světové prózy za celých padesát let, kdy vznikaly (a k tomu by jistě přistoupilo i působení literatury starší), nýbrž i společenská situace té doby. Aktuální hodnotu Šaldových povídek pak nelze ani tak vidět v jejich umělecké realizaci, která je v mnohém omezena dobou vzniku i její dnes odlehlou estetikou, nýbrž spíše v mnohostrannosti a podnětnosti uměleckých cílů, které si Šalda vždy neúnavně a směle kladl.

Povídky Dřevorytů starých i nových vyšly původně v těchto časopisech, novinách a sbornících:

Pán se vrátil. Z cyklu Staré dřevoryty. Topičův sborník 3, 1915—1916, str. 97 až 104 (č. 3, prosinec 1915).

Pokoušení Pascalovo. Šaldův zápisník 1, 1928—1929, str. 283—289 (č. 9, květen 1929).

Křestný dukátek. Tvorba 1, 1925—1926, str. 202—210 (č. 11, 15. V. 1926).

První přijímání. Ze vzpomínek zapomenutého. Národní kultura 2, 1923, str. 47—56 (č. 2/3, únor—březen).

Tchýní. Plán 1, 1929—1930, str. 14—16 (č. 1, leden 1929).

Sustrincezl. Plán 1, 1929—1930, str. 208—210 (č. 4, květen 1929).

Pokažený den. Šaldův zápisník 1, 1928—1929, str. 238—245 (č. 8, duben 1929).

První a druhá. Povídka. Šaldův zápisník 4, 1931—1932, str. 138—145 (č. 4/5, prosinec 1931).

Stařec sebevrah. Šaldův zápisník 2, 1929—1930, str. 81—84 (č. 2/3, říjen 1929).

Postilión smrti. Šaldův zápisník 1, 1928—1929, str. 306—314 (č. 10, červen 1929).

Zamiloval se do domu. Šaldův zápisník 3, 1930—1931, str. 369—381 (č. 11/12, duben 1931).

Psaničko. Šaldův zápisník 4, 1931—1932, str. 80—88 (č. 2/3, říjen 1931).

„*Vajbrvirčofl*“. Šaldův zápisník 3, 1930—1931, str. 167—173 (č. 5/6, prosinec 1930).

Panenčin první rok. Povídka. Šaldův zápisník 4, 1931—1932, str. 383—391 (č. 12/13, září 1932), str. 419—431 (č. 14, říjen).

Dílo člověkovo. Lípa 3, 1920, str. 1—12 (č. 1, únor).

Slunečné hřibě. Povídka o lásce neblahé. Šaldův zápisník 3, 1930—1931, str. 82—90 (č. 3, říjen 1930).

Gesto doby. 1916. Sborník: Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojinů, str. 40—44 (Praha 1916).

Malta po duchu. Venkov 21. IV. 1918 (č. 92, Nedělní zábavná a poučná příloha, str. 1).

Požáry. Listy pro umění a kritiku 3, 1935, str. 445—451 (č. 15, říjen).

Tupitel duši. Topičův sborník 4, 1916—1917, str. 241—247 (č. 6, březen 1917).

O člověku s příliš jemným sluchem. Šaldův zápisník 8, 1935—1936, str. 45—52 (č. 1/2, říjen 1935). 205

Pro knižní vydání Šalda časopisecké otisky svých povídek přehlédl a zkorigoval, jazykově a stylisticky upravil, místy proškrtal nebo — častěji — poněkud rozšířil. Největší korekturou prošly povídky nejstarší, od jejichž časopiseckého zveřejnění uplynulo bezmála dvacet let (*Pán se vrátil*, *Gesto doby*), povídky z třicátých let jsou naproti tomu v knižním vydání otištěny jen s nepatrnými změnami. Při úpravách se však Šalda nesnažil sjednotit svou knižní sbírku jazykově a stylově: v některých povídkách z estetických důvodů vědomě zachoval řadu osobitostí a zvláštností, které úzce souvisí s dobou svého vzniku. Naproti tomu jindy k textu svých starších prací nepřistupoval s pietou, nešetřil historický kontext jazykový ani stylový. Také kompozice sbírky není v nejmenším chronologická, na vývojový moment v ní není naprosto brán zřetel. I při korekturách Dřevorytů byl tedy, jako u Šaldy vždy, rozhodujícím činitelem aktuální estetický účinek.

Šaldovy korektury v Dřevorytech, zejména korektury zásadnější, mají výrazně estetický charakter. Řeší směrem k větší estetické účinnosti individuální situace v uměleckém kontextu, a proto je nelze zachytit a charakterisovat v ediční poznámce. To platí o naprosté většině retuší — škrty nebo hojnějších a obsáhlejších doplňků — lexikálních. Škrty postihly většinou jednotlivá slova, zvláště nefunkční adjektiva a adverbia (předčítal výrazně kovovým hlasem m. výrazně *měkkým* kovovým hlasem). Doplňky, často o rozsahu několika vět, téměř vždy citlivě dokreslují text významově nebo i rytmicky (Takto žil již léta před válkou, obklopen neproniknutelným kolem svých fantómů, *tančících kolem něho svůj divoký útrný tanec*). Výrazy, které mu po dvaceti letech připadaly knižní, nahradil Šalda obvyklejšími (pozorný m. pozorlivý; sloužíval jí obyčejně k rozřezávání knih a papíru m. sloužíval jí obyčejně k rozřezaný nůž; zeltívat m. utlívat). Naproti tomu najdeme např. změnu mřežoví m. mřížoví.

Všem povídkám je společná řada korektur jazykových: změna infinitivu *-l* místo *-li* (postihla více než tři čtvrtiny tvarů), drobné změny a úpravy pořádku slov (postavení nepřizvučných zájmených tvarů, odstranění inverzí), korektury *jej* m. *ho* (i u životných), *mi* m. *mně* (v nepřizvučném postavení), *je* m. *jest*, *už* m. *již*, *člla*, *člli* m. *čella*, *čelli*, *nějak*, *nějaký*, *někdo*, *něco* m. *jaksi*, *jakýsi*, *kdosi*, *cosi*, *jednou* m. *kdysi*, ztráta vokalisace *k*, *v* m. *ke*, *ve*, *u* vokalisovaných předpon typ *zesul*, *zesedl*, *zesypal* m. *sesul*, *sesedl*, *sesypal*, změna *do* m. *v* (v akusativních vazbách) nebo *s* m. *o* (např. nevěsta s lněným ulízaným vlasem m. *o* lněným ulízaném vlase). Často mizí přechodník slovesa býti a míti v doplňkovém postavení, např. (maje) rty semknuté, obklopen (jsa) neproniknutelným kolem. Záporové genitivy Šalda na jedné straně ruší, na druhé naopak zase zavádí nové. Všem povídkám společná je též řada korektur interpunkčních, např. náhrada dvojteček středníky a obráceně.

Při jazykové úpravě textu Dřevorytů jsme vycházeli ze zásad obvyklých v Souboru díla F. X. Šaldy. Většinou byly provedeny běžné úpravy ortografické a interpunkční podle dnešního usu. Kvantitu jsme upravovali pouze v cizích slovech. Kolisání *stenati* — *sténati*, *vztýčit* — *vztýčít*, *dufe* — *dvěfe*, *tvrdošijně* — *tvrdošijně* apod. ponecháváme. Číslice neoznačující přesný početní údaj jsme roze-psali slovy.

Změny textu byly provedeny na těchto místech (č. = podle časopiseckého otisku, ed. = emendace editorova):

- 23 pěti kořeny *vrůstáš* m. *vzrůstáš* (ed.)
 25 Bůh žije *ve mně* m. *v něm* (č.)
 48 ve svůj rozesmátý *vír* m. *vítr* (č.)
 63 bála se z *něho* nádechy m. z *ní* (ed.)
 94 *horečného* života m. *hořečného* (ed.)
 123 zasykl na třídu m. zasykl *vtom* kandidát na třídu (č.)
 138 *travnými* stébly m. *travnatými* stébly (č.)
 158 v savý mátožný *vír* m. *vítr* (č.)
 186 *onu* ukrytou *hanbu* m. *onou* ukrytou *hanbou* (ed.)
 190 někdo, *koho* zabíjí m. *kdo* zabíjí (ed.)

Josef Čermák

F. X. Šalda

Dřevoryty staré i nové

Soubor děl F. X. Šaldy. Vychází prací Ústavu pro českou literaturu ČSAV za redakčního vedení Jana Mukařovského a Felixe Vodičky. Výkonní redaktoři Emanuel Macek a Jarmila Višková. Svazek 6. K vydání připravil a poznámkami opatřil Josef Čermák.

Vydal jako svou 1717. publikaci Československý spisovatel v Praze roku 1960. Vydání druhé, v Československém spisovateli první. Odpovědný redaktor Otakar Mohyla. Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., závod Brno, provozovna 11. Stran 208. AA 10,74, VA 11,29. D-10-010 95. Náklad 2000 výtisků. 13/7.

Cena brož. 8,50 Kčs, váz. 11,90 Kčs. 63/VIII-1

Faint, illegible text at the top of the left page, possibly bleed-through from the reverse side.

1871

Inventory of the

... of the ...
... of the ...
... of the ...

... of the ...
... of the ...
... of the ...

... of the ...

přináší základní literárně kritické a historické spisy z odkazu největších domácích i světových klasiků.

Dosud vyšly svazky:

1. Marx—Engels, O UMĚNÍ. Rozebráno.
2. MANIFESTY FRANCOUZSKÝCH REALISTŮ XIX. a XX. STOLETÍ
Brož. 8,36 Kčs, váz. 11,95 Kčs
3. Jan Neruda, O UMĚNÍ
Brož. 10,45 Kčs, váz. 15,20 Kčs
4. Josef Dobrovský, DĚJINY ČESKÉ ŘEČI A LITERATURY. Rozebráno.
5. Josef Kajetán Tyl, O UMĚNÍ
Brož. 10,45 Kčs, váz. 15,20 Kčs
6. Maxim Gorkij, O LITERATUŘE
Brož. 16,90 Kčs, váz. 25,65 Kčs
7. G. E. Lessing, HAMBURSKÁ DRAMATURGIE
Brož. 9,50 Kčs, váz. 14,60 Kčs
8. Jaroslav Vlček, KAPITOLY Z DĚJIN ČESKÉ LITERATURY
Brož. 19 Kčs, váz. 24,70 Kčs
9. N. V. Gogol, O LITERATUŘE
Brož. 15,20 Kčs, váz. 19 Kčs
10. Zdeněk Nejedlý, O LITERATUŘE
Brož. 33 Kčs, váz. 46 Kčs
11. V. B. Nebeský, O LITERATUŘE
Brož. 11,50 Kčs, váz. 15 Kčs
12. Karel Sabina, O LITERATUŘE
Brož. 16,20 Kčs, váz. 21,20 Kčs
13. Vítězslav Hálek, O UMĚNÍ
Brož. 16 Kčs, váz. 19,50 Kčs
14. ČEŠTÍ RADIKÁLNÍ DEMOKRATÉ O LITERATUŘE
Brož. 13,50 Kčs, váz. 18 Kčs
15. N. G. Černyševskij, O LITERATUŘE
Brož. 40 Kčs, váz. 45 Kčs
16. Karel Havlíček, O LITERATUŘE
Brož. 10 Kčs, váz. 14,50 Kčs
17. F. X. Šalda, O UMĚNÍ
Brož. 45 Kčs, váz. 50 Kčs
18. Alexej N. Tolstoj, O LITERATUŘE
Brož. 11,50 Kčs, váz. 16 Kčs
19. Otakar Hostinský, O UMĚNÍ
Brož. 39,40 Kčs, váz. 43,80 Kčs
20. Paul Lafargue, LITERÁRNÍ STUDIE
Brož. 12,80 Kčs, váz. 17,20 Kčs
21. M. J. Saltykov-Ščedrin, O LITERATUŘE
Brož. 18,80 Kčs, váz. 23,20 Kčs
22. St. K. Neumann, O UMĚNÍ
Brož. 30,60 Kčs, váz. 35 Kčs
23. Ivan Olbracht, O UMĚNÍ A SPOLEČNOSTI
Váz. 22 Kčs.

Soubor díla F. X. Šaldy

vychází v tomto pořadí:

- Svazek 1. BOJE O ZITŘEK
Brož. 12,55 Kčs, váz. 16,35 Kčs
- Svazek 2. DUŠE A DÍLO
Brož. 9,88 Kčs, váz. 13,30 Kčs
- Svazek 3. ŽIVOT IRONICKÝ A JINÉ POVÍDKY
Brož. 12,70 Kčs, váz. 17,10 Kčs
- Svazek 5. DRAMATA
Brož. 29 Kčs, váz. 32,50 Kčs
- Svazek 6. DŘEVORYTY STARÉ I NOVĚ
Brož. 8,50 Kčs, váz. 11,90 Kčs
- Svazek 9. STUDIE O UMĚNÍ A BÁSNÍCÍCH
Brož. 8,55 Kčs, váz. 12,35 Kčs
- Svazek 10. KRITICKÉ PROJEVY — 1 (1892—1893)
Brož. 23,60 Kčs, váz. 31,35 Kčs
- Svazek 11. KRITICKÉ PROJEVY — 2 (1894—1895)
Brož. 20,90 Kčs, váz. 25,65 Kčs
- Svazek 12. KRITICKÉ PROJEVY — 3 (1896—1897)
Brož. 20,70 Kčs, váz. 25,65 Kčs
- Svazek 13. KRITICKÉ PROJEVY — 4 (1898—1900)
Brož. 20,50 Kčs, váz. 25,25 Kčs
- Svazek 14. KRITICKÉ PROJEVY — 5 (1901—1904)
Brož. 17,85 Kčs, váz. 22,40 Kčs
- Svazek 15. KRITICKÉ PROJEVY — 6 (1905—1907)
Brož. 19 Kčs, váz. 23,55 Kčs
- Svazek 16. KRITICKÉ PROJEVY — 7 (1908—1909)
Brož. 21,70 Kčs, váz. 27,80 Kčs
- Svazek 17. KRITICKÉ PROJEVY — 8 (1910—1911)
Brož. 25,50 Kčs, váz. 30 Kčs
- Svazek 18. KRITICKÉ PROJEVY — 9 (1912—1915)
Brož. 22,20 Kčs, váz. 26,70 Kčs
- Svazek 19. KRITICKÉ PROJEVY — 10 (1917—1918)
Brož. 28,30 Kčs, váz. 32 Kčs
- Svazek 20. KRITICKÉ PROJEVY — 11 (1919—1921)
Brož. 14,30 Kčs, váz. 17,70 Kčs
- Svazek 21. KRITICKÉ PROJEVY — 12 (1922—1924)
Brož. 17,50 Kčs, váz. 20,90 Kčs